



**T.C.
SAĞLIK BİLİMLERİ ÜNİVERSİTESİ
HAMİDİYE SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN
YAŞADIKLARI HAK İHLALLERİNE DAİR
DENEYİMLERİ**

CAFER KELEŞ

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. İREM PAMUK**

**ÇOCUK GELİŞİMİ ANA BİLİM DALI
ÇOCUK GELİŞİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KASIM/2023**

TEZ KABUL ONAYI



BEYAN



İTHAF

“Tüm *öteki* çocuklara ithaf ediyorum”

TEŞEKKÜR

Yaşadığım tüm zorluklara rağmen pes etmeyip her zaman mücadele ettiğim için en başta kendime çokça teşekkür ediyorum.

Çocuk hakları konusunu çalışmak istediğimde beni motive edip bana her zaman destek olan, tez sürecinde her koşulda ulaşabildiğim, güzel enerjisiyle her zaman yanımda olan canım hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. İrem PAMUK’a değerli katkılarından dolayı en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Her zaman olduğu gibi araştırmamın veri toplama kısmında da Mersin’de beni misafir edip tüm süreçte yanımda olan meslektaşım ve canım ablam Öznur KELEŞ’e, benimle ev ev, sokak sokak dolaşıp çocuklarla görüşmeler gerçekleştirmeme katkı sunan canım arkadaşım Delal DALĞIÇ’a ve yine bu süreçte yanımda olan, çocuklarla görüşmeler yaparken zorlandığım zamanlarda güzel Arapçası ile tercümanlık desteği verdiği için Meriç AKEMOĞLU’na çokça teşekkürlerimi sunuyorum.

Sevgili meslektaşlarım ve arkadaşlarım, motivasyonum her düştüğünde beni tekrar motive eden, takıldığım her noktada bir telefon uzağımda olan Selin DÖĞER’e ve Duygu ARICI DOĞAN’a güzel katkıları için teşekkürler.

Her koşulda eğitim hakkımı savunan ve çok zorlu koşullardan çıkıp bu günlere gelmemde büyük emekleri olan başta canım annem ve babam olmak üzere tüm aileme teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

İTHAF.....	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
1.1. SINIRLILIKLAR.....	2
1.2. VARSAYIMLAR	2
2. GENEL BİLGİLER	3
2.1. GÖÇ	3
2.1.1. Göçmen	5
2.1.2. Mülteci.....	5
2.1.3. Sığınmacı.....	6
2.1.4. Dezavantajlı Grup Olarak Göçmen Çocuklar	6
2.2. GÖÇ KURAMLARI	7
2.2.1. Ravenstein’ın Göç Kanunları	7
2.2.2. İtme Çekme Kuramı	8
2.2.3. Petersen’in Beş Göç Tipi Kuramı	9
2.2.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı.....	9
2.2.5. Merkez-Çevre Kuramı.....	9
2.2.6. İlişkiler Ağı Kuramı	10
2.2.7. İkili İşgücü Piyasası Kuramı	10
2.2.8. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Kuramı	11
2.3. İNSANLARIN GÖÇ ETME NEDENLERİ	11
2.3.1. Sosyo-Ekonomik Nedenler.....	11
2.3.2. Siyasal ve Sosyo Kültürel Nedenler	12
2.3.3. Doğal Nedenler.....	13
2.4. GÖÇ TÜRLERİ	13
2.4.1. İç Göç	13
2.4.2. Mevsimlik Göç	13

2.4.3. Sürekli Göçler.....	14
2.4.4. Emek Göçü	14
2.4.5. Zorunlu ve Gönüllü Göçler	14
2.4.6. Beyin Göçü.....	15
2.4.7. Mübadele Göçü	15
2.4.8. İşçi Göçü.....	15
2.5. DÜZENLİ VE DÜZENSİZ GÖÇ	16
2.6. GÖÇ İLE İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI DÜZENLEMELER.....	16
2.6.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)	17
2.6.2. Geçici Koruma Yönetmeliği	18
2.7. ÇOCUK GELİŞİMİ PERSPEKTİFİNDEN GÖÇMEN ÇOCUKLARIN GELİŞİMİ	20
2.7.1. Göçmen Çocukların Gelişimleri ve Gelişimlerini Etkileyen Faktörler.....	20
2.7.2. Göçün Çocuklar Üzerindeki Psikososyal Etkileri	24
2.8. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN MEVCUT DURUMU	27
2.9. ÇOCUK HAKLARI.....	32
2.9.1. Tarihsel Süreçte Çocuk Hakları	32
2.9.2. Çocuk Hakları ile İlgili Sözleşmeler	33
2.9.3. Çocukların Haklara Erişimi ve Karşılaşılan Zorluklar	40
2.10. GÖÇMEN ÇOCUKLARLA İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	46
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	55
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	55
3.2. ÇALIŞMA GRUBU.....	56
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	60
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	60
3.3.2. Görüşme Formu.....	60
3.4. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ.....	61
3.5. VERİLERİN TOPLANMASI SÜRECİ.....	62
3.6. VERİLERİN DÖKÜMÜ VE ÇÖZÜMLENMESİ	63
3.7. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK	65
3.8. ARAŞTIRMADA ETİK	66
4. BULGULAR.....	67
4.1. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK FARKINDALIKLARI	67
4.1.1. Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkına Ve Okuldaki Zamana Yönelik Farkındalıkları	70

4.1.2. Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Beslenme Ve Sağlık Hakkına Yönelik Farkındalıkları	73
4.1.3. Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Çocuk İşçiliği, Ev İşlerine Yardım Etme, Boş Zaman Ve Güvenliğe Yönelik Farkındalıkları	77
4.1.4. Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Katılım Hakkına Yönelik Farkındalıkları	85
4.1.5. Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Yaşadıkları Yerde Özel İyi Olma Hallerine Yönelik Farkındalıkları	87
4.2. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIKLARI HAK İHLALLERİ	94
4.3.TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIKLARI HAK İHLALLERİNE DAİR ÜRETTİKLERİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BAŞ ETME STRATEJİLERİ.....	98
5. TARTIŞMA	104
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	113
6.1. SONUÇLAR	113
6.2. ÖNERİLER.....	117
KAYNAKLAR	120
EKLER	130

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 2.1: Göçmen çocukların karşı karşıya kaldığı riskler.....	22
Tablo 2.2: Mülteci çocukların ruh sağlığını etkileyen risk faktörleri.....	25
Tablo 2.3: Mülteci çocuklarda yaygın olarak görülen ruh sağlığı sorunları.....	26
Tablo 3.1: Demografik bilgiler.....	57
Tablo 4.1: Türkiye’deki Suriyeli çocukların sahip oldukları haklarına yönelik farkındalıkları kategorisine ait temalar ve frekanslar.....	68
Tablo 4.2: Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitim hakkına ve okuldaki zamana yönelik farkındalıkları kategorisine ait temalar ve frekanslar.....	70
Tablo 4.3: Türkiye’deki Suriyeli çocukların beslenme ve sağlık hakkına yönelik farkındalıkları kategorisine ait temalar ve frekanslar.....	73
Tablo 4.4: Türkiye’deki Suriyeli çocukların çocuk işçiliği, ev işlerine yardım, boş zaman ve güvenliğe yönelik farkındalıkları kategorisine ait temalar ve frekanslar.....	78
Tablo 4.5: Türkiye’deki Suriyeli çocukların katılım hakkına yönelik farkındalıkları kategorisine ait temalar ve frekanslar.....	85
Tablo 4.6: Türkiye’deki Suriyeli çocukların öznel iyi olma hallerine yönelik farkındalıkları kategorisine ait temalar ve frekanslar.....	88
Tablo 4.7: Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlalleri kategorisine ait temalar ve frekanslar.....	94
Tablo 4.8: Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair ürettikleri çözüm önerileri/baş etme stratejileri kategorisine ait temalar ve frekanslar.....	98

SİMGELER VE KISALTMALAR

AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AÇSBH	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BM ÇHS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi
BMMYK/UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
GEM	: Geçici Eğitim Merkezi
GBM	: Geçici Barınma Merkezi
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İLO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
PICTES	: Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi
ŞEYP	: Mülteci Çocuklar İçin Şartlı Eğitim Yardımı Programı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSSS	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIKLARI HAK İHLALLERİNE DAİR DENEYİMLERİ

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerinin incelenmesidir.

Gereç ve Yöntem: Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji (olgubilim) ile desenlenmiştir. Mersin ilinde bulunan, benzeşik örnekleme yöntemi ile belirlenen 31 Suriyeli çocuk araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Araştırmada çocukların demografik bilgilerini içeren “Kişisel Bilgi Formu” ve veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Suriyeli çocukların, çocuk haklarına yönelik farkındalıklarının yüksek olduğu görülmüştür. Çocukların hem yaşam alanlarında hem çalıştıkları iş yerlerinde ayrımcılık ve dışlanma ile karşılaştıkları, kendilerine uygun olmayan işlerde çalıştıkları, çalıştıkları için eğitime devam edemedikleri, kendilerini ilgilendiren süreçlerde aktif olarak yer almadıkları, sağlık hizmetlerine erişimde pek çok sorunla karşılaştıkları elde edilen bulgular arasındadır.

Sonuç: Araştırmanın sonuçlarına göre Suriyeli çocuklar hak ihlallerine yönelik farklı deneyimler yaşamaktadır. Suriyeli çocukların dil bariyeri ile karşılaştıkları, uyum konusunda zorlandıkları, yaşam alanlarında yerleşik kültürdeki insanlar tarafından ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıkları, eğitim, sağlık, barınma ve beslenme haklarına yeterli düzeyde erişim sağlayamadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bazı çocukların ekonomik nedenlerle daha çok mevsimlik tarım işlerinde çalışmak zorunda oldukları ve bu nedenle de okula düzenli olarak devam edemedikleri ulaşılan sonuçlardandır. Ayrıca, okula devam etmeme nedenlerinin ayrımcılık ve dışlanma olduğu; çalışma nedenlerinin ise ekonomik yetersizlik ve yoksulluk olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Çocuk Hakları İhlalleri, Fenomenoloji, Mülteci Çocuklar, Suriyeli Çocuklar

THE EXPERIENCES OF SYRIAN CHILDREN IN TURKEY ON THE VIOLATION OF RIGHTS

ABSTRACT

Aim: The purpose of this research is to examine the experiences of Syrian children in Turkey on the violation of rights.

Materials and Methods: This research was designed with phenomenology (phenomenology), one of the qualitative research methods. 31 Syrian children in Mersin province, determined by homogeneous sampling method, constitute the study group of the research. In the study, a "Personal Information Form" containing the demographic information of the children and a semi-structured interview form prepared by the researchers as data collection tool were used. The obtained data were analyzed with descriptive and content analysis.

Results: According to the findings of the research, Syrian children have a high level of awareness of children's rights. The findings revealed that children are exposed to discrimination and exclusion both in their living spaces and workplaces, they work in jobs that are not appropriate for them, they can't continue their education because they are working, they are not actively involved in the processes that concern them, and they have many problems in accessing health services.

Conclusion: According to the results of the research, Syrian children have different experiences of rights violations. It has been concluded that Syrian children face language difficulties, have difficulties in adaptation, are exposed to discrimination and exclusion by people of the local culture in their living spaces, and do not have adequate access to the rights to education, health, shelter and nutrition. Some children are forced to work in seasonal agriculture due to economic reasons and therefore cannot attend school regularly. Discrimination and exclusion are among the reasons for not attending school. It has been concluded that the reasons for Syrian children to work are economic inadequacy and poverty.

Key Words: Children's Rights, Phenomenology, Refugee Children, Syrian Children, Violations of Children's Rights

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Çocuklar, kendi ihtiyaçlarını karşılayamamaları ve hassas bir gelişim döneminde olmaları nedeniyle korunmaya ve desteklenmeye ihtiyaç duyarlar. Eğer bu koruma sağlanmazsa, çocuklar günlük hayatta karşılaştıkları riskler ve zorluklar karşısında biyopsikososyal açıdan olumsuz etkilenme riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Yoksulluk, çocuk işçiliği, şiddet, istismar, suça sürüklenme, savaş ve çatışma, yas ve kayıp, travma, yaşam alanlarının bozulması ve zorunlu yer değiştirme (göç) gibi sorunlar çocuğun gelişimi ve korunması açısından ciddi riskler taşıyan durumlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, çocuklar için koruyucu mekanizmaların yetersiz olduğu durumlarda, bu etkiler daha da zarar verici boyutlara ulaşabilir (102, 103, 174, 209).

Suriyeli mülteciler, özellikle çocukların yoğun olduğu bir göç hareketi oluşturarak dünya gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Göçle ilgili yapılan araştırmalar, çocukların göç süreçlerinde en çok etkilenen grup olduğunu ayrıca göç sürecindeki rollerinin ve ihtiyaçlarının değiştiğini göstermektedir. Göç, çocukların gelişimlerini oldukça yakından etkilemektedir. Göç sürecinde, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin altını önemle çizdiği ve tüm çocuklar için temel haklar olarak öne çıkardığı, yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarına erişimde zorluklar yaşanmakta ve bu nedenle de çocukların yaşamlarında kalıcı izler bırakabilen bazı sonuçlara sebep olmaktadır. Suriyeli çocukların deneyimleri, çocuk refahı açısından birçok sorunun özneleri olduklarını ortaya koymaktadır. Bu sorunlar savaş ve çatışma ortamında bulunma, travmalar, yerinden edilme, temel ihtiyaçların karşılanmaması, güvenlik riskleri ve zorlu göç yolculuğu gibi sorunları içermektedir. Bunların yanı sıra çocuklar, yeni bir ülkeye geldiklerinde bilmedikleri bir topluma ve kültüre uyum sağlama sürecinde toplumsal kabul, sosyal uyum, ayrımcılık, dışlanma ve temel ihtiyaçlara erişim gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne rağmen hala çocukların bu kadar ciddi sorunlara maruz kalması, durumun ne kadar ciddi ve hassas olduğunu ön plana çıkarmaktadır. Bu durum, göçün özneleri olan Suriyeli çocukların haklarının korunmasının ve ihtiyaçlarının karşılanmasının önemini ortaya koymaktadır (19, 21, 23, 76, 80, 96, 95, 103, 117, 209).

Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen göç hareketi sonucunda Türkiye’de çok sayıda Suriyeli çocuk yaşamaktadır (116). Göçün ve göç sonrası yaşamın Suriyeli çocuklar üzerindeki etkilerine bağlı olarak çocukların haklarına erişimde zorluklar yaşadıkları veya hiç erişemedikleri görülmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerini incelemektir. Araştırmanın problem cümlesini “Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimleri nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır. Araştırmanın alt problemleri ise şu şekildedir:

1. Türkiye’deki Suriyeli çocukların çocuk haklarına yönelik farkındalıkları nasıldır?
2. Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlalleri nelerdir?
3. Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair ürettikleri çözüm önerileri/baş etme stratejileri nelerdir?

1.1. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma Mart-Nisan 2022 tarihleri arasında Mersin ilinde yaşayan, araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 11-18 yaş aralığındaki 31 Suriyeli çocukla sınırlıdır. Araştırma, veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorularla sınırlıdır.

1.2. VARSAYIMLAR

Bu araştırmada geçerlik ve güvenirliği uzman görüşleri doğrultusunda düzenlenerek oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formunun, katılımcı çocuklarla yapılan bireysel ve grup görüşmeleri için uygun bir araç olduğu varsayılmaktadır. Çalışma grubunda yer alan çocukların bireysel ve/veya grup görüşmelerinde kendilerine yöneltilen soruları içtenlikle cevapladıkları varsayılmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

Bu bölümde öncelikle göç olgusuna değinilmiş ve göçmen, mülteci, sığınmacı ve dezavantajlı grup olarak göçmen kökenli çocuklara ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Sonrasında göç kuramları, göç etme nedenleri, göç türleri, düzenli-düzensiz göç ve göç ile ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemelere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Çocuk gelişimi perspektifinden göçmen çocukların gelişimleri başlığı altında göçmen çocukların gelişimleri ve gelişimlerini etkileyen faktörler ile göçün çocuklar üzerindeki psikososyal etkileri açıklanmıştır. Bu çalışmanın temel konusu olan Türkiye'deki Suriyeli çocukların mevcut durumuna ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Çocuk hakları bölümünde ise tarihsel süreçte çocuk hakları, çocuk hakları ile ilgili sözleşmeler, çocukların haklara erişimi ve karşılaşılan zorluklara ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Son bölümde ise Suriyeli çocuklarla ilgili yürütölmüş araştırmalar yer almaktadır.

2.1. GÖÇ

Küreselleşmeyle birlikte boyutları genişleyen göç hareketi insanlık tarihi kadar eskidir. Göç yapısı gereğı pek çok disiplinin çalışma alanına girdiğı için farklı şekillerde tanımlanmıştır. Uluslararası bir sınırı aşmak ya da bir devlet içerisinde yer değıştirmek göç olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle göç, yer değıştirme hareketi olarak ifade edilebilir (1). Yalçın (2) göçü, bireyin siyasi, ekonomik ya da bireysel sebeplerle bulunduğu yerden başka bir yere yaptığı uzun, orta veya kısa vadeli kültürel ve toplumsal yer değıştirme hareketi olarak tanımlarken, Akgür (3), belirli bir yerleşim yerinde bulunan nüfusun belli bir bölümünün farklı sebeplerle yaşadıkları yerden başka bir yerleşim yerine kısa veya uzun vadeli olarak gitmesi olarak tanımlamaktadır. Göç sebebi, yapısı ya da süresi fark etmeksizin insanların yer değıştirdiğı nüfus hareketlerini içermektedir (1). Göç, hem göç veren hem de göç alan toplumu etkileyen çok boyutlu bir olgudur. Tutar ve Özyakışır'a (4) göre, en temel haliyle göç, bireylerin belirli amaç doğrultusunda bulundukları yerleri terk etmeleridir. Bir diğere ifadeyle toplulukların ya da bireylerin bir yerden, toplumdan veya ülkeden başka bir ülkeye ya da topluma gitmeleridir. Bu doğrultuda bakıldığında göç, yatay hareketliliğın yoğun olduğı bir hayat gerektirmektedir. Göç kültürel, sosyal, ekonomik ve politik olmak üzere çok yönlü bir olgudur ve her ne kadar bu sebeplere bağılı olarak gerçekleşse de fiziksel hareketliliğın ötesinde bir kavramdır (1). Sosyal sistem içerisinde bozulmuş olan dengeleri düzenlemek

için ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlanan g, toplumun dönüşümü esnasında geçirdiği değişimlere paralel şekilde meydana gelen tek yönlü toplumsal uyum hareketi olarak kabul edilmektedir (5).

G Terimleri Sözlüğü'ne göre güç; *“Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi durumu. Sresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri”* olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dahil edilmiştir (6). Görüldüğü üzere güç ile ilgili birçok tanım mevcuttur. Fakat tüm bu tanımlara bakıldığında g hareketini etkileyen üç temel faktör olan yer, zaman ve amaç ne çıkmaktadır (8).

Resmi olarak henüz kesinleşmemiş olmakla birlikte 2022 yılının ortalarında, küresel çapta zorla yerinden edilen kişi sayısının 103 milyon olduğunu belirtmektedir. Bu sayının 4,9 milyonu sığınmacı, 32,5 milyonu mültecilerden oluşmaktadır. Uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişi sayısı ise 2022 ortası itibarıyla 5,3 milyondur (7). G dinamik bir kavramdır ve bu nedenle sürekli olarak farklı koşullardan etkilenmekte ve dönüşüm geçirmektedir. G ile ilgili yapılan bazı yorumlar glerin sürekli devam edeceğinin altını çizmektedir (9). Örneğin Ortaylı (10) *“İnsanların toplum olarak başlıca eylemi güçtür. Ezelden beri g ediliyor ve ebediyen g edilecek. Bir yerde g sona ermişse o toplum eriyor demektir... Güçsüz bir coğrafya sayfasında, tarihin son sayfaları yazılıyor demektir.”* ifadesiyle, glerin tarih boyunca süreceğini dile getirmektedir. Bu bağlamda bakıldığında dünya üzerinde sürekli bir insan hareketliliğinin olduğu görülmekle beraber, g hareketine bağlı olarak ortaya çıkan bazı kavramların da tanımlanmasını ve sınırlarının belirlenmesinin önemini ortaya koymaktadır.

2.1.1. Göçmen

Göçmen, yaşadığı yerdeki sosyal ortamdan hoşnutsuz olması ya da ekonomik sebeplerle kendi ülkesini gönüllü olarak terk etmesi yani yaşadığı yerden ayrılarak başka bir ülkeye gidip orada yaşamını sürdürmeye devam kişi veya kişilerdir (13). Her ne kadar kesin sınırlarla belirlenmiş bir göçmen tanımı olmasa da Göç Terimleri Sözlüğü (6) göçmeni, *“bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve kişisel uygunluk sebepleriyle aldığı durumları kapsayan bir noktadan ele alarak, göç eden kişi”* olarak tanımlamaktadır. Göç hareketinin merkezinde yer alan ve nüfus hareketini gerçekleştiren kişi veya insan topluluğuna göçmen denilmektedir. Göçmen kavramı da tıpkı göç kavramı gibi disiplinler arası bir kavram olduğu için çok geniş bir yelpazede farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ekonomik, siyasi, teknolojik, dini ve iklim gibi sebeplerle, yaşadığı ülkeyi terk edip başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla giden kişiler göçmen olarak tanımlanmaktadır. Göç ve göçmenlikte önemli olan, kişi veya insan topluluklarının gittikleri ülkede yerleşme niyetlerinin olmasıdır. Göçmen kabulü her ülkenin iç hukuk düzenlemelerine, siyasi ve sosyal politikalarına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, Türk hukuk sisteminde göçmenler yabancı olarak değerlendirilmektedir (11).

2.1.2. Mülteci

Mültecilik, öncelikli amacı güvenlik ve özgürlük olan insanların, yaşadıkları ülkede karşılaştıkları zorlu şartlar veya sorunlardan dolayı uzaklaşmak istemeleri ve başka bir ülkeye gitme arayışında olmaları olarak da tanımlanabilir (14). Başka bir tanıma göre mülteciler, kendi ülkesini zorunlu ya da kendi isteğiyle terk etmiş fakat yabancı bir ülkenin vatandaşlığını ve korumasını elde etmemiş kişiler olarak da tanımlanabilir (13). Göç Terimleri Sözlüğü ise mülteciyi, *“İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi”* şeklinde tanımlamaktadır (6).

2.1.3. Sığınmacı

Mültecilerle benzer sebeplerle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmış fakat başvurduğu ülke tarafından resmi olarak kabul edilmemiş, başvurusu henüz beklemede tutulan kişiye sığınmacı denilmektedir (15). Topkaya ve Akdağ'a (16) göre, mülteci olup olmaması hakkında henüz herhangi bir karara varılmamış olan kişilere sığınmacı denilmektedir. Sığınmacının resmiyette uluslararası bir statüsünün olmaması geldiği ülkeye tekrar gönderileceği anlamına gelmemektedir. Bu nedenle sığınmacılar, sığındıkları ülkelerin himayesi altındadır. Sığınmacı ve mülteci terimleri birbirinden farklıdır. Mülteci olmak için gereken kriterleri taşıyan, fakat kendisine devletler tarafından henüz mültecilik statüsü tanınmayan kişi sığınmacı olarak tanımlanmaktadır (6).

2.1.4. Dezavantajlı Grup Olarak Göçmen Çocuklar

Dezavantajlı grup kavramı, bazı özelliklerinden kaynaklı toplumsal ve ekonomik açıdan entegrasyonu kısıtlı veya hiç olmayan grupları ifade etmektedir (19). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) dezavantajlı grupları *“içerisinde yaşadıkları toplumda ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dini veya politik statüleri (örneğin sığınmacılar) sebebiyle ekonomik ve toplumsal entegrasyon şartları diğer insanlara göre daha düşük olan gruplar”* şeklinde tanımlamaktadır. Dezavantajlılık kavramı, bireylerin kendini gerçekleştirebilmesi için sahip olması gereken koşullara erişememesine odaklanmaktadır. Dezavantajlı gruplarda yer alan bireyler toplumun büyük bir kesiminin erişebildiği araçlara ve koşullara erişememektedir (19). Dezavantajlı gruplarda yer alan çocuklar eğitime erişememe, yoksullaşma, sosyal çevre desteğinin azalması, suça sürüklenme gibi pek çok risk durumu ile karşı karşıya kalabilmektedir (21). Çocuk yaşta zorla ve erken evliliklere maruz kalan çocuklar, çocuk işçiler, özel gereksinimli çocuklar, ihmal ve istismar mağduru çocuklar, göçmen (mülteci-sığınmacı) çocuklar dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır (23).

Bu bağlamda dezavantajlı grup olarak göçmen çocuk kavramını açıklamak gerekmektedir. Göç eden 18 yaşından küçük her birey, göçmen çocuktur. 2000'li yıllarda göç araştırmalarının bireylere ve öznelliğe odaklandığı dönemde çocukların göçü tartışılmaya başlanmıştır. Yoksulluk ve ekonomik sebeplerin yanı sıra, temel yaşam hakkını tehlikeye atan yerlerden ve aynı zamanda insan onuruna yakışmayan şartlardan

kurtulmak amacıyla çocuklar da göçe aktif birer özne olarak katılmaya başlamışlardır. Çocuklar aileleriyle göçe katılabildikleri gibi tek başlarına da yani refakatsiz olarak göçe katılabilmektedirler. Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi kurumların raporları ve bilimsel çalışmalar, giderek artan çocuk göçüne önemli bir sorun olarak dikkat çekmektedir (18). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre, dünya çapında en az 89,3 milyon insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bunların arasında yarısı 18 yaşın altında olan yaklaşık 27,1 milyon mülteci çocuk olduğuna dikkat çekilmektedir. Göçmen çocukların büyük çoğunluğu düzensiz göç içerisinde yer aldığı için kayıt dışılık nedeniyle göçmen çocuklara ilişkin küresel çapta net bir veri bulunmamaktadır. Bu veriler minimum seviyeyi göstermekle birlikte aslında gerçek sayının bunun çok ötesinde olduğu düşünülmektedir (18, 22).

2.2. GÖÇ KURAMLARI

Küresel çapta çeşitli sebeplerle meydana gelen göç hareketi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan değişim, dönüşüm süreçleri, göç ile ilgili disiplinler arası çalışmaların yapılmasını ve bu alanda kuramların geliştirilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Göçün sebepleri, şekli ve boyutu göç teorilerinin şekillenmesinde etkili olmuştur (1). Göç çok eski bir olgu olmasına rağmen göç ile ilgili yapılan çalışmaların 20. yüzyıl ile başladığı ve bu konudaki ilk araştırmaların mültecilik üzerine yapıldığı görülmektedir (25). Özellikle son elli yılda sosyal bilimciler tarafından göç hareketi farklı açılardan ele alınıp incelenmiş ve göç politikaları için farklı çözümler bulunmaya çalışılmıştır. Abadan-Unat'a (37) göre göçü sebep ve sonuçlarıyla beraber tam olarak açıklayabilen "tek bir büyük kuram" mevcut değildir. Göçe dair 20. yüzyıl toplumbilimcileri tarafından farklı kavramlar, farklı nedensellik süreçleri ve farklı inceleme düzeylerine bakılarak pek çok farklı kuramsal model ortaya konmuştur.

2.2.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Göç konusunda teorik olarak yapılan ilk çalışmalar Ravenstein tarafından yapılan göç kanunları (the laws of migration) çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda göçün nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ravenstein göçlerin daha çok kısa mesafede yapıldığını fakat sanayinin gelişimi ile beraber daha uzun mesafelere de yapılabileceğini belirtmiştir (24). Bu kuram, baskıcı uygulamalar, yüksek iklim koşulları gibi bireylerin yaşamlarını zorlayıcı faktörleri göç hareketinin nedenleri olarak göstermekle birlikte, özellikle

ekonomik anlamda bireylerin yaşam şartlarını iyileştirmek istemelerinin önemli olduğuna vurgu yapmaktadır (26). Temel hareket noktası sanayileşme ve kentleşme olan bu kuramda yedi göç kanununa dikkat çekilmektedir. Bunlar (27):

- Ortaya çıkan göçler genellikle kısa mesafelidir ve bu göçler daha çok geniş merkezlere, büyük ticaret merkezlerine ve endüstrilere doğru gerçekleşmektedir.
- Kentlerdeki ekonomik gelişmelere bağlı olarak kent çevresindeki yerlerden kente doğru bir göç hareketinin başlamasına neden olur. Daha uzak yerlerde yaşayanlar ise kent çevresinde boşalan yerlere doğru hareket eder ve bu döngü aşamalı olarak tüm ülkeyi etkiler.
- Yayılma süreci ve yayılmayı emme süreci birbiriyle uyumlu olup göçün kendisi tek başına bir amaç oluşturmaz.
- Her göç hareketi aynı zamanda beraberinde karşı bir göç hareketini meydana getirir. Buna bağlı olarak yoğun göç alan bir yer aynı zamanda göç veren bir yere de dönüşebilir.
- Uzun mesafeli göçler gelişen endüstri merkezlerine doğru gerçekleşirken, mesafesi kısa olan göçlerde bu merkezlere doğru aşamalı bir ilerleyiş mevcuttur.
- Kırsal kökene sahip bireylerin göç eğilimi kentli yerlilere göre daha yüksektir.
- Kadınlar erkeklerden daha çok göç etme eğilimindedir.

Kuramın ortaya koyduğu göç kanunlarına bakıldığında temelde göçün ekonomik gelişmelere bağlı olarak gerçekleştiği söylenebilir. Cinsiyet anlamında göç eğiliminde bir fark olduğu, kadınların erkeklerden daha fazla göç etme eğiliminde olduğu benzer şekilde kırsal kökene sahip bireylerin göç eğiliminin fazla olduğu, göçlerin çoğunlukla gelişen endüstri merkezlerine doğru gerçekleştiği ve her göçün aynı zamanda beraberinde bir karşıt göç hareketi ortaya çıkaracağından bahsetmek mümkündür.

2.2.2. İtme Çekme Kuramı

Bu kuram Lee tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre göç edilen yani gidilen yer ile yaşanan yerde itici ve çekici faktörlerden bahsedilmektedir. Bu faktörler; yaşanan yerle ilgili faktörler, gidilmesi planlanan yerle ilgili faktörler, iş ile ilgili engeller ve bireysel faktörlerdir (28). Bu kuram göç kavramını insanların yaşadığı yerlerden göç etmesine neden olan itici faktörler ve gitmeyi planladığı yerlerdeki çekici faktörlerden

yola çıkarak açıklamaktadır. İtme çekme kuramına göre göç, itici ve çekici faktörlerin bir arada olması şeklinde tanımlanmaktadır (29).

2.2.3. Petersen'in Beş Göç Tipi Kuramı

Petersen itme çekme kuramı ile ilgilenmiş ve itici-çekici faktörlerin nedenlerini *“Eğer her insan aynı ise neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor?”* sorusundan yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır (30). Bu kuramda beş göç tipinden bahsedilmektedir. Bunlar;

İlkel (primitive) göçler: Temelinde doğa olayları ve coğrafi şartların rol oynadığı itici ve çekici faktörler mevcuttur (24).

Yönlendirilmiş (impelled) ve zoraki (forced) göçler: Bu göç tipinde daha çok toplumsal etmenlerden kaynaklı itici ve çekici faktörler ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle göç etme kararı kişilerin seçimi değildir. Çünkü burada toplumsal olaylar daha baskın rol almaktadır (31).

Serbest (free) göç: kitlesel değil daha çok birey ve ailenin yaptığı bir göç tipidir. Bireylerin tamamen kendi inisiyatifi ile yaptığı bir yer değiştirme söz konusudur (31).

Kitlesel (mass) göç: bu göç türünde daha çok kolektif bir bilinç söz konusudur. Genelde teknolojik gelişmelere bağlı olarak kitlelerin hareketi söz konusudur (31).

2.2.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Bu kuram Stouffer tarafından ortaya konmuştur. Kesişen fırsatlar kuramında göçmen yani göç eden kişi temele alınmakta ve bireyin göç etme sebepleri ile göç kararına odaklanmaktadır. Bu kuramda mesafe ve gidilecek yerdeki imkânlar önemli noktalardır (32). Göç edilecek yerdeki iş olanaklarının çokluğu ile göç edecek kişi sayısının doğru orantılı olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda kesişen fırsatlar kuramı en çok işçi göçleri ile ekonomik amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen göçlerde görülmektedir (33).

2.2.5. Merkez-Çevre Kuramı

Merkez-çevre kuramı 1970’lerde Wallerstein, Amin, Castles ve Kosack tarafından ortaya çıkmış ve sonrasında Sassen, Portez ve Castles tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram daha çok gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışmaktadır. Göç, küreselleşme ile beraber ortaya çıkan bir süreç

olmaktan öte, gelişmekte olan ülkelerdeki işgücünün gelişmiş ülkelere yönelik gerçekleştiği bir hareket olarak tanımlanmaktadır (48). Merkez-çevre kuramının temel aldığı nokta, kapitalizmin çevredeki kapitalist olmayan ülkelerle etkileşimde bulunması ve buna bağlı olarak çevreden merkeze bir göç eğiliminin oluşmasıdır (35). Bu bağlamda işgücü ihtiyacı olan merkez ülkelere doğru bir emek göçü söz konusu olmaktadır (36).

2.2.6. İlişkiler Ağı Kuramı

İlişkiler ağı kuramı temelde hedef ülke ve kaynak ülke arasındaki göç eden bireylerin kurduğu sosyal ilişkiler ve bu sosyal ilişkilerin sebep olduğu diğer göçlere dayanmaktadır. Abadan-Unat (38) bu kuramın temelini oluşturan prensipleri şu şekilde açıklamıştır:

- Göçmen ilişkileri insanların göç eğilimini arttırmaktadır.
- Göçmenler arasındaki ağ ilişkileri göç kaynaklı maliyet ve riskleri azaltmakta böylece ücret farklılıkları ortadan kalkmaktadır.
- Göçmen ilişkileri giderek kurumsal bir yapıya dönüşmekte ve sosyoekonomik açıdan tüm göçmenleri kapsayan aynı zamanda gönderen ülke topluluğunu temsil eden bir yapı oluşmaktadır.
- Gidilen ülkede kurulan ağ ilişkilerine bağlı olarak kontrol edilmesi zor durumlar oluşmakta ve bunun sonucunda göç politikalarını zorlayan yeni göç paternleri meydana gelmektedir.
- Göçmen aileleri bir araya getirmeyi amaçlayan politikalara bağlı olarak göçmen ağları daha da güçlenmektedir.

Göçmenlerin kendi aralarında kurdukları ilişkilerin göç eğilimini arttırdığı, göçmen ilişkilerinin giderek kurumsallaştığı, gidilen ülkede karmaşık ağların kurulduğu ve bu ağların göç politikalarını zorladığı söylenebilir.

2.2.7. İkili İşgücü Piyasası Kuramı

Kurama göre göçler sanayileşmiş modern toplumların ihtiyaçlarına bağlı olarak ortaya çıkmakta ve göçün temel nedeni olarak hedef ülkedeki çekici faktörlere odaklanmaktadır. Kuramın temel dayanağı gelişmiş modern ülkelerin ekonomik yapılarına bağlı olarak sürekli işgücüne gereksinim duymasıdır. Gelişmiş endüstriyel yapıya sahip ülkelerin yapısal enflasyon, motivasyona dayalı problemler, ekonomik

ikilik, işgücü arzının demografisi özelliklerinin işgücü talebini sürekli kıldığı belirtilmektedir (35). Gelişmiş ekonomilerde sermaye yoğun işler ve emek yoğun işler olmak üzere ikili bir yapı söz konusudur. Sermaye yoğun sektörler daha çok ileri teknolojilerin yer aldığı, eğitilmiş ve donanımlı yani vasıflı kişilerin çalıştığı ve bu nedenle de işverenin kolaylıkla gözden çıkaramayacağı işçilerin çalıştığı işlerdir. Emek yoğun sektörler ise vasıfsız işçilerin çalıştığı, ağır çalışma koşullarını barındıran, iş güvencesinin az olduğu alanlardır. Bu sebeple yerli işçiler bu alanları tercih etmemekte ve buna bağlı olarak diğer ülkelerden gelişmiş ekonomiye sahip olan ülkelere doğru bir emek göçü oluşmaktadır (39).

2.2.8. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Kuramı

Göçün ortaya çıkma sürecinde göçmenin ailesinin rolüne odaklanan bu kuram, Stark tarafından 1940'larda geliştirilmiş ve neo-klasik geleneğe dayanmaktadır. Bu kurama göre göç etme kararını bireyler tek başlarına almamakta, aile üyeleri göç etme kararında etkili olmaktadır. Göçe sebep olan etkenler arasında sadece hedef ve kaynak ülke arasındaki ücret farkları değil, yoksulluk, gelir farkları, güvensizlik gibi birçok faktör yer almaktadır (39). Bu bağlamda göç etme kararı sürecinde ailelerin kendi yoksulluklarını algılama biçimleri ve derecesinin önemini vurgulamaktadır (48).

2.3. İNSANLARIN GÖÇ ETME NEDENLERİ

İnsanlar çeşitli nedenlerle yaşadıkları yerlerden ayrılıp yeni yerlere göç etmektedirler. Ekonomik sorunlar, çevre şartlarındaki bozulma, siyasi ve güvenlik sorunları, eğitim alanındaki yetersizlikler bu nedenlerden sayılabilir. Göçün nedenleri dört başlıkta ele alınmaktadır. Bunlar; sosyo-ekonomik nedenler, siyasal ve sosyo kültürel nedenler ve doğal nedenlerdir (40).

2.3.1. Sosyo-Ekonomik Nedenler

Göç hareketinin en önemli etmeni ekonomik nedenlerdir. Göç hareketi, kişilerin daha iyi bir yaşam sürdürmek istemesinden kaynaklanan bir süreç olarak ifade edilmektedir (41). Bireyler ekonomik olarak zorlandıklarında ekonomik olarak daha rahat bir yaşam sürecekları yerleri tercih ederler ve oraya doğru hareket ederler (42). Bu bağlamda işgücünün yer değiştirmesine bağlı olarak kentlerde iş bölümüne katkı sunan ekonomik, sosyal ve toplumsal bir olgu olarak göç ön plana çıkmaktadır (43). Milli geliri

yüksek, ekonomik anlamda iyi ve kaliteli bir yaşam standardına sahip ülkeler genelde göç alan ülkeler iken, ekonomik krizler ve işsizliğin yoğun olduğu ülkeler göç veren ülkeler konumundadır (44).

2.3.2. Siyasal ve Sosyo Kültürel Nedenler

Bireyleri göçe iten sebepler sadece daha iyi yaşam imkânları ve yüksek bir refah seviyesi değildir, aynı zamanda etnik farklılıkların sebep olduğu siyasi sorunlar, ayrımcılık, rejim değişiklikleri, mübadele politikaları gibi sosyo-kültürel ve siyasi etmenler de göç hareketlerine sebep olabilmektedir. Bu durum sadece ülkeler arasında değil aynı ülkenin farklı bölgeleri arasındaki sorunlardan kaynaklı da olabilmektedir (41). Eğitime duyulan ihtiyaçlar da göç hareketine yol açabilmektedir. Eğitimli gençlerin ailelerin kurduğu otorite ve baskıdan kurtulmak istemeleri de göçe sebep olarak gösterilmektedir (48).

İnsanlar yaşadıkları bazı siyasi ve doğa olayları sonucu zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmaktadırlar. Burada göç etme durumunun en önemli sebebi can güvenliklerinin olmamasıdır (46). Siyasal koşullar sonucunda oluşan göç önem taşımaktadır. Çünkü bireyler veya gruplar işkenceden kaçmak, dil ve din özgürlükleri yaşayabilmek ve ırksal ayrımcılıktan kurtulmak amacıyla yani temel hak ve özgürlüklerini yaşayabilmek için göç etmektedirler (47).

İnsanlar sadece ekonomik nedenlerle yaşadıkları yerleri terk etmemektedirler. Ekonomik nedenlerin yanında kültürel, siyasi, ülke içindeki baskı durumu, iç çatışmalar gibi konularda ekonomik nedenler kadar göçü etkilemektedir. Sosyal ve siyasal sebeplerle göç eden bireyler göç ettikleri yerlere kendi kültürlerini, yaşam tarzlarını ve etnik yapılarını da beraberlerinde getirmektedirler (40). Göç alan ülkelerde çokkültürlülük meydana gelmektedir. Çünkü göç eden bireyler hem kendi kültürlerini beraberlerinde götürmekte hem de gittikleri yerdeki kültürden etkilenmektedirler. Böylelikle çok kültürlü bir yapı oluşmasının yanı sıra bu durum kültürel çatışmalara da neden olabilmektedir (49). Bu bağlamda sosyal birer varlık olan insanların gittikleri yerlerden hem etkilendikleri hem de gittikleri yeri etkiledikleri söylenebilir.

Göçler ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlere ek olarak güvenlik açısından da ele alınmaktadır. Göç hareketlerine bakıldığında ekonomik nedenlerin yanında güvenlik nedenlerinin de bu hareketliliğe sebep olduğu bilinmelidir. Hayat şartları, güvensizlik

ortamı, ekonomik sorunlar, iç çatışmalar ve baskı gibi etmenler güvenlik sorunlarına neden olabilmektedir (50). Göç ve güvenlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İnsanlar yaşadıkları yerlerde kendilerini güvende hissetmedikleri durumlarda göç etmekte ve bu göç hareketi bazen bir tercih bazen bir mecburiyet olabilmektedir (51).

2.3.3. Doğal Nedenler

Volkanik patlamalar, depremler gibi afetler ve benzer başka doğa olayları göçe neden olmaktadır. Doğal kaynakların tahrip edilmesi ve insanların doğaya verdiği olumsuz etkilerin sonucunda ekolojik sistemin zarar görmesi ise insan kaynaklı nedenlerdir. Denizlerdeki tuzluluk oranının yükselmesi, suların çekilmesi, iklim değişikliği, erozyon, insanların ormanları tahrip etmesi doğal nedenler arasında sayılmaktadır. Bunların yanında nükleer ve termal santraller ve bunların sebep olduğu çevre sorunları, savaşlar ve çatışmalara bağlı ortaya çıkan kimyasallar sonucunda çevrenin bozulması da göçe sebep olan doğal unsurlardır (52).

2.4. GÖÇ TÜRLERİ

Göçler meydana geldikleri nedenlere bağlı olarak kendi içerisinde farklı alanlara ayrılmaktadır. Bu bölümde göç türleri açıklanmıştır.

2.4.1. İç Göç

Bir ülkenin sınırları içinde meydana gelen kısa veya uzun vadeli yer değiştirme eylemi olarak tanımlanmaktadır (54). İç göç sonucunda ülkenin nüfusu değişiklik göstermez sadece şehirler veya bölgeler arasında bir değişim meydana gelmektedir (56). Ekonomik, siyasi ve toplumsal nedenlerden dolayı oluşan iç göç hareketi genelde daha az gelişmiş kentlerden daha gelişmiş kentlere doğru bir akış izlemektedir (55). İç göçler; mevsimlik göç, sürekli göç, emek göçü ve zorunlu/gönüllü olmak üzere kendi içerisinde farklı bölümlere ayrılmaktadır (53).

2.4.2. Mevsimlik Göç

İnsanların ya da grupların yılın belirli dönemlerinde iş, sağlık, eğitim ve kültürel sebeplerle gerçekleştirdikleri göç türüdür (53). Bu göçlerde uzun süreli bir yerleşme amacı olmadığı için nüfus ve sosyal olarak herhangi bir değişim söz konusu değildir (54). Mevsimlik göçlere bağlı olarak farklı kültür ve yaşam tarzlarından bireylerin bir arada yaşaması sonucunda farklı kültürlerin etkileşimi ortaya çıkmaktadır (58).

2.4.3. Sürekli Göçler

Bireylerin yaşadıkları yerlerden başka yerlere sürekli olarak yaşamak amacıyla gitmeleri eylemi sürekli göç olarak tanımlanmaktadır. Bu göçler, gönüllü ve zorunlu sürekli göçler şeklindedir. Daha iyi eğitim şartları ve yaşam kalitesini arttırmak gibi amaçlarla insanlar gönüllü olarak göç etmektedirler. Ayrıca terör, doğal afetler ve savaş gibi sebeplerle insanlar zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmaktadırlar (53).

2.4.4. Emek Göçü

Bireylerin yaşadıkları yerlerden; işsizlik, istihdam azlığı ve çalışma koşullarının kötü olması nedenleriyle ayrılarak, daha iyi ekonomik şartlara ulaşabilecekleri yerlere gitmelerine emek göçü denilmektedir (61). Bir başka ifadeyle temelde sosyal ve ekonomik kaygılarla emeğin iç ve dış göç biçiminde yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir (59). Bu doğrultuda emek göçleri az gelişmiş yerlerden gelişmiş yerlere doğru bir hareketi izlemektedir. Emek göçleri geçici olarak düşünülmeyle birlikte göç eden bireyler, gittikleri yerlerin sosyo-kültürel yapısının değişmesine neden olabilmektedir.

2.4.5. Zorunlu ve Gönüllü Göçler

İnsanların isteği dışında gerçekleşen bazı olaylar sonucunda mecburi olarak gerçekleşen göçlerdir (53). Savaşlar ve doğal afetler gibi nedenler insanların isteği dışında gerçekleşen olaylardır. Bu etmenler zorunlu olarak insanların göç hareketine katılmasına sebep olmaktadır (55). İnsanların devlet baskısı olmadan kendi istekleri doğrultusunda yaptıkları göç hareketi ise gönüllü göç olarak adlandırılmaktadır. Burada herhangi bir baskı yoktur insanların kendi tercihleri söz konusudur. Daha iyi yaşam koşullarına erişmek, daha iyi eğitim almak, daha iyi sağlık olanaklarına erişmek ve ekonomik şartlarını iyileştirmek amaçları söz konusudur (53).

Göçler çok farklı biçimlerde gerçekleşebilmektedir. Bazı toplumsal olaylar ile toplumların sahip oldukları sistemler farklı ülkelere doğru bir göç hareketliliğine sebep olabilmektedir. Bu dış göç olarak adlandırılmaktadır (62). Farklı coğrafyalara veya ülkelere yapılan göçler dış göç olarak adlandırılmaktadır. Bu göçler gönüllü veya zorunlu olarak gerçekleşmektedir. Savaşlar, iç karışıklıklar, doğal afetler ve terör gibi sebepler bireyleri zorunlu dış göçe yönlendirirken, daha iyi yaşam standartları ve daha iyi ekonomik şartlara sahip olma gibi sebepler ise bireyleri gönüllü dış göçe

yönlendirmektedir (60). Dış göçler; beyin göçü, mübadele göçü ve işçi göçü olmak üzere üç şekilde gerçekleşmektedir.

2.4.6. Beyin Göçü

İyi eğitim görmüş ve nitelikli alanlarda uzmanlaşmış bireylerin, daha iyi yaşam standartlarına, çalışma koşullarına sahip olmak ve ekonomik durumlarını istedikleri seviyeye çıkarmak istemesi amacıyla başka ülkelere yaptıkları göç hareketidir (65). Beyin göçü, az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru meydana gelmekte ve bunun sonucunda az gelişmiş ülkeler ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Gelişmiş ülkeler tarafından nitelikli bireylere ekonomik ve sosyal yönden daha iyi fırsatlar sunulması göçü arttırmakta ve bunun sonucunda ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı artmaktadır (64). Beyin göçü kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bir ülke sınırları içerisinde gerçekleşen bu göç iç beyin göçü, ülkeler arasında yapılan göç ise dış beyin göçü olarak adlandırılmaktadır (64).

2.4.7. Mübadele Göçü

Ülkelerin nüfuslarının bir antlaşmanın maddeleri gereğince yer değiştirmesi olarak tanımlanabilmektedir. Kelime olarak değişim anlamını taşımaktadır (66). Mübadele göçü zorunlu göç kategorisinde toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel boyutları ile incelenmektedir (6). Genelde savaşlara bağlı olarak alınan kararlar ve yapılan antlaşmalar sonucunda meydana gelen mübadele göçü, çok sık gerçekleşen bir olgu değildir. İnsanların zorunlu olarak doğup büyüdükleri yerleri terk etmelerine neden olmaktadır (53).

2.4.8. İşçi Göçü

Bir ülkenin sınırları içerisinde ya da ülkeler arasında, daha iyi ekonomik şartlara sahip olmak ve gelir seviyesini artırmak amacıyla gerçekleştirilen göç hareketidir (53). Başka bir ifadeyle bir ülkedeki bireylerin veya grupların emek güçlerini satmak ve gittikleri ülkede işçi sınıfının gerektirdiği işleri yapmak için başka bir ülkeye göç etmeleri olarak tanımlanabilir (65). İşçi göçleri toplumları ciddi bir şekilde etkileyen ve sosyolojik etkileri olan bir süreç olarak düşünülebilir (68).

2.5. DÜZENLİ VE DÜZENSİZ GÖÇ

Düzenli göç, yasal yollardan gerçekleştirilen göç hareketi olarak tanımlanırken düzensiz göç, bireylerin gerekli belge ve izinlere sahip olmadan başka bir ülkeye yaptıkları göç hareketi olarak tanımlanmaktadır (69). Uluslararası Göç Örgütü düzenli göçü, *“Tanınan, izin verilen yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen göç”* veya *“Menşe ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun olarak insanların olağan ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri”* şeklinde tanımlarken, düzensiz göçü ise; *“Gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareketlilikler”* şeklinde tanımlamaktadır (6). Düzensiz göçün nedenleri arasında yasal göç yollarının sınırlılığı, göçmen bireylerin çalışabilmeleri için gerekli izinlerin ve yasaların yetersizliği, bürokratik süreçler ve engeller yer almaktadır (18). Bazı durumlarda ise yasal yollar kullanılarak bir ülkeye girilmiş olsa bile göçmenler daha sonradan vizenin uzaması ve yasa dışı çalışma gibi nedenlerle düzensiz göçmen statüsüne geçebilmektedirler (71).

Düzensiz göç yerine çoğunlukla yasa dışı göç terimi kullanılmaktadır. Yasa dışı göç kavramı doğal olarak yasa dışı göçmen kavramını ortaya çıkarmaktadır. Yasa dışı olma durumu göçmenlerin suçu olarak görülmekte ve böylelikle yasadışılık göçmenlerin bir özelliği olarak düşünülmektedir (18). Düzensiz göçe eleştirel yaklaşan çalışmalar, düzensizlik ve yasadışılığın göçmenlerin bir özelliği olmadığına vurgu yaparak düzensiz göçün nedenlerini açıklamaktadır. Düvell (72) düzensiz göçün nedenlerini; yasal göç yollarının azlığı, karmaşık bürokratik süreçler ve engeller, yasaların sürekli değişmesi, çalışma izinlerinin kolay verilmemesi şeklinde açıklamaktadır.

2.6. GÖÇ İLE İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen ve 14. maddesi *“Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.”* ile bütün uluslararası ve ulusal düzenlemeleri kapsayan özelliği ile “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” mülteci hukukunun en önemli dayanağıdır. Mülteciler ve sığınmacılar için hukuki zemini oluşturan 1951 tarihli “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi” ve ardından bu sözleşmeyi tamamlayıcı nitelikte olan “Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü” oldukça önem taşımaktadır (74). Bu antlaşmaya göre:

“Mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır”

Türkiye Cenevre Sözleşmesi’ni 24 Ağustos 1951’de imzalamıştır. Fakat coğrafi konumundan dolayı var olan riskleri azaltmak amacıyla Sözleşme’nin kendisine verdiği coğrafi kısıtlama şartıyla kabul etmiştir. Sözleşmede ilk başta 1951 öncesi yaşanan olaylar ve coğrafi kısıtlama olmak üzere iki kısıtlama mevcuttu. 1967 protokolü ile 1951 öncesi yaşanan olaylar kısıtlaması sözleşmeden kaldırılmıştır. Türkiye coğrafi kısıtlamayı kendisine verilen bir hak olarak halen sürdürmektedir. Buna göre Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan tanım yerine sadece Avrupa Konseyi’ne üye olan ülkelerde ortaya çıkan durumlardan dolayı gelen kişiler mülteci olarak kabul edilmektedir (74).

2.6.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

2011 yılında Suriye’den Türkiye’ye yoğun bir kitlesel göç hareketi başlamıştır. Bu süreçte Türkiye uluslararası koruma ve iltica ile ilgili önemli bir adım atmış ve Türkiye’de uluslararası korumaya ilişkin en kapsamlı yasal ve kurumsal çerçeveyi çizen yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nu (YUKK) hazırlayarak 2013’te yürürlüğe koymuştur (75). Türkiye’de 11 Nisan 2013’te 28615 sayılı Resmî Gazete’de 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) düzenlenmiş ve 11 Nisan 2014’te İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) faaliyete geçmiştir. YUKK ile Uluslararası Koruma bakımından mevzuata yeni kavramlar eklenmiştir. Bunlar; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici korumadır (74).

Bu kanun, uluslararası standartlar ve AB normlarıyla uyumlu olan düzenlemelere sahip olup, Türkiye’nin mevzuat açığını gidermeye yardımcı olmuştur. Kanun, "uluslararası koruma" kavramını tanımlayarak mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerini üç farklı şekilde sınıflandırmaktadır. Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacı talepleri "şartlı mülteci" statüsüne tabi tutulurken, Suriyeli sığınmacılar için farklı bir statü belirlenmiştir. Suriyelilerin Türkiye’deki statüleri, 6458 sayılı YUKK’un 91. maddesi gereğince Geçici Koruma Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Bu yönetmelik, Suriye

uyruklu yabancılara geçici koruma sağlamak üzere açık sınır politikası, geri göndermeme ilkesi ve temel ihtiyaçların karşılanması gibi üç temel unsur üzerine kurulmuştur. Geçici Koruma, bireysel başvuruların yapıldığı ve uzun bir süreç gerektiren şartlı mültecilik statüsünün aksine, kalabalık grupların toplu başvurularının hızlı kararlarla ele alındığı bir süreçtir. Ancak Geçici Koruma statüsü dezavantajları arasında, kararın geçici olması ve Bakanlar Kurulu'nun geri dönme kararı verebilmesi yer almaktadır. Ayrıca, bu statü evrensel hukuktan kaynaklanan yardımlardan yoksun kalma riskini taşımaktadır. Suriyeliler uluslararası alanda mülteci olarak kabul edilirken, Türkiye'de özel bir statü olan geçici koruma altında değerlendirilmektedir, bu da zaman zaman kavram karışıklığına yol açabilmektedir. Türkiye'de sayısı yüz binleri bulan uluslararası başvuru sahiplerinin alabildiği statü, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar kısıtlaması sebebiyle şartlı mültecidir. Bu kısıtlama nedeniyle Türkiye'de 2019 itibarıyla var olan mülteci sayısı 28 kişidir. Mülteci ve şartlı mülteci kapsamında olmayan ama yine de koruma ihtiyacı olan diğer kişilerin alabileceği ikincil koruma statüsüdür (74). YUKK kitlesel göç hareketleri nedeniyle geçici koruma statüsünü tanımlamıştır. Geçici koruma statüsü Suriyeliler için büyük önem taşımaktadır.

2.6.2. Geçici Koruma Yönetmeliği

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 91. maddesi ile tanımlanan “Geçici Koruma”nın içeriğinin Bakanlar Kurulu tarafından bir yönetmelik ile belirleneceği ifade edilmekteydi. Geçici Koruma Yönetmeliği 22 Ekim 2014'te Resmî Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. “Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” de bu yönetmelikle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır (73).

Bu yönetmelik ile Suriyeliler için belirleyici olan geçici koruma hukuki bir dayanak kazanmıştır. Yönetmelikte geçici koruma şu şekilde tanımlanmıştır:

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası korunma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma”

Yönetmelik, geçici korumanın başlangıç tarihinin, gerekirse bitiş tarihinin, hangi bölgelerde kimler için geçerli olacağını belirleme hakkının Bakanlar Kurulu'nda olduğunu belirtmiştir. Ancak süre tanımlamasından kaçınılmıştır. Yönetmelikte en çok eleştiri alan konu da geçici süresinin belirlenmemiş olmasıdır (73).

Türkiye'de geçici korumanın süresiz olarak devam etmesinin veya sona erdirilmesinin hükümetin bir kararına bağlı olması, bu tür koruma kapsamındaki kişiler için önemli bir belirsizliktir. Türkiye'de coğrafi sınırlama gereği sadece şartlı mülteci statüsü veya ikincil koruma verildiğinden, şartlı mülteci statüsü durumunda olanlar da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından yeniden başka bir ülkeye yerleştirilmelerine kadar Türkiye'de kalabilmektedirler. Bu durum söz konusu grup için belirsizlik ortaya çıkartmakta ve uzun vadeli çözümler için olumsuzluk yaratmaktadır (75). Yönetmelikte kadın ve çocuklar ile ilgili bazı koruma önlemleri mevcuttur. Bu kapsamda yapılacak düzenlemelerde çocuklarla ilgili işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesine yer verilmiştir. Başta refakatsiz çocuklar olmak üzere özel ihtiyaç sahipleri hakkında yapılacak işlemlerde bu kişilere öncelik tanınarak, sağlık hizmetleri, psikososyal destek, rehabilitasyon ve her türlü desteğin öncelikli ve karşılıksız olarak sağlanacağı belirtilmektedir (75).

Türk kamu kurumları ve siyasetçiler Türkiye'ye uluslararası hukukta yükümlülük getirecek veya bu yönde bir algı yaratacak söylemlerden kaçınmış ve mülteci yerine sığınmacı ya da misafir kelimelerini kullanmışlardır. Türkiye'deki yasal ve idari düzenlemeler de Suriyelilerin mülteci olarak tanımlanmasına izin vermemektedir. UNHCR' nin önerisi ile 30 Mart 2012'de bir genelge yayınlanmış ve Türkiye'deki Suriyeliler resmi olarak "geçici koruma altındaki yabancılar" olarak tanımlanmıştır (74). Türkiye'deki Suriyelilerin yasal statüsü, 22 Ekim 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile net bir şekilde ortaya konmuş ve yönetmeliğin geçici 1. maddesine göre:

"28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz."

Türkiye coğrafi çekinceden dolayı mülteci kavramını kabul etmese de Geçici Koruma Yönetmeliği bu konuda önemli bir kapı aralamış ve Türkiye'deki bütün sığınmacılar (Avrupa dışından gelenler) artık şartlı mülteci olarak kabul edilmiştir.

2.7. ÇOCUK GELİŞİMİ PERSPEKTİFİNDEN GÖÇMEN ÇOCUKLARIN GELİŞİMİ

Göç, çocukların gelişimlerini oldukça yakından etkilemektedir. Göç sürecinde, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin de altını önemle çizdiği ve tüm çocuklar için temel haklar olarak öne çıkardığı, yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarına erişimde zorluklar yaşanmakta ve bu nedenle de çocukların yaşamlarında kalıcı izler de bırakabilen bazı sonuçlara sebep olmaktadır (76). Antropoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji gibi disiplinler arası pek çok alanda çalışmalar yapılmasına rağmen, göçü gelişimsel perspektiften ele alan çalışmalara duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır (77). Bu bağlamda göçün çocuklar üzerindeki etkilerine gelişimsel bir perspektiften bir değerlendirme yapmanın önemli olacağı düşünülmektedir.

2.7.1. Göçmen Çocukların Gelişimleri ve Gelişimlerini Etkileyen Faktörler

Göç alanında çalışan sosyal bilimciler göçün çocuklar üzerindeki kısa ve uzun vadeli akademik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik etkilerinden söz etmektedir (78). Göçmen çocukların yeni yerleştikleri topluma psikolojik ve sosyo-kültürel açıdan uyum sağlaması hem kendileri hem de o toplumdaki diğer bireylerin gelişimi ve refahı açısından oldukça önem taşımaktadır. Çocuklar göçmen olmalarından bağımsız olarak yaşamlarının farklı dönemlerinde pek çok gelişim görevi (developmental tasks) ile karşılaşmaktadırlar (79). Fakat göçmen çocuklar yerli akranlarından farklı olarak kültürleşme alanında birtakım zorluklar yaşamaktadırlar. Yeni bir dil öğrenme, yerleşik kültürün özelliklerini tanıma veya etnik kimlik gelişimi bu zorluklara örnek olarak verilebilir. Tüm bu gelişim ve kültürleşme görevleri çocukların iyi olma halini etkilemektedir (80).

Havighurst'e (82) göre, bebeklikten yaşlılığa kadar yaşamın her evresinde gelişim görevleri bulunmaktadır. Herhangi bir dönemdeki gelişim görevinin başarıyla tamamlanması o bireyin mutlu olmasının ve bir sonraki yaşam evresindeki görevlerde de başarılı olabilmesinin yolunu açmaktadır. Benzer şekilde gelişim görevinde yaşanan bir aksaklık, diğer dönemlerdeki görevler için zorluk yaratabilmekte ve birey için

olumsuzluklara neden olabilmektedir. Bebeklik ve erken çocukluk dönemindeki gelişim görevleri temel fiziksel ihtiyaçların karşılanması, bağlanma, güven ortamının kurulması, dil öğrenme ve duygu düzenleme becerilerini kazanma olarak tanımlanmıştır. Orta ve geç çocukluk dönemindeki görevler akranlarla iyi geçinme, ahlaki gelişim, toplumsal cinsiyet rollerini öğrenme, okuma yazmayı öğrenme şeklinde tanımlanmıştır. Bu gelişim görevleri ergenlik döneminde ise; her iki cinsiyetten akranlarla olumlu ilişkiler kurma, ebeveynlerden duygusal olarak ayrışma ve bireyleşme, kontrol ve sorumluluk becerileri kazanma, meslek seçimi için hazırlık yapma ve sağlıklı kimlik gelişimi olarak tanımlanmıştır (81-83).

Çocuk gelişimi için bireylerin tüm gelişim görevlerini mükemmel veya en iyi biçimde yapması değil, o alanda olabildiğince iyi yapması gerekmektedir (84). Göçmen çocuklar da yerli akranları gibi bu gelişim görevlerini yerine getirmelidir. Fakat bu görevler bireyin içinde yaşadığı kültürden etkilenmektedirler. Göçmen çocukların, yerli akranlarından farklı olarak, gelişim ve kültürlenme görevlerinin yanı sıra, kültürleşme (acculturation) görevleri de bulunmaktadır. Bu çocuklar kültürleşme sürecinde yeni bir dil öğrenme, ana akım kültürün özelliklerini öğrenme ve ona uyum sağlama gibi görevler ve kültürlenme sürecinde ise etnik kimlik oluşturma, öz kültürün dilini öğrenme/koruma ve öz kültürün özelliklerini sürdürme gibi görevlerle karşı karşıya kalmaktadır (85-87). Çoğu zaman iki kültür arasında geçiş yapmak durumunda kalan göçmen çocukların kültürel yeterlik (cultural competence) geliştirmeleri beklenmektedir. Çünkü kültürel yeterlik uyumun önemli bir göstergesi olarak görülmektedir. Kültürel yeterliğe sahip çocukların her iki kültürün dilini etkin biçimde konuştuğu, okulda hem kendi etnik grubundaki çocuklarla hem de yerli çocuklarla arkadaşlık kurduğu hem etnik hem öz kimlik geliştirdiği ve iki kültürün değerlerini ve özelliklerini bildiği görülmüştür (88). Bireysel ve toplumsal fayda sağlayan etnik kimlik sayesinde bu çocukların kültürleşme stresi ile çok daha iyi baş ettikleri ve bunun da psikolojik iyi oluş halini olumlu etkilediği belirtilmektedir (89).

Çocuklar yaşamlarının farklı evrelerinde biyolojik, bilişsel, sosyal-duygusal, mizaç, kişilik ve motivasyon olmak üzere pek çok farklı gelişimsel alanda yeterlik geliştirirler (90). Çocuklar herhangi bir gelişim alanında yeterlik gösterirse uyum sağlayabilir, yeterlik göstermezse uyum sorunları ile karşılaşabilmektedir. Erken veya orta çocukluk döneminde göç deneyimi yaşayan bir çocuk bilişsel olarak yeterli

kapasiteye sahipse ana akım kültürün dilini kolaylıkla öğrenebilir, öz düzenleme becerisi sayesinde arkadaşlık ilişkilerinde duygularını kontrol edebilir, kolay bir mizaca sahipse girdiği ortama kolaylıkla uyum sağlayabilir ve yüksek bir motivasyona sahipse akademik anlamda başarılı olabilir. Bu durumdaki bir çocuk okul bağlamında yeterlik gösterebilir. Diğer taraftan göçmen bir ergen biyolojik (hiperaktivite veya dürtüsellik), sosyal (zayıf arkadaşlık ilişkileri), kendini düzenleme (arkadaşlarına karşı öfkeli ve dürtüsel davranma) ve motivasyon (okula devamsızlık, derslere karşı ilgisizlik) açısından yeterlik göstermiyorsa okulda uyum sorunları yaşayabilir (91).

Gelişmiş ülkelerde yaşayan göçmenlerin büyük çoğunluğunun düşük vasıflı işlerde çalışmakta bazen asgari ücret bazen ise yasal olmayan statülerinden dolayı asgari ücretin de altında sigortasız çalışmakta ve bu nedenle toplumda düşük sosyoekonomik durumda yer almaktadırlar (92). Ailenin sosyoekonomik düzeyinin düşük olması çocukların göçmen veya yerli olmasından bağımsız olarak onların biyolojik, bilişsel ve sosyo-duygusal gelişimi için başlı başına bir risk faktörüdür (93). Diğer taraftan ailenin sosyoekonomik düzeyinin düşük olması yaşanan mekânı etkilemekte ve buna bağlı olarak çocuğun gideceği okulu belirlemektedir. Bunun yanında ailenin sosyal sınıfı ve ekonomik durumu ebeveynlerin çocuk yetiştirme pratiklerini ve ebeveynlik tarzlarını da etkilemektedir (94).

Göçmen çocuklar göç öncesinde, göç esnasında ve göç sonrasında bazı risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Atasü- Topçuoğlu (95) bu riskleri Tablo 2.1’de şu şekilde belirtmiştir:

Tablo 2.1: Göçmen çocukların karşı karşıya kaldığı riskler

Göç öncesi süreç	Yolculuk sırasında karşılan riskler	Geçiş bölgelerinde ve varış noktasında karşılaşılan riskler
• Şiddet, silahlı çatışma, yoğun toplumsal baskı • Yoğun ekonomik sıkıntılar • Yaşam hakkının tehlikeye girmesi • Temel ihtiyaçlara erişim • Kötü beslenme	• İnsan ticaretine maruz kalma • Çocuk işçiliği ve en kötü koşullarda çocuk işçiliğine maruz kalma • Kötü beslenme • Hijyenik olmayan halk sağlığına aykırı koşullarda barınma • Eğitimin sekteye uğraması • İhtiyaç anında tıbbi yardım alamama • Ebeveyn kaybı, yalnız kalma • Cinsel taciz, istismar, şiddet	• Kötü beslenme • Hijyenik olmayan halk sağlığına aykırı koşullarda barınma • Eğitimin sekteye uğraması • İhtiyaç anında tıbbi yardım alamama • Geçiş bölgesinde psikolojik sorunlar • Dil bilmeme • Sosyal ve kültürel uyumsuzluk • Sorunları çözmek için gerekli mercilere ulaşamama (bilgi eksikliği ve dil sorunundan dolayı)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, çocuklar göç öncesi, göç esnası ve göç sonrası pek çok riskli durumla karşı karşıya kalmakta ve bu riskler çocukların gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Çocuklar göç öncesinde pek çok farklı deneyim yaşamaktadırlar. Mülteci veya sığınmacı çocukların ülkelerinde savaş, bombalama, şiddete tanıklık etme, fiziksel yaralanma, aile üyelerinin kaybı veya yaralanması, açlık ve yoksulluk yaşama, ebeveyninden ayrı kalma gibi travmatik olaylara maruz kaldıkları bilinmektedir. Bu travmatik deneyimlerin çocukların iyi oluş hallerini olumsuz etkilediği belirtilmektedir (96). Çocuk asker olarak savaşmaya zorlanan mülteci veya sığınmacı çocukların işkence, tecavüz, fiziksel yaralanma riskinin yüksek olduğu ve bu nedenle bu çocuklarda depresyon, intihar ve madde bağımlılığı gibi durumların yaygın olarak görülmektedir (97). Göç öncesinde çocuğun herhangi bir gelişimsel, fiziksel veya psikolojik probleminin varlığı onun bu süreçte daha kırılgan olmasına neden olabilir. İsveç’te okul öncesi dönemdeki mülteci çocukların dahil edildiği bir çalışmada, çocukların önceden sahip oldukları problemlerin göç ettikten 3,5 sene sonraki zayıf sosyal uyum ve akıl sağlığı sorunlarını yordayıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (98).

Yaşadığı yerden ayrılıp yeni bir ülkeye varmak ve orada kalıcı bir düzen kurmak kimi göçmen çocuk için günlerce kimileri içinse aylarca sürebilmektedir. Bu süreçte mülteci ve refakatsiz çocuklar uzun ve yorucu seyahat koşullarını deneyimlemektedirler. Açlık, yorgunluk, sağlık ve eğitim hizmetlerine kısıtlı erişim, aileden kısa veya uzun süreli ayrı kalma riskleriyle karşı karşıya kalabilmektedirler (99). Göç esnasında ailelerinden ayrı kalan çocukların, yaşlarına göre değişiklik göstermekle beraber, duygusal ve davranışsal problemlerinde artış görülmektedir (100).

Göçmen çocuklar ve aileleri bir taraftan yeni bir yere alışmaya çalışırken diğer taraftan da geride bıraktıkları kişilere, eşyalarına ve ülkelerine özlem duymakta ve onların yasını tutmaktadırlar. Bu sürece “kültürel kayıp ya da kültürel yas” denilmektedir. Bu dönemde çocukların suçluluk, öfke ve çelişkili duygular yaşamasının normal olduğu belirtilmektedir (100). Aile, okul ve akranların tutum ve davranışları göçmen çocukların uyum sürecinde önemli rol oynamaktadır. Porter ve Haslam’ın (101) yaptıkları meta analiz çalışmasına göre bu faktörlerin mülteci çocukların psikolojik iyi oluşlarında düzenleyici bir rol oynadığını ifade etmişlerdir. Göç sonrasında okula uyum süreci çocuklar için çok stresli ve zor olabilmektedir. Yerleşik dile hâkim olamama, arkadaşlar

tarafından dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma, akademik anlamda yetersiz hissetme, öğretmenlerle yakın ilişki kuramama gibi çeşitli risk faktörleri karşımıza çıkmaktadır (100).

2.7.2. Göçün Çocuklar Üzerindeki Psikososyal Etkileri

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) Mayıs 2020'de yayımladığı “Kendi Yurdunda Kayıp” isimli rapora göre, dünyada 2019 yılında 46 milyon kişinin yerinden edildiği ve bunun 19 milyonunun çocuk olduğu ifade edilmektedir. Yerinden edilmiş çocukların yeterli bakım ve koruma hizmetlerine erişemedikleri, göç ettikleri yerlerde cinsel istismar, tecavüz, insan kaçakçılığı, çocuk işçiliği, şiddet, çocuk yaşta zorla evlilik ve ailelerinden koparılma gibi sağlık ve güvenliklerini tehdit eden birçok riskle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir (103). Mülteci çocuklar, savaş ve zorunlu göç nedeniyle bazı risk faktörlerine maruz kalmakta ve bu risk faktörlerine bağlı olarak ruh sağlığı sorunları yaşamaktadırlar. Mülteci çocuklar ev sahibi toplumda ayrımcılık ve savaşa bağlı travmalara doğrudan maruz kalmanın yanı sıra gittikleri yerlerdeki yabancı bir kültüre uyum sağlamanın zorluklarını da deneyimlemektedirler. Travmatik deneyimlere maruz kalan çocukların aileleri de bu risk faktörlerinden olumsuz etkilenmektedir (104).

Mülteci çocukların ruh sağlığını etkileyen risk faktörleri; ebeveyne yönelik, çocuğa yönelik ve çevresel faktörler olarak sıralanabilir. Bu riskler Tablo 2.2’de Doğan ve Kağnıcı (102) tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

Tablo 2.2: Mülteci çocukların ruh sağlığını etkileyen risk faktörleri

Ebeveyne yönelik	Çocuğa yönelik	Çevresel faktörler
- Her iki ebeveynde de Travma Sonrası Stres Bozukluğu - Annenin depresyonu - Özellikle anneye yönelik işkence - Ebeveyn kaybı veya ebeveynden ayrılma - Ebeveynlerin çaresizliğine tanık olma - Ebeveynlerin çocuklarda ortaya çıkan stres belirtilerini hafife alması - Ebeveynlerin işsiz olması	- Yaşanan veya tanık olunan travmatik olay sayısı - Dil sorunları - Stresli durumlarda uzun süreli incinebilirliğe neden olan TSSB - Travma veya yetersiz beslenmeden kaynaklı fiziksel sağlık problemleri	- Sıklıkla ev ve yer değiştirme - Yoksulluk - Göçmenlik statüsünün belirlenmesi için geçen süre - Göç edilen ülkede geçirilen süre - Mülteci kampında geçirilen süre - Ayrımcılık - Sosyal ilişkilerin azalması

Türkiye’de yapılmış olan ve 967 Suriyeli çocuğun dahil edildiği bir araştırmada, katılımcıların %71’inde travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) olduğu görülmüştür. Bu araştırmada ayrıca dikkat çeken bir diğer bulgu, katılımcıların neredeyse tamamının en az bir aile üyesinin ölümüne tanık olduğu, en az bir aile üyesinden ayrıldığı ve çocukların yarısından fazlasının ebeveynlerini kaybettiğidir (105). Türkiye’de mülteci kamplarında yaşayan Suriyeli çocukların TSSB, depresyon ve kaygı düzeylerini incelemek amacıyla ve çocukların yaş ortalamasının $10,53 \pm 2,79$ olduğu bir çalışmada, çocukların %38’inde bir hastalık bulunmadığı, %74’ünün sigara kullandığı ve günde $8,39 \pm 6,85$ sigara içtikleri görülmüştür. Araştırma, mülteci çocuklarda görülen anksiyete ve depresyonun travma sonrası stres ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu göstermiştir (106). Islahiye Çadır kampında kalan yaş ortalaması 12,4 olan Suriyeli çocuklarla yapılan bir araştırmaya göre, katılımcıların %79’u savaşa veya silahlı çatışmaya maruz kalmış, %74’ü sevdiği bir yakını kaybetmiş, %60’ı fiziksel olarak yaralanan veya vurulan birisini görmüştür (113).

Fazel ve arkadaşlarının (107), 700 mültecinin dahil edildiği ve klinik görüşme ile değerlendirme yapılmış olan meta analiz çalışmasında, mülteci çocuklarda %11 oranında TSSB, %5 oranında majör depresyon ve %4 oranında yaygın anksiyete bozukluğu olduğu görülmüştür. TSSB oranlarının farklılık göstermesi travmatik olaylara farklı düzeylerde maruz kalınmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İşkence, ayrılık, gözetim, aile üyelerinin öldürüldüğüne tanık olma gibi olaylara doğrudan maruz kalan çocukların ruh sağlığı sorunları geliştirme riski önemli ölçüde artmaktadır (108-110). Savaş sırasında yaşanan bu travmatik deneyimlerden kaynaklı çocuklarda anksiyete, depresyon ve TSSB ile davranışsal ve zihinsel bozukluklar görülmektedir (111). Travma sonrası stres bozukluğu, savaştan etkilenen çocuklarda görülen en yaygın ruh sağlığı sorunudur (112). TSSB, kaygı ve depresyon birbiriyle ilişkilidir. Travma sonrası stres bozukluğu savaşa maruz kalan çocuklarda anksiyete, depresyon, psikiyatrik hastalıklar, somatik bozukluklar ve davranış bozuklukları gibi ruh sağlığı sorunlarına yol açmaktadır (111). Mülteci çocukların yaygın olarak karşılaştığı ruh sağlığı problemleri Tablo 2.3'te Doğan ve Kağnıcı (102) tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

Tablo 2.3: Mülteci çocuklarda yaygın olarak görülen ruh sağlığı sorunları

• Travma sonrası stres bozukluğu	• Belirgin kaygı, endişe, sinirlilik, huzursuzluk
• Travmayı hatırlatan uyaranlardan sürekli kaçınma	• Diğer uyku bozuklukları
• Yeniden yaşantılama; olayla ilgili görüntüler, kâbuslar, geriye dönüşler	• Baş ağrısı ve karın ağrısı gibi somatik semptomlar
• Aşırı uyarılma; ani ses ve hareketlerde uyarılma, tetikte hissetme, dikkatini toplamada güçlük	• Depresyon
	• Çökkün, keyifsiz, depresif ruh hali
	• İlgi ve istek kaybı
	• Okul performansının düşmesi

2.8. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN MEVCUT DURUMU

Suriye'de 15 Mart 2011 tarihinde başlayan rejim ve yönetim karşıtı gösteriler sonucu ortaya çıkan iç savaş ile milyonlarca insan ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Bunun sonucu olarak Suriye'den Türkiye'ye ilk toplu nüfus hareketi 29 Nisan 2011'de 252 kişilik bir grupla gerçekleşmiş ve ardından Türkiye gittikçe artan bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır (114). UNHCR verilerine göre, Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı Haziran 2023 verilerine göre 3,4 milyondur ve Türkiye uluslararası koruma ihtiyacı içinde olan en fazla kişiye ev sahipliği yapan ülke olmuştur. Türkiye'deki Suriyelilerin %95'ten fazlası geçici koruma statüsünde yer almaktadır (115). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, Türkiye'deki kayıtlı Suriyelilerin toplam sayısı 3 milyon 279 olarak ifade edilirken, bunun içinde 0-18 yaş aralığındaki çocukların sayısının ise 1 milyon 122 bin olduğu dikkat çekmektedir. Güncel verilere bakıldığında 5-17 yaş aralığındaki “zorunlu okul çağında” yer alan Suriyeli çocukların sayısının 1 milyon 166 bin civarında olduğu görülmektedir (116).

Göç hareketinin beraberinde getirdiği psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunların çocukları, çocuk olmanın getirdiği kırılganlık ve savunmasız olma durumlarından ötürü daha çok etkilediği ifade edilmektedir (117). Türkiye'deki Suriyeli çocukların mevcut durumları çeşitli faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Ancak genel anlamda eğitim, sağlık, yoksulluk, psikososyal durum, toplumsal uyum ve çalışma durumuna bakmak çocukların mevcut durumlarını anlamak açısından önem taşımaktadır.

Eğitim hem çocuğun mevcut iyi olma hali hem de gelecekteki hayat kalitesi bağlamında çok boyutlu ele alınması gereken bir konudur. Eğitim, çocukların sosyal hayata hazırlanması, kişiliğinin gelişmesi yani kendi potansiyellerini gerçekleştirmesi açısından önem taşımaktadır (118). Çocuğun iyi olma hali açısından, çocukların eğitime devam durumu, katılımı, süresi ve niteliği önemlidir (119). Mülteci veya göçmen çocukların eğitime katılım ve devam durumlarında etkili olan faktörlere bakıldığında; içinde bulunulan sosyal çevre, ailenin ekonomik durumu, sosyal dışlanma, dil öğrenme becerisi, eğitime erişim, cinsiyet temelli ayrımcılık ve okuldaki ortam gibi pek çok faktör ön plana çıkmaktadır (120). Çocuklar her ne kadar görünürde eşit haklara sahip olsalar da yaş, cinsiyet, toplumsal değerler gibi dezavantaj olarak sayılabilecek nedenlerden dolayı haklardan eşit derecede yararlanamamaktadırlar (121). Suriyeli çocuklar göçü deneyimleme, savaşa tanıklık etme ve yeni bir kültür içerisinde yeni bir yaşam sürmek

zorunda kalmalarından dolayı var olan hak ve hizmetlerden yararlanma açısından birçok dezavantajla karşılaşabilmektedirler.

Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitim durumuna bakıldığında; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (116) verilerine göre Türkiye’de 5-17 yaş aralığında, yani okul çağında yer alan, toplam Suriyeli çocuk sayısı 1 milyon 666,434 olduğu görülmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre Türkiye’de geçici koruma altında olan Suriyeli çocukların eğitimi Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından sağlanmaktadır. 2013 yılında MEB tarafından “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri” başlıklı bir genelge ile Suriyeli çocukların okullaşması için önemli bir adım atılmıştır. 2014 yılında ise “Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” isimli bir genelge yayımlanmış ve Suriyeli çocukların eğitim hizmetleri güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Bu genelgeye bakıldığında Suriyeli çocukların okullaşması için pek çok önlemin alındığı görülmektedir. Dil bariyerinin eğitimde engel olmaması için ikili bir sistem, Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) ve devlet okullarında eğitim gibi hizmetler sunulmuştur (114).

Suriyeli çocukların eğitimi için MEB, mali anlamda kendi bütçesinden herhangi bir ödenek ayırmamıştır. Eğitime yönelik faaliyetler daha çok sivil toplum kuruluşları (STK), uluslararası kuruluşlar ve yerel yönetimlerden alınan desteklerle yürütülmüştür. Bu alanda 2016 yılında başlayan PICTES (Promoting Integration of Syrian Children to Turkish Education System) en büyük projelerden biridir. Bu proje Avrupa Birliği’nin Türkiye ile yaptığı geri kabul anlaşması kapsamında fonlanmıştır. Projenin amacı Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonlarını sağlamaktır. Proje kapsamında Türkçe ve Arapça dil eğitimleri, eğitim malzemelerinin temini, eğitime katılım oranını yükseltmek için farkındalık çalışmaları, rehberlik hizmetleri, eğitici eğitimleri, izleme ve değerlendirme gibi eğitimi destekleyici pek çok hizmet sunulmaktadır. Ayrıca proje kapsamında 5600 Türkçe dil eğitici, 500 psikolojik ve rehberlik danışman, 100 Arapça dil eğiticisinin yanı sıra 1200 güvenlik ve temizlik personeli istihdam edilmiştir (169). Proje İstanbul, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Hatay ve Ankara’nın da dahil olduğu toplam 23 ilde yürütülmektedir (170).

Suriyeli çocukların eğitimi Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) ve devlet okulları şeklinde iki sistem üzerinden ilerlemektedir. Bu nedenle GEM’lere biraz daha detaylı bakmanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Geçici Eğitim Merkezleri, geçici barınma

merkezlerinin içinde ve dışında eğitim vermektedirler. Biri Türk biri Suriyeli olmak üzere iki yöneticisinin olduğu merkezlerdir. Bu merkezlerde eğitim, Suriye Arap Cumhuriyeti eğitim müfredatına göre hazırlanmakta olup eğitim dili Arapçadır ve Türkçe dilbilgisi de anlatılmaktadır. Geçici barınma merkezleri içindeki GEM'ler genellikle konteynırlardan oluşurken şehirlerdeki GEM'ler çoğunlukla eğitimin yarım gün yapıldığı devlet okullarıdır. Bunun yanında az da olsa okul standartlarına uygun olmayan bazı yapıların da GEM olarak kullanıldığı görülmüştür. GEM'lerin amacı Suriye'den Türkiye'ye kitlesel göç hareketi ile gelen savaş mağduru çocukların ülkelerine geri dönmeleri durumunda eğitimlerinin sekteye uğramamasını veya devlet okullarına geçecek olan çocukların süre kaybetmemesini sağlamaktır (123).

2015 yılında açılan GEM'ler 2017 yılı itibarıyla kapatılmaya başlanmış ve Suriyeli çocukların örgün eğitime dahil edilmesi süreci hızlanmıştır. 2019-2020 eğitim-öğretim yılı itibarıyla GEM'lerin tamamen kapatılması ve tüm öğrencilerin örgün eğitimi dahil edilmesi planlanmıştır (171). GEM'lerin devlet okullarına geçecek olan Suriyeli çocuklar için bir oryantasyon süreci olarak görüldüğünden bahsedilebilir. GEM'lerle ilgili bazı olumsuzluklar da söz konusudur. 2017 yılında Siyaset, Ekonomik ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) ve Theirworld'un yaptığı "Engelleri Aşmak: Türkiye'de Suriyeli Çocukları Okullaştırma" isimli araştırma raporunda öne çıkan bazı noktalara bakıldığında (168):

- GEM'lerde çalışan Suriyeli eğitimcilerin şiddeti bir disiplin aracı olarak gördükleri ve öğrencilere şiddet uygulamaktan çekinmedikleri
- GEM'lerin uyum sürecini zorlaştırdığı
- Araştırmaya katılan öğretmenler, çocukların alt ıslatma, akran zorbalığı ve içe kapanıklık gibi travmatik belirtiler gösterdiğini
- Engelli çocuklar için şartların uygun olmadığı
- GEM'lerden devlet okullarına geçişte devamsızlık ve okulu bırakma gibi riskler bulunduğu için daha iyi hazırlanmış bir uyum programına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir.

Devlet okullarındaki duruma bakıldığında ise; Suriyeli çocukların Türk çocuklarla aynı sınıflarda ve aynı müfredat üzerinden eğitimin sağlandığı ve Türkçeyi öğrenmekte zorlanan çocuklara ayrıca PICTES kapsamında desteğin yine bu okullarda verildiği

görülmektedir. Suriyeli çocuklar devlet okullarına yabancı tanıtma belgeleri aracılığıyla kaydolabilmektedirler. İlk zamanlar Suriye'deki savaşın biteceği ve ülkelerine geri dönecekleri yönündeki beklentiler Suriyeli çocukların eğitim sistemine dahil olmaları için gerekli adımların atılamamasına neden olmuştur (122). Fakat 2014 yılından sonra özellikle MEB'in Suriyeli çocukların okullaşması için yapmış olduğu çalışmalarla okullaşma oranı hızlı bir şekilde artmıştır. Suriyeli çocukların okullaşma oranı 2014'ten 2019'a neredeyse üç kat artmıştır. 2014 yılında 230 bin olan çocuk okullaşma oranı 2019 yılında 643 bin olmuştur. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), Türk Kızılayı ve UNICEF iş birliği ile başlatılan "Mülteci Çocuklar İçin Şartlı Eğitim Yardımı Programı (ŞEYP)" ve PICTES projesinin uygulanmasının bu oranın hızlı bir şekilde artmasında etkili olduğu belirtilmektedir. ŞEYP kapsamında 2017 yılında 56 bin çocuğun eğitim giderleri için destek sağlanmıştır (135).

Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişimleri üç temel aşamada sağlanmıştır. Bunlardan ilki 2011-2013/08 sayılı "Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri Hakkında Genelge" kapsamında yapılmış olup sadece kamplarda yaşamlarını sürdüren Suriyelileri kapsamıştır. Suriyelilerin sağlık hizmetlerine ücretsiz erişimleri sağlanmıştır. Daha sonra bu kapsam genişletilmiş ve kamp dışında yaşayan Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu illerde koruyucu, önleyici ve acil hizmetlerden ücretsiz yararlanabileceği belirtilmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma kanunu ile beraber bu genelge 2015 yılında "Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslara Ait Yönerge" ile güncellenmiştir. Son aşamada kamp içinde ve dışında yaşayan tüm Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişim hakkı olmuştur. Ücretsiz bir şekilde sağlanan bu sağlık hizmetlerinin masrafları Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından sağlanmaktadır. AFAD'ın 2017 yılında yaptığı sağlık araştırmasında, Suriyeli yetişkinlerin %64'ü hanede en az bir çocuğun psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında çocukların beslenmelerinin de düzensiz olduğu görülmüştür. Suriyelilerin bir kısmı sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabileceklerini ve nereye başvuracaklarını bilmemektedirler. Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişimlerinin önündeki en temel engelin bilgi yetersizliği olduğu görülmüştür (172). Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişimleri konusunda prosedürde bir engel olmadığı ancak uygulama anlamında bazı sorunlarla karşılaştığı görülmektedir.

Çocuğun fiziksel ve psikolojik anlamda sağlıklı olması durumu iyi olma hali açısından önem taşımaktadır. Her çocuk sağlık hakkının gereği olarak ihtiyaç duyduğunda sağlık hizmetlerinden yararlanabilmelidir. Sağlık ile yoksulluk arasında bir ilişki söz konusudur. Düşük sosyoekonomik düzeye sahip bir ailede yaşayan çocukların yaşam şartları olumsuz etkilenmektedir. Bu anlamda Suriyeli çocukların göç sürecinde ve sonrasında yaşam şartlarını etkileyen durumlara bakıldığında göç ve sağlık konusu önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç ve sağlık ilişkisine bakıldığında, göç sürecine ve türüne göre farklılıklar görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, az gelişmiş bir yerden daha gelişmiş bir yere doğru yapılan göç hareketlerinde doğal olarak refahın da artması beklenmekte ve bu anlamda daha iyi sağlık hizmetlerine erişilmesi imkânı olabilmektedir (173). Savaş ve çatışmalar nedeniyle kayıpların yaşanması, zorlu göç süreci, gidilen ülkedeki statü kaynaklı sorunlar gibi sebeplerin fiziksel ve psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkileri olduğu ifade edilmektedir. Özellikle zorunlu göç deneyimi nedeniyle çatışmalara maruz kalmak, insanların ölmesine ve yaralanmasına tanık olmak, şiddet ve işkenceye maruz kalmak, ruhsal bozukluklar, ihtiyaç duyulan bakım ve korumaya erişememek, yeterli gıda ve suya erişememek gibi pek çok etmen çocukların sağlığını olumsuz etkilemektedir. Göç süreçlerine karşı çocuklar savunmasızdırlar çünkü henüz bilişsel ve duygusal açıdan gelişimleri tamamlanmamıştır ve bu nedenle baş etme mekanizmaları tam olarak gelişmemiştir (174). Suriyeli çocuklar bu nedenlerden dolayı ruhsal ve psikososyal açıdan pek çok riskle karşı karşıya kalmakta ve bunlarla tek başlarına mücadele etmekte zorlanabilmektedir.

Çeri ve arkadaşları (175) mülteci çocuklarla yaptıkları araştırmada çocukların %75'inin bir tanıdığıнын öldürüldüğünü, %87,9'unun silahlı çatışmaya şahit olduğunu, çocukların %31,7'sinin anksiyete, %31,7'sinin depresyon ve %24,4'ünün de travma sonrası stres bozukluğu yaşadığı sonucuna ulaşmışlardır. Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocuklar hem sadece çocuk olmanın getirmiş olduğu zorlukları hem de buna ek olarak göç etmiş olmanın getirdiği zorlukları beraber yaşamaktadırlar. Bu bağlamda kırılganlıkları daha fazla olduğu için hak temelli bir yaklaşım ile desteklenmeli ve topluma uyumları için gerekli politikalar önemsenmelidir.

2.9. ÇOCUK HAKLARI

Bu kısımda çocuk haklarının tarihsel gelişimi açıklanmış ve sonrasında çocuk haklarına yönelik sözleşmelere yer verilerek Suriyeli çocuklar özelinde çocukların haklara erişimi ve karşılaşılan sorunlara değinilmiştir.

2.9.1. Tarihsel Süreçte Çocuk Hakları

Çocuk haklarının tarihçesi, çocuğun üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devredilebilir ve terk edilebilir, hatta öldürülebilir bir nesne olmaktan çıkarılıp haklara ehil ve kişilik sahibi birer özneye dönüştürülmesinin serüveni olarak özetlenebilir (124).

Çocuk haklarının tarihçesine bakıldığında, 19. Yüzyılda Avrupa’da Roma Hukuku’nun etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Roma Hukukuna değinmekte yarar olacaktır. Roma hukukunda çocuğun güvenliği, beslenmesi ve bakımına dair kanunlar yer almamakla birlikte var olan düzenlemelerin daha çok anne ve babanın yararına olduğu görülmektedir. Bir çocuğun korunup gözetilmesi korunmaya ihtiyacı olanın yararına olması gerekirken Roma hukukunda bu durum ailenin yararı için yapılmakta olduğu belirtilmektedir. Erkek çocuğu olmayan ailelere iyi bakılmaz ve bu nedenle evlat edinmeye yönlendirilirlerdi çünkü ailenin devamı daha önemli bir konuydu. Babaların dilerse çocuklarını satabileceği, cezalandırabileceği hatta öldürebileceği görülmektedir. Eğer çocuk memleketi dışında bir yere satılırsa köle olacağı, memleket içine satılırsa vatandaşlık hakkını koruyacağı ancak kendisini satın alan kişinin yanında özgür olmayan bir statüde olacağı belirtilmektedir. Çocuğu satın alan kişi çocuğu serbest bırakırsa çocuk baba evine döner ve babanın erkek çocuğu üç kez, kız çocuğu bir kez bu şekilde satma hakkına sahip olduğu görülmektedir. Fakat babanın bu yetkilerinin sınırsız olmadığı görülmektedir. 12 Levha Kanunlarına göre; çocuğun satılması hoş karşılanmıyordu ve eğer erkek çocuk üç, kız çocuk bir defa satılırsa babalık hakkı sona ererdi. Babanın çocuk üzerindeki bu tür haklarının belli bir yaşla sınırlı olmayıp ömür boyu devam ettiği görülmektedir (125). Roma hukukunda çocuğa bir nesne gibi bakıldığı görülmektedir.

Çocuk hakları kavramı, hukuki bağlamda oldukça yeni bir kavramdır. Batı’da yayılmaya başlayan hümanist düşünceler ve Fransız İhtilali gibi önemli tarihi kırılmalar, çocukların kendilerine özgü haklara sahip olabilecekleri fikrini uyandırmıştır. Özellikle yoksul ve kimsesiz çocukların korunması için büyük çabalar gösteren İsviçreli eğitimci

Pestalozzi'den sonra batı toplumları sorumluluk almaya başlamıştır (126). Pestalozzi (1746-1827) ile sosyal değişim sonucu zayıflayan aile kurumunun, çocuğu yeterince koruyamadığı için çocuğun korunmasından ve eğitiminden devletin de sorumlu olması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır.

Modern Hukuk'a bakıldığında, 20. Yüzyılda çocuk haklarına temel olabilecek bazı gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen çağdaş hukuk velayeti; çocuğa bakıp gözetmeyi, barınmayı ve maddi manevi refahını güvenceye almayı hedefleyen görev ve yetkiler toplamı olarak tanımlamaktadır. Velayet sadece babaya değil aynı zamanda anneye de ait bir kavram olarak ifade edilmektedir. Uluslararası alanda çocuk haklarını kapsayan herhangi bir bildirge veya sözleşme I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yayımlanmamıştır. İsviçre'de 1912'de çocuk haklarını korumaya yönelik ilk resmi girişim gerçekleştirilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine çalışmalar yarıda kesilmiştir (126). Bu alanda 1924'te Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ilk uluslararası belge niteliğini taşımaktadır. I. Dünya Savaşı sonunda Avrupa'da çocukların korunması sorununun, her zamankinden daha fazla önem kazanması ile İngiliz Jebb'in "çocukları kurtarın" çağrısı o dönemde yoğun ilgi görmüştür. Bunun üzerine 1920'de Cenevre'de Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği adında bir örgüt kurulmuştur (127). Bu örgüt çocuk hakları alanında ilk belge niteliği taşıyan ve bir sonraki bölümde detaylı açıklanacak olan, Çocuk Hakları Bildirgesi'ni yayımlamıştır. Bu bağlamda artık hukuksal anlamda konuşulmaya başlanan ve çocuklara özgü bazı hakların konuşulup önemsendiği bildirgelere ve sözleşmelere değinmek yararlı olacaktır.

2.9.2. Çocuk Hakları ile İlgili Sözleşmeler

Çocukluk, modernizmle beraber özel bir kavram ve dönem olarak incelenmeye başlanmıştır. Bu süreçte, gelenekselden modernizme geçişte çocuk pasif bir varlıktan hakları olan bir yurttaşa dönüşmeye başlamış ve bu aşamada çocuk hakları kavramı gündeme gelmiştir. Çocuk hakları, insan hakları altında özel bir hak kavramı olarak doğmuştur. Çocuk haklarının tarihçesi incelendiğinde, uluslararası sözleşmeler ve bildirgelerle güçlendiği ve günümüze geldiği görülmektedir. Dünyada ve Türkiye'de çocuk haklarına bakıldığında ise karşımıza dört önemli belge çıkmaktadır. Bunlar; 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi,

Türk Çocuk Hakları Bildirisi ve 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir (124).

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi bu alanda atılan ilk adımdır ve beş maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler şunlardır:

- Çocuk beden ve ruhen doğal biçimde gelişmesine olanak sağlayan şartlar içinde bulundurulmalıdır.
- Acıkan çocuk beslenmeli, hasta çocuk tedavi edilmeli, fiziksel geride kalmış çocuk eğitilmeli, yoldan çıkmış çocuk doğru yola getirilmeli, terk edilmiş çocuk korunmalıdır.
- Herhangi bir felaket anında yardım öncelikle çocuğa yapılmalıdır.
- Çocuk hayatını kazanabilecek hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı korunmalıdır.
- Çocuk yeteneklerini hemcinslerinin hizmetine adayacak bir ruh ve düşünce içerisinde yetiştirilmelidir.

Bildirge incelendiğinde çocukların psikolojik ve fiziksel iyi oluşlarına, afet durumlarında öncelikli olmalarına ve istismara karşı korunmalarına yer verildiği görülmektedir. Ayrıca Bildirge'nin çocukların beslenme, sağlık ve eğitim konularına da değindiği görülmektedir. Bu bildirgeyi Türkiye adına Mustafa Kemal Atatürk imzalamıştır. Uluslararası iyi niyetin göstergesi olan bu Bildirge 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Milletler Cemiyeti geçerliliğini kaybetmiş ve bunun sonucunda bir kâğıt parçası olmaktan öteye gidememiştir (129).

Birleşmiş Milletler kurulduktan sonra, çocukların korunması sorununu incelemek için "Sosyal Sorunlar Meclisi" oluşturulmuştur ve bu meclis, 1950 tarihinde yaptığı toplantıda Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'nin genişletilerek yeniden düzenlenmesine karar vermiştir. Hazırlanan yeni tasarı, Birleşmiş Milletler üyesi olan devletlere incelemeleri için gönderilmiş ve önerilerin ardından değerlendirmeler yapılarak 20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oy birliği ile kabul edilmiştir (127). İkinci Dünya Savaşı, birincisine göre çocukları daha fazla şiddete maruz bıraktığı için bunun önlenmesi amacıyla Bildirge' de; çocuğun fiziksel ve ruhsal açıdan olgunlaşmamış olduğunu göz önünde bulundurularak doğum öncesi ve sonrası özel bakıma ve korunmaya muhtaç olduğuna dikkat çekilerek artık çocuklar arasında ayırım yapılmaması

ve çocukların gelişimlerini sağlayacak bütün imkânlardan faydalanması gerektiği vurgulanmıştır. Fiziksel ve zihinsel yetersizliği olan çocuklar için eğitim ve bakım görmeleri gerektiği belirtilerek bu çocukların sevgiye ve anlayışa ihtiyaçları olduğu vurgusu yapılmıştır (129). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi on ilkeden oluşmaktadır ve bu ilkeler aşağıda yer almaktadır (124):

- Dünyadaki tüm çocuklar bu bildirmedeki tüm haklardan din, dil, ırk, renk, cinsiyet, milliyet, mülkiyet, siyasi ve sosyal sınıf ayrımı yapılmaksızın yararlanmalıdır.
- Çocuklar özel olarak korunmalı, yasa ve gerekli kurumların desteği ile fiziksel, zihinsel, ahlaki, ruhsal ve toplumsal olarak normal koşullar altında özgür ve onurunun zedelenmeyecek biçimde yetişmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla çıkarılacak yasalarda çocuğun en yüksek yararı gözetilmelidir.
- Her çocuk doğduğu anda bir adı ve bir devletin vatandaşı olma hakkına sahiptir.
- Çocuklar sosyal güvenlik olanaklarından yararlanmalıdır. Sağlıklı bir şekilde büyümesi için kendisine ve annesine doğum öncesi ve sonrası özel bakım ve korunma sağlanmalıdır. Çocuklara yeterli düzeyde beslenme, barınma, dinlenme, oyun alanları ve gerekli tıbbi bakım verilmelidir.
- Fiziksel, zihinsel ve sosyal bakımdan özürlü olan çocuğa gerekli eğitim, bakım ve tedavi sağlanmalıdır.
- Çocuğun kişiliğinin gelişmesi için sevgi ve anlayışa ihtiyacı vardır. Anne babanın bakımı ve sorumluluğu altında her koşulda bir sevgi ve güvenlik ortamında yetişmelidir. Küçük yaşlarda çocuğu annesinden ayırmamak için bütün olanaklar kullanılmalıdır. Ailesi ve yeterli maddi desteği olmayan çocuklara özel bakım sağlamak toplumun ve kurumların görevidir. Çocuk sayısı fazla olan ailelere devlet yardımı yapılmalıdır.
- Eğitimin ilk aşamaları parasız ve zorunlu olmalıdır. Genel kültür ve yeteneklerini, bireysel karar verme gücü, ahlaki ve toplumsal sorumluluğu geliştirecek ve topluma yararlı bir üye olmasını destekleyecek şekilde eğitim verilmelidir. Bu eğitimden öncelikli olarak aile sorumludur.
- Çocuk her koşulda koruma ve kurtarma olanaklarından yararlananlar arasında ilk sırada olmalıdır.

- Çocuklar her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmalı ve hiçbir koşulda ticaret konusu olmamalıdır. Çocuk uygun bir yaştan önce çalıştırılmayacak, sağlığını ve eğitimini tehlikeye atacak fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimine engel olacak bir işe girmeye zorlanmayacak ve buna izin verilmeyecektir.
- Çocuk ırk, din veya başka bir ayrımcılığı teşvik eden uygulamalardan korunacaktır. Anlayış, hoşgörü, insanlar arası dostluk, barış ve evrensel kardeşlik ortamında güç ve yeteneklerini diğer insanların hizmetine sunulması gerektiği bilinciyle yetiştirilmelidir.

Bildirge’de tüm çocukların ayırım gözetmeksizin Bildirge’deki tüm haklardan yararlanması gerektiği ifade edilmiştir. Çocukların bir isme ve vatana sahip olması gerektiği, her türlü ihmal ve istismara karşı korunması gerektiği, ücretsiz eğitim alması gerektiği, her koşulda öncelikli olarak korunması gerektiği ve uygun bir yaştan önce çalıştırılmaması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca çocuklara gerekli desteğin sağlanması konusunda toplumun, kurumların ve devletin sorumluluk alması gerektiği belirtilmiştir.

Türk Çocuk Hakları Bildirisi, 28 Haziran 1963’te UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 7. Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Bu Bildiri, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi ışığında hazırlanmış olup altı maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler şunlardır (124):

- İyi bakım, iyi yetiştirilme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görmek her Türk çocuğun hakkıdır. Resmi veya özel her kurum ve her yurttaş bu çocuk hakkını tanımak ve elindeki imkânlarla onu gerçekleştirmekten sorumludur. Sıkıntıda olan çocuğa kurtarılması öncelikli olmalıdır.
- 16 yaşına kadar hiçbir çocuk resmi öğrenimden alınıp bir işte çalıştırılmaz ve hiçbir şekilde sömürülemez.
- Her anne baba çocuğa bakmak, onun bilgili, becerili ve en iyi biçimde yetiştirme sorumluluğuna sahiptir. Orta dereceli öğrenime devam etmeyen veya edemeyen çocukların gerekli bilgi ve becerileri kazanmaları amacıyla devlet kurslar açar. Anne ve babanın yetersiz olduğu durumlarda bu görev çocuğun birinci derece yakın akrabaları ve devlete aittir.

- İlköğrenimden sonra orta dereceli okullara devam edemeyen veya etmeyenler için teknik, tarımsal bilgi ve beceri kazandıran kurslar açılmalıdır. Çocukların bu kurslardan yararlanması için Millî Eğitim Bakanlığı, Belediye Başkanlığı ve muhtarlar iş birliği yapmakla sorumludur.
- Sakat ve uyumsuz çocukların iyileştirilmeleri, yaşama zorluğu çeken çocukların kurtarılması, kendilerine uygun bir meslek için kendi yaşamlarını kazanabilecek derecede başarılı ve yeterli yetiştirilmeleri anne babanın, devletin ve bu amaçla kurulmuş olan tüm kurumların sorumluluğudur.
- Çocukların korunmasına yönelik yasalar öncelikli olarak hazırlanmalı, çıkarılmalı ve geciktirilmeden uygulanmalıdır.

Türk Çocuk Hakları Bildirisi'ne bakıldığında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi'nin izlerini görmek mümkündür. Bildirge' de çocukların iyi bir bakıma, eğitime erişimine, farklı gelişen çocukların desteklenmesine dikkat çekmektedir. Ayrıca çocukların belli bir yaşın altında çalıştırılmayacağına da vurgu yapmaktadır. Bu bildiri yeterli olmamakla beraber o dönem için çocuk haklarına öncelik verilmesi ve bunun uygulanması açısından önem taşımaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanması ise 1979 yılına dayanmaktadır. 1979 Uluslararası Çocuk Yılı'nda Polonya yetkilileri bir çocuk hakları sözleşmesinin hazırlanmasını önermiş ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Polonya'nın yaptığı öneriyi dikkate alarak 43 üye devletin temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubu oluşturmuştur. Bu grup, her yılın ocak ayında bir hafta süreyle toplanmış ve bu sözleşmeyi hazırlamıştır (128). "Açık Uçlu Çalışma Grubu" olarak isimlendirilen grup; Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), UNHCR ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gibi kuruluşlar tarafından gözlenmiş ve bu kuruluşlar bizzat tartışmalara katılmıştır. Bu grubun liderliğini, Polonya Bilimler Akademisi Hukuk ve Devlet Enstitüsü'nün eski yöneticisi Adam Lopatka yapmıştır. Oturumlar sırasında doğu ve batı arasında ideolojik farklılıklar ortaya çıkmıştır. Örneğin Polonya, materyalist haklar üzerinde dururken (en yüksek standartlarda sağlık hizmeti gibi) Amerika Birleşik Devletleri, materyalist olmayan haklar (düşünce özgürlüğü ve din gibi) üzerinde durmuştur. Bu süreçte dini ve kültürel farklılıklar da özellikle dikkate alınmıştır. Örneğin Çin delegasyonunun evlilik dışı doğum ile ilgili önerisine, Irak, Fas ve Cezayir sert bir şekilde karşı çıkmıştır. 5 Şubat 1988'de grup sözleşme taslağının ilk okumasını bitirmiş

ve Birleşmiş Milletler Sekreterliğinin derinlemesine incelemesinin ardından grubun önüne ikinci okuma için taslak sunulmuştur. Grup, taslak metni yeterli bulmuş, metin önce 1989 Mart ayında İnsan Hakları Komitesi'ne ve sonra da Ekonomik ve Sosyal Konsey'e gönderilmiştir. 20 Kasım 1989'da on yıllık çalışmadan sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun gündemine gelmiş ve oybirliği ile kabul edilmiştir. Sözleşme 26 Ocak 1990 tarihinde imzaya açılmış ve imzaya açılışının ilk gününde 61 ülke tarafından imzalanmıştır (131). Sözleşme ortak standartları ön plana çıkarırken, devletlerin farklı kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasal gerçekliklerini de göz ardı etmemiştir. Böylece devletler herkes için geçerli haklar çerçevesinde bunların hayata geçirilmesi için kendi ulusal yollarını kullanabileceklerdir (129).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların haklarını düzenleyen, çocukların Magna Carta'sı, çocukların insan hakları yasası olarak ifade edilen en önemli belgedir. Ayrıca Sözleşme, dünyadaki tüm çocukların çağdaş ve kaliteli bir yaşam sürdürmesini amaçlayan bir belge niteliği taşımaktadır. Sözleşme, günümüzde 196 ülke tarafından imzalanmış durumdadır ve bu sayı diğer tüm insan hakları belgelerine atılan imzalardan daha fazladır. Sözleşmeyi imzalamış olmak, her ülkeyi bireysel olarak bağlamaktadır ve her ülke kendi yasalarına ve politikalarına bu sözleşmeyi aktarmakla sorumludur (210). Türkiye sözleşmeyi 29-30 Eylül 1990 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde bir araya gelen Çocuklar İçin Dünya Zirvesi'nde imzalamıştır (131). Ancak TBMM'de bu sözleşmenin onaylanması 9 Aralık 1994 tarihinde olmuştur. Sözleşmenin Türkiye'de resmi olarak yürürlüğe girmesi ise 27 Ocak 1995 tarihinde 22184 sayılı Resmî Gazete'nin yayımlanması ile gerçekleşmiş ve 4058 numaralı kanunla mevzuatına dahil etmiştir. Türkiye sözleşmeyi imzalayan 43. ülke olmuştur (124). Türkiye sözleşmenin 17., 29. ve 30. maddelerine (bu maddeler azınlıklar ile ilgili düzenlemeleri içermektedir) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Lozan Anlaşması çerçevesinde çekince koymuştur. Türkiye'nin bu maddelere çekince koymasının nedeni; uluslararası anlaşmalarla kabul ettiği azınlıklar dışında azınlık tanımamasıdır. Azınlıklar hakkında iç hukuk Lozan Anlaşması ile belirlenmiştir ve Türkiye'de azınlıklar, gayrimüslim Türk vatandaşları olarak belirtilmektedir. Bunlar dışında azınlık yaratılması duruma göre suç veya parti kapatma sebebi olarak görülmektedir (132).

Sözleşmenin başlıca odak noktasının çocuğun her türlü kötü yaşam koşullarından maddi ve manevi açıdan korunması ve bu doğrultuda toplumsal duyarlılık oluşturulması

olduğu söylenebilir (133). Sözleşme, doğumdan ergenliğe ve genç yetişkinliğe kadar çocukların yaşamlarının tüm evrelerini kapsamaktadır. Dünyadaki tüm çocukların sağlıklı, mutlu ve güvenli bir hayat sürebilmelerini amaçlamaktadır (210). Akyüz (128) ise Sözleşmenin amacının; çocukların korunması için evrensel ilkeler belirlemek, çocukları her türlü ihmal, istismar ve kötü muamele karşısında korumak olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında Sözleşme, çocukların potansiyellerinin ve yeteneklerinin gelişmesini sağlayacak programlar için bir temel çerçeve oluşturmak amacını taşımaktadır. Bu bağlamda Sözleşmenin çocukların, yanlış kültürel ve geleneksel kalıplara karşı korunmalarını güvence altına aldığı söylenebilir.

Sözleşmenin yapılanmasını kontrol eden mekanizma, Birleşmiş Milletler'in 18 kişilik uzman ekibinden oluşan Çocuk Hakları Komitesi'dir. Komite, çocuk haklarının geliştirilmesi ile ilgili tüm tarafların dahil olduğu sürekli bir diyalog ortamı sağlamak amacıyla görevlendirilmiştir. Komite, Sözleşmeyi onaylayan devletlerin yükümlülüklerini ve kaydettikleri ilerlemeleri de izlemektedir. Taraf devletler, Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin attıkları adımları ve çocukların haklarından yararlanma alanında gösterdikleri ilerlemeleri içeren raporlarını düzenli olarak doğrudan Komite'ye sunmakla yükümlüdürler. Bu doğrultuda ilk rapor, ülkenin Sözleşme'yi onaylamasından üzerinden iki yıl geçtikten sonra verilecek olup bundan sonraki raporlar beşer yıllık aralıklarla sunulmaktadır. Komite, taraf devletlerden bu raporlara ek olarak başka bilgiler de isteyebilmektedir. Ayrıca komite hem taraf devletlerin hükümetlerine hem de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na önerilerde bulunma hakkına sahiptir (124).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi tüm çocukların aynı haklara sahip olduğunu ve bu hakların hepsinin eşit derecede önemli olduğunu belirten toplam 54 maddeden oluşmaktadır. Sözleşme 'de; *hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılım hakkı* olarak dört temel hak üzerinde durulmaktadır. Bu Sözleşmenin özellikle dört maddesine dikkat çekilmektedir. Çünkü bu dört madde sözleşmede yer alan diğer tüm hakların uygulanabilmesi için bir temel oluşturmaktadır. Bu maddeler Sözleşmenin genel ilkeleri olarak adlandırılmakta olup şu şekildedir (135):

Madde 2: Sözleşmede yer alan bütün haklar hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün çocukları kapsar.

Madde 3: Çocukları ilgilendiren bütün uygulamalarda çocuğun yüksek yararı öncelikli olarak gözetilmelidir.

Madde 6: Her çocuk temel yaşama hakkına sahiptir. Taraf devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için çaba göstermekle yükümlüdür.

Madde 12: Çocuklar kendilerini ilgilendiren tüm konularda görüşlerini özgürce ifade etme hakkına sahiptir.

Bu bağlamda bakıldığında Sözleşmenin, hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm çocukların, refah içerisinde büyüyüp gelişmesine, aile, toplum ve devletlerin üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesine dikkat çektiği söylenebilir.

2.9.3. Çocukların Haklara Erişimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 22'ye göre, taraf ülkeler mülteci ya da sığınmacı olan tüm çocukların Sözleşmede yer alan bütün haklardan faydalanması için gereken önlemleri almak durumundadır. Türkiye'nin de sığınmacı ve mülteci çocukların haklarını gözetken politikalar üretmesi gerekmektedir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu da ayrıca her çocuğun korumadan faydalanabileceğini belirtmektedir (138).

Türkiye'de Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin görünürlüğü Çocuk Koruma Kanunu ve çocuk koruma mekanizmalarından elde edilen çıktılar ile yakından ilişkilidir. Her ne kadar çocuk koruma sistemleri ile hak temelli yaklaşımla yasaların hayata geçirilmesi için önemli adımlar atılmış olsa da insani kaynaklar, kurumsal ve finansal kaynaklar, eşgüdüm ve izleme gibi konularda hala önemli eksiklikler bulunmaktadır. Çocuk koruma sistemlerinin önleyicilik açısından yeterli olmadığı, daha çok bir ihlal gerçekleştikten sonra müdahalede bulunmaya yönelik olduğu görülmektedir (210). UNICEF (144) verileri, Türkiye'de çocuklar yaş, cinsiyet ve yer aldıkları toplumların koşullarına bağlı olarak farklı seviyelerde şiddet, ihmal ve istismar, sömürüye maruz kaldığı veya bunlara maruz kalma ihtimallerinin yüksek olduğunu söylemektedir. Ayrıca çocuklar akran zorbalığı, ergenlik sorunları, madde bağımlılığı, çocuk işçiliği, ayrımcılık gibi pek çok riskle de karşı karşıya kalabilmektedirler.

Hayatını kaybeden çocukların büyük bir bölümü, yoksul ya da bulunduğu coğrafya sebebiyle hizmetlere yeterince ulaşamayan kentlerde veya kırsal kesimlerde yaşayan çocuklardan oluşmaktadır. Bu durum aslında çocuk hakları ihlalleri bakımından yaşanan eşitsizliği somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Halbuki bu çocukların çoğunun kurtarılabileceği belirtilmektedir (139). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (214)

istatistiklerine bakıldığında, sosyoekonomik kaynaklı sorunlardan en çok çocukların etkilendiği ve bazı çocukların temel ihtiyaçları karşılanmadığı için sağlıklı bireyler olarak yetişmelerinin önünde birtakım engeller olduğu görülmektedir.

Gelişmiş bir toplum olmanın ve modern çocukluk paradigmasının en önemli kriterlerinden biri kuşkusuz “çocuğun iyi olma hali”dir. Çocuğun iyi olma hali tüm çocukları kapsamalı ve bu bağlamda sorunları da minimuma indirmelidir. Bazı durumlar çocukların iyi olma hallerini olumsuz etkileyebilmektedir. Çocukların iyi olma hallerini olumsuz yönde etkileyen en önemli sorunun yoksulluk olduğuna dikkat çekilmektedir. Çocuklar yoksulluktan doğrudan ve/veya dolaylı yünden etkilenebilmektedirler. Gıda kalitesinin düşmesi, konut, sağlık, bakım ve eğitim gibi olanakların kısıtlı olması çocukları doğrudan etkilerken, olumsuz koşullar içinde bulunan ebeveynlerin ekonomik durumlarının bozulması yoluyla da dolaylı olarak etkilenmektedirler (140,141).

Çocuk yoksulluğu, Türkiye’de sosyal politika bakımından karşımıza çıkan ciddi sorunlardan biri olarak görülebilir. Bu nedenle, çocuğun yüksek yararının öncelikli hale geleceği sosyal politika önlemleri alınmalı ve çocuk yoksulluğuyla mücadelede çocuğun içinde bulunduğu hanenin yoksulluğundan ayrı tutulmaması gerektiği ifade edilmektedir (142). Geliştirilecek sosyal politikalarda, sosyal dışlanma ile karşı karşıya olan ailelerin çocuklarına ulaşılması için ayrıca bir özen gösterilmelidir (143). Eğer etkili sosyal politikalar planlanmaz ise, yoksul aile kültürü içinde sosyalleşen çocuklar, yoksulluk kültürünü içselleştirir ve böylece yoksulluk kültürü çocuklar aracılığıyla bir sonraki nesile aktarılmış olur (145). Çocuklar açısından zorlayıcı olan pek çok sorunun başında yoksullukla beraber savaş ve çatışmalar, göç süreçleri, afet ve kriz durumlarının olduğu bilinmektedir. Bu durumlar başlı başına çocukları olumsuz etkilerken az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde çocukların bu sorunlardan etkilenme durumlarını arttırdığı söylenebilir.

Savaşlar, yerinden edilme ve afetler nedeniyle ebeveynlerinden ya da yaşadıkları ortamlardan ayrılmak durumunda kalan veya bu süreçlerdeki olumsuz durumları aileleri ile beraber yaşayan çocuklar en savunmasız bireylerdir. Böyle karmaşık ve zorlu bir süreçte kendilerine en çok ihtiyaç duydukları kişilerden ve kendilerini güvende hissettikleri yaşam alanlarından ayrılan çocuklar ailelerin bakımından ve korumasından faydalanamaz. Bu çocuklar ihmal, istismar ve sömürü ile karşılaşmakta ve hayatları tehlikeye girebilmektedir. Büyük krizler sonucunda sosyal yapılar ve hizmetler

çökebilmekte, topluluklar ve devletler çocukların gereksinim duydukları bakım ve korumayı sağlayamayacak duruma gelebilmektedirler. Bu tür durumlarda, insani yardım kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve yakın ülkelerdeki diğer kurumların, korunmasız ve risk altında olan çocukları korumaları gerekmektedir (146).

Türkiye’de, risk grubunda bulunan ve dezavantajlı veya kırılgan grup olarak tanımlanan çocuklara 2011 yılından sonra Suriyeli çocuklar da dahil olmuştur. Dezavantajlı gruplar risklere daha fazla açık haldedirler. Suriyeli çocuklar ise hem göçmen olmaları hem de çocuk olmaları sebebiyle çoklu risk faktörlerine sahip olabilmektedirler. Suriyeli çocukların, aileleriyle veya refakatsiz olarak çıktıkları bu göç yolculuğunda çok fazla zarar gören grup olduğu söylenebilir. Demiröz ve arkadaşları (207) da yaptıkları çalışmada, Türkiye’deki çok sayıda çocuğun kırılgan gruplar kategorisinde yer aldığını ifade edilmektedirler. Bu kırılgan gruplar arasında refakatsiz çocuklar, şiddete maruz kalan çocuklar, engelli çocuklar, eğitim almayan çocuklar ve silahlı çatışma ortamında bulunan çocukların yer aldığı ifade edilmektedir.

Erdoğan (73) tarafından “*Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*” adıyla Türkiye’de altı ilde Suriyeliler ve yerel halk ile yapılan görüşmeler ve “*Türkiye’deki Suriyeliler Algısı*” kapsamında yirmi ilde yapılan araştırmaya göre; Suriyeli çocukların, eğitim ve okullaşma oranlarının her ne kadar kamp ortamlarında iyi gibi görünse de düşük seviyelerde olduğu ve bu durumun da kayıp kuşaklar yarattığı ifade edilmektedir. Yaygın olarak çocuk yaşta evliliklerin olduğunu, 13-16 yaş aralığındaki kız çocuklarının aileler arasında dini nikâh yoluyla evlendirildiğini belirtmektedir. Ebeveyni iş bulamayan çocukların çalıştırıldığını ve çocukların korumaya ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir.

Bir başka hak ihlali ise Suriyeli çocukların medyadaki temsilleridir. Çocukların medyada nasıl temsil edildikleri, içinde yaşanılan toplumun ve kültürün çocuklara yönelik bakış açısını yansıtırken çocukların içinde bulundukları grubun konumuna da bağlıdır. Medya ürettiği temsiller yoluyla önyargıların oluşmasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda dünya genelinde, çocuklara çok az yer verildiği ve yer verildiği zamanlarda ise eksik veya yanlış temsil edildikleri söylenebilir. Suriyeli çocukların yaşadıkları ihlallere, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimlerine dair yaşadıkları problemlere yeteri kadar yer verilmediği ifade edilmektedir. Çocukların genel olarak olumsuz

konularda ve mağdur çocuk şeklinde temsil edildikleri göze çarpmaktadır. Haberlerde ise hak temelli bir yaklaşımdan uzak bir temsil söz konusudur (149).

Çocuklar dolaylı veya doğrudan silahlı çatışma ortamından en çok etkilenen grupta yer almaktadırlar. Silahlı çatışmalar çocukların hayatlarında birçok değişikliğe sebep olmaktadır. Bu süreçte hayatta kalsalar bile, tanıdıklarını kaybedebilirler, ihmal ve istismara maruz kalabilirler, şiddetin, yoksulluğun, sevdiklerini yitirmenin ve yerinde edilmenin getirdiği duygusal ve psikososyal zorluklar yaşayabilirler (143). Çatışma ortamlarındaki çocuklar birçok sorunla karşılaşmanın yanında çok boyutlu şiddete de maruz kalabilmektedirler. Ruanda’da yapılan bir araştırmaya göre, görüşülen çocukların %70’i birisinin öldüğüne şahit olmuş, %80’i ise bir aile üyesini kaybetmiştir (150). Savaş ve şiddet eylemleri sonucunda çocuklar, tanıdıklarının öldürülmesine veya işkenceye maruz kalmasına şahitlik edebilir, ailelerinden, evlerinden ve yaşadıkları yerden ayrılabilir veya kaçmak zorunda kalabilir, işkenceye maruz kalabilir, tecavüze uğrayabilir, bakım alamayıp temel ihtiyaçlarını karşılayamayabilir ve eğitimden uzak kalabilir. Bu noktada, hem Türkiye’de çok sayıda şiddet olayından, hem de Suriye ve Irak’tan gelen göçlerle ilgili çok sayıda deneyim mevcuttur (151,152). Bu bağlamda çocukların göç ve savaş süreçlerinde pek çok riskle karşı karşıya kaldıkları ve bu süreçlerin çocukları derinden etkilediği görülmektedir.

Çocukların sosyal ilişkileri ve bu ilişkilerin şekillendiği mekânlar birbiri ile iç içe geçmiş durumdadır (153). Uyan-Semerci ve arkadaşlarına (154) göre, çocuğun iyi olma halini belirleyen temel alanlardan biri, çocuğun yaşamını sürdürdüğü ev ve çevredir. Aynı zamanda çevre ve mahalle de çocuğun yaşamının büyük çoğunluğunu geçirdiği mekânlardandır. Bu mekânların çocuğun ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olması, bilişsel, fiziksel ve sosyal gelişimi için yeterli koşulları sağlaması sebebi ile çocuğun iyi olma hali için oldukça önem taşımaktadır. Ev ortamının çocuk için en önemli alanlardan biri olduğu ifade edilmektedir. Çoğunlukla evde vakit geçiren küçük çocukların gelişimi açısından evin fiziksel özellikleri de önemlidir. Diğer taraftan evin çocuk açısından olumsuz koşullar içeriyor olması yaşam alanlarının kısıtlandığının göstergesi olabilmektedir.

Evin dışı denildiği zaman aklımıza ilk olarak mahalle gelmektedir. Mahalle, çocuklar için ikamet edilen yerden çok daha fazlasını, sosyal ilişkiler ağını, toplumsal kaynakları, fiziksel koşulları içeren bir alan olarak ifade edilebilmektedir (155). Son

zamanlarda yapılan pek çok araştırma da mahalle yapısının çocukların iyi olma halini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir (156).

Suriyeli çocuklar sahip oldukları mevcut yaşam koşullarının yanında bir de yerinden edilmeye maruz kalmışlardır. Yerinden edilme, biyolojik, toplumsal ve ruhsal açıdan travmatik bir süreçtir. Bu durum onların pek çok riskle baş başa kalmalarına sebep olmakta ve gittikleri yerlerde yaşam koşulları, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlara erişimde sorunlarla karşılaşmaktadırlar (157).

Suriyeli çocukların maruz kaldığı bir diğer hak ihlali ise ayrımcılıktır. Farklılık, ayrımcılık ve sosyal dışlanmaya ilişkin süreçlere bakıldığında göçmen, sığınmacı, mülteci grupların, kadınların, çocukların; ırk, dil, din, etnik köken gibi özellikleri sebebiyle daha çok sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kaldıkları söylenebilir. Bu noktada hem çocuk hem sığınmacı olan Suriyeli çocuklar için risk faktörleri daha fazla olabilmektedir. Araştırmalar incelendiğinde bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir. Araştırmacılar, çocukların zihinlerinde ayrımcılığı kavramlaştırdıklarını belirtmektedirler. Hollandalı araştırmacılar, çocukların henüz 10 yaşındayken %92'sinin ayrımcılığı bildiklerini ve tanımlayabildiklerini belirtmişlerdir (158). Diğer araştırmacılar ise çocukların ayrımcılık ve önyargıyı üreten etmenleri anladıklarını incelemişlerdir (159). Çocuklarda önyargı kavramı yaşla beraber daha karmaşık hale gelmektedir (160). Ayrıca tüm kırılgan gruplar; çocuklar, yaşlılar, engelliler, kadınlar, LGBTI+ bireyler veya azınlıklar ayrımcılıkla karşılaşabilirler. Tüm bu ayrımcılık biçimleri, dışlanma alanları ve yaşanan zorluklar yoksulluktan kaynaklı olabilir. Hatta bazı durumlarda yoksulluk ile bu farklılıklar örtüşebilir ve bu tür durumlarda yoksulluk çok daha ciddi yaşanabilir. Diğer taraftan bir kişi sadece yoksul olduğu için de ayrımcılığa uğrayabilir (161). Demiröz ve arkadaşları (207) yaptıkları çalışmada, kampların dışında yaşayan Suriyeli çocukların, yerel halk tarafından kendileriyle dalga geçildiği, kendilerine taş atıldığı, iş yerlerinde ve sokaklarda rahatsızlık verildiği belirtilmiştir. Yılmaz'ın (162) yaptığı çalışmada da benzer şekilde, çocukların yerli halk tarafından ötekileştirilmelerinin çocukları psikolojik açıdan derinden etkilediği ifade edilmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi de dahil olmak üzere ayrımcılıkla mücadele konusunda, uluslararası belgeler bireylerin inançları, kültürleri, ırkları, etnik kökenleri, dilleri, cinsel tercihleri, bedensel özellikleri ve onları toplumun kalanından ayıran özellikleri sebebiyle haksız ve keyfî gerekçelerle farklı bir muamele görmeleri

yasaklanmıştır (163). Tüm bunların yanı sıra Suriyeli çocukların yaşamak zorunda kaldıkları yaşam alanlarının da çocuklar açısından mekânsal ve sosyal açıdan dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma durumunu etkilediği söylenebilir.

Araştırmalar, mahallenin (yaşam alanının) fiziksel ve sosyal özelliklerinin, çocukların sağlık ve eğitim durumunu, kaza ve ölüm risklerini, suça itilme, kötü muameleye maruz kalma gibi durumlarda belirleyici olduğunu ifade etmektedir (164). Türkiye’de, Suriyelilerin genellikle düşük sosyoekonomik düzeye sahip sağlıksız yaşam koşullarının olduğu, güvenlik sorunlarının olduğu, kamusal hizmetlerin az olduğu ve yoksulluğun fazla olduğu kent ve bölgelerde ikamet ettikleri görülmektedir. Bu durum, Suriyeli çocukların gelişim süreçleri açısından riskleri ve tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Bu ve buna benzer pek çok risk Suriyeli çocukların haklara erişimleri önünde bir engel teşkil ettiği söylenebilir.

2.10. GÖÇMEN ÇOCUKLARLA İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Değişen ve gelişen dünya ve koşullarla beraber insanlar yaşadıkları yerlerden çeşitli sebeplerle ayrılıp yeni yerlerde yaşamak isteyebilir veya yaşamak zorunda kalabilirler. Bu bağlamda Suriye’de yaşanan göç hareketi Dünya’daki birçok ülkeyi ve Türkiye’yi etkilemiştir. Türkiye’de çok sayıda Suriyeli çocuk yaşamaktadır. Bu durum Suriyeli ve göçmen çocuklara dair araştırmaların yapılmasına ve bu konunun tartışılmasına sebep olmuştur. Bu bölümde Suriyeli ve göçmen çocuklarla ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Fazel ve arkadaşları (224) yaptıkları bir derleme çalışmasında, diğer ülkelere yerleştirilen mülteci çocukların TSSB ve depresyon oranlarının on kat daha yüksek olabileceğini belirtmişlerdir.

Yılmaz (162) yaptığı çalışmada Suriyeli çocukların özellikle yerli halk tarafından ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kaldığını ve bu durumun çocukları psikolojik açıdan derinden etkilediğini ifade etmektedir.

Betancourt ve arkadaşlarının (223) Amerika Birleşik Devletleri’nde psikolojik tedavi için başvuran savaştan etkilenmiş yaş ortalaması 13,1 olan ve 60 mülteci çocuğu dahil ederek gerçekleştirdikleri çalışma sonucuna göre; klinik değerlendirmeler yüksek oranda olası travma sonrası stres bozukluğuna işaret etmiştir (%30,4), yaygın anksiyete bozukluğu (%26,8), somatizasyon (%26,8), travmatik yas (%21,4) ve genel davranış sorunları (%21,4). Savaşa maruz kalma veya siyasi şiddet sıklıkla zorla yerinden edilme; travmatik kayıp; yas veya ayrılık; toplumsal şiddete maruz kalma ve aile içi şiddete maruz kalma ile birlikte ortaya çıkmıştır. Akademik sorunların ve davranışsal zorlukların yaygın olduğu (sırasıyla %53,6 ve %44,6); ancak suç işleme, alkol/uyuşturucu kullanımı ve kendine zarar verme nadiren görüldüğü (hepsi <%5,45) sonuçlarına ulaşmışlardır.

Kolltveit ve arkadaşlarının (225) Gazze’de yaşları 12-17 arasında değişen 139 çocukla yaptıkları çalışmada savaş stresörlerine maruz kalma ile psikolojik sıkıntı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Bu çalışma; çocukların yakın geçmişte savaştan etkilenmemiş toplumlardaki düzeylere kıyasla daha yüksek düzeyde içe kapanma, kaçınma ve depresyon bildirdikleri sonucunu ortaya koymuştur.

Erdoğan’ın (73), “*Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*” adıyla Türkiye’de altı ilde Suriyeliler ve yerel halk ile yaptığı görüşmeler ve “*Türkiye’deki*

Suriyeliler Algısı” başlıklı araştırma kapsamında yirmi ilde yaptığı araştırmaya göre; yaygın olarak çocuk yaşta evliliklerin olduğunu, 13-16 yaş aralığındaki kız çocuklarının aileler arasında dini nikâh yoluyla evlendirildiği belirtilmektedir. Ebeveyni iş bulamayan çocukların çalıştırıldığını ve çocukların korumaya ihtiyaçları olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı araştırmada, 18 yaşın altında olan Suriyeli çocukların, eğitim ve okullaşma oranlarının her ne kadar kamp ortamlarında iyi gibi görünse de düşük seviyelerde olduğu ve bu durumun da kayıp kuşaklar yarattığı ifade edilmiştir.

Özer ve arkadaşları (113) gerçekleştirmiş oldukları çalışmada Türkiye’de kamplarda yaşayan Suriyeli çocukların neredeyse yarısının depresyon ölçeğinden yüksek puan aldığını, %36’sının da klinik düzeyde bir depresyon puanı aldıklarını saptamıştır. Ayrıca %12,7’sinin baş ağrısı ve karın ağrısı gibi psikosomatik sorunlar yaşadığını ortaya çıkarmışlardır (113).

Karataş ve arkadaşlarının (198) yapmış oldukları “Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar” isimli araştırmada, Türkçe bilmemek ve çalışmalarından dolayı Suriyeli çocukların okullaşma konusunda ciddi sorunlarla karşılaştıklarına ve sokaklarda çalışan Suriyeli çocukların sayısının fazlalığına dikkat çekilmektedir.

Demiröz ve arkadaşlarının (207) yaptıkları “Suriye Acil Durum Müdahale Kapsamında Çocuk Dostu Alanlar” başlıklı araştırmada, Suriyeli ailelerin ve çocukların para kazanmaya ihtiyaçlarının olduğunu ve eğitimde akademik anlamda belirsizlikler yaşandığı ifade edilmektedir. Okul ve ev arasındaki mesafenin çocuklar için riskler oluşturduğu ve okullarda taciz olaylarının yaşanabildiği belirtilmiştir. Kız çocukların ev işleri yapmak ya da kardeşlerine bakmak nedeniyle daha çok evde kaldıkları, ailelerin karma eğitime karşı olmaları, kız çocukların belli bir yaştan sonra okula devam etmemesi ve çocuk yaşta evliliklerin olması gibi ciddi risklerin varlığına dikkat çekilmektedir. Aynı araştırmada, kamp ortamında kalan çocukların barınma alanlarının yeterli olmadığı, kamp alanlarının belli bir yerden sonra çocukların özgürlüğünü ve yaşam alanlarını kısıtladığını bu nedenle de travmatik risklerin olduğuna vurgu yapılmaktadır. Kamp dışındaki yaşam alanlarında ise aşırı kalabalık ve kötü barınma şartlarının olduğu ve hem Suriyeli ailelerin hem de çocukların belirsizliklerden dolayı gelecekleri konusunda kaygılar taşıdığı ifade edilmektedir. Aynı araştırmanın dikkat çeken diğer bulguları arasında, yerel halkın

görüşülen çocuklarla dalga geçtiği, i  ortamlarında ve sokakta rahatsız edildikleri, çocuklara ta  atıldığı ve kız çocuklarının taciz edildiği yer almaktadır.

Atasü-Topçuoğlu'nun (166) yapmış olduğu çalışmada göçmen çocukların göç deneyimi sebebiyle yoğun stres yaşadıkları g  r lm   t r. Refakatsiz göçmen çocukların da g    urecini aileleriyle beraber deneyimleyen çocuklara g  re bu  ure te yalnız olmalarında dolayı psikolojik olarak daha zayıf oldukları g  r lm   t r. Bu çalışmada dikkat çeken bir diğer sonuç ise, psikolojik destek ihtiya ı olan bu  ocukların Türkiye'de hakları olduğu yani  ocuk haklarına sahip olduklarına dair farkındalıklarının olmamasıdır.

Özer,  irin ve Oppedal'ın (113) Islahiye  adır kampında kalan ya  ortalaması 12,4 olan Suriyeli  ocuklarla yaptıkları araştırmada, katılımcıların %79'u savaşa veya silahlı çatışmaya maruz kaldığını, %74'  sevdiği bir yakınını kaybettiğini, %60'ı fiziksel olarak yaralanan veya vurulan birisini g  rd ğ n  belirtmiştir.

Chimbala-Kalenga ve Meda (226) Güney Afrika'daki bir mülteci okulunda on iki refakatsiz mülteci çocuğu dahil ederek yaptıkları çalışmada, refakatsiz mülteci çocukların refakatçi mülteci çocuklara kıyasla daha büyük zorluklarla karşı karşıya olduklarını ortaya koymuştur. Refakatsiz mülteci çocukların eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi temel insan haklarından mahrum bırakıldıkları ifade edilmiştir.

SETA ve Theirworld' n (168) İstanbul, Ankara, Gaziantep, Hatay ve  anlıurfa'da resmî kurumlar, STK'lar, okul dışı Suriyeliler ve okulları kapsayan geniş çaplı araştırma raporuna g  re; okul  ağındaki Suriyeli  ocukların %41'inin hala okulla amadığı yani yaklaşık 450 bin Suriyeli  ocuk ve gencin okul dışında kaldığı ortaya çıkmıştır. Suriyeli  ocukların okul dışında kalma nedenleri ise; tek ebeveynlik, yüksek hareketlilik, ekonomik kırılganlık, bilgilendirme ve yönlendirme yetersizliği, kültürel nedenler şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca araştırmada GEM'lerle ilgili avantajlar ve dezavantajlardan bahsedilmiştir. Ana dilde eğitim alınması ve aynı dilde konuşan bir öğretmenden eğitim alınması avantaj olarak ön plana çıkarken sosyal uyumun geciktirilmesi, uluslararası geçerliliğinin olmaması, eğitimde gettola ma, izleme ve denetlemenin zayıf olması, güvensiz fiziksel ve çevresel şartların olması ise dezavantajlar olarak belirtilmiştir. GEM'lerde eğitim g  re Suriyeli  ocukların asimile olma korkusu sebebiyle Türkçe  ğrenmeye karşı bir direnç gösterdikleri ifade edilmekle beraber ergenlik ve uyum  urecinin zorlukları, çalışıp aileye katkı sunma zorunluluğu gençlerin

Türkçe eğitimini sorgulamaya ve yarıda bırakmalarına neden olduğu belirtilmiştir. Bu gençlerin öncelikli olarak aileye yardım, barınma ve yiyecek gibi temel ihtiyaçlara odaklandıklarına dikkat çekilmektedir. Aynı araştırmada Suriyeli öğrencilerin eğitime devam ettiği devlete ait okullarda başarı oranının arttığı görülmüştür. Suriyeli öğrencilerin birinci dönem sonunda okuma yazmaya geçtikleri, ikinci dönemde yerel arkadaşlarıyla etkinliklerde görev aldıkları ve sınıf başarı ortalamasını yakaladıkları hatta bazen bu ortalamanın üzerine çıktıkları görülmüştür. Bu raporda öne çıkan önemli noktalardan bir diğeri ise Suriyeli öğrencilerin eğitim sistemine uyumları ile ilgili unsurlardır. Bu unsurlar; öğretmenler ve okul yönetimi ile ilişkiler, Türkçe öğrenimi, karma eğitim ve veli tutumudur. Okul yönetiminin iyi olduğu GEM ve devlet okullarında okul ikliminin olumlu olduğu, öğretmenlerin okul yönetimi ile uyumlu çalıştığı okullarda ortaya çıkan zorlukların iş birliğiyle aşılabildiği ve buna bağlı olarak öğrencilere yönelik uygulamalarında olumlu seyrettiği belirtilmiştir. Suriyeli çocukların hem GEM hem devlet okullarına uyumunu etkileyen faktörlerden biri Türkçe bilme durumlarıdır. Bu araştırmada görüşme yapılan çocuklar arasında erkek öğrencilerin kız çocuklarına göre Türkçe konuşma düzeylerinin daha iyi olduğu ve bunun nedeninin erkeklerin kızlara oranla daha fazla sosyal etkileşim kurmaları olduğu ifade edilmiştir. Türkçe bilen çocukların yerel çocuklarla temasları ve öğretmenlerle iletişimleri daha iyi olduğu için okula aidiyetlerinin de kolaylaştığı ifade edilmektedir.

Gültekin ve arkadaşlarının (167) yaptıkları Gaziantep'teki Suriyeliler isimli araştırmaya göre ailelerde büyük oranlarda babalar ve çocuklar çalışmaktadır ve çocukların okullaşma oranı yeterli değildir.

Almanya'da bir mülteci kampında gerçekleştirilen 0-14 yaş aralığındaki 96 Suriyeli çocuğun dahil edildiği ve yaş ortalamasının 7,2 olduğu çalışmada, genel nüfus ile kıyaslandığında TSSB oranının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir kere doğal afete maruz kalan çocuklarla kıyaslandığında Suriyeli çocukların daha yüksek oranda (%30-%50) TSSB olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Suriyeli çocukların sadece kendi ülkelerindeki çatışma ve savaşa değil, aynı zamanda uzun süren yolculukları sırasında çoklu travmatik olaylara maruz kaldıkları ifade edilmiştir. Suriyeli çocukların ayrıca doğal afetlere, kazalara, insan ticaretine, şiddete, ihmale, cinsel ve fiziksel istismara maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır (222).

Yayan'ın (105) yaptığı, 967 Suriyeli çocuğun dahil edildiği bir araştırmada, katılımcıların %71'inde TSSB olduğu görülmüştür. Bu araştırmada ayrıca dikkat çeken bir diğer bulgu, katılımcıların neredeyse tümünün en az bir aile üyesinin ölümüne tanık olması, en az bir aile üyesinden ayrılması ve çocukların yarısından fazlasının ebeveynlerini kaybetmesinden kaynaklandığını göstermektedir.

Kardeş ve Akman (219) öğretmenlerin Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili görüş ve uygulamalarını ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmada 19 öğretmen ile görüşmüşlerdir. Araştırma sonucuna göre, Suriyeli çocukların Türkçe dilini öğrenme ve okula uyum sağlama konusunda önemli zorluklar yaşadığı belirlenmiştir. Öğretmenler, mülteci çocukların eğitimine yeterince hazır hissetmediklerini ve onlar için özel düzenlemeler yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca mevcut müfredatın çocukların eğitimi için yeterli olmadığına dikkat çekmişlerdir. Öğretmenler, Suriyeli çocukların uyum sorunlarının çözümü için Türkçe dil eğitimi ve okul öncesi eğitimi almalarının önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Mersin ilinde Geçici Eğitim Merkezinde eğitim gören Suriyeli çocuklar ile ilkokulda eğitim gören T.C. vatandaşı olmak üzere toplam 41 çocuğun dahil edildiği, çocukların göç kavramına ilişkin metaforlarının incelendiği araştırmada; Türk vatandaşı çocukların göç kavramını eğlenceli ve mutluluk verici bir durum, yeni yerler görmek, yeni yerler keşfetmek için bir yerlere gitmek ile ilişkilendirdikleri Suriyeli çocukların ise göç kavramını zorunda kaldıkları için ülkelerini ve evlerini bırakarak başka bir ülkeye ve şehre taşınmak şeklinde tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır (212).

Aktın (214) ilkokula devam eden 11 sığınmacı çocuğu dahil ettiği çalışmada çocukların mutluluk temalı çizimlerini sosyo-psikolojik açıdan değerlendirmiştir. Bu çalışmaya göre; çocukların resimlerinde evler, bahçe, merdiven, elma, elma ağacı gibi büyük nesnelerin çocukların geçmişte yaşadıkları mekânların göstergeleri olarak değerlendirilmiştir. Bu unsurlar çocukların geçmişe özlem duydukları ve o döneme dair mutluluğun simgeleri olarak değerlendirilmiştir. Eksik uzuvlu küçük insan figürleri, güneşten uzakta çizilen objeler, zıt objeler ve zıt renkler ise çocukların özlem, karamsarlık, kaygı ve güvensizlik hisleri içinde karmaşık duygular yaşadıkları şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca çocukların çizdikleri resimlerin gelişimsel açıdan yaşları ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Güneş ve Güvenmez (221) çeşitli travmatik olaylara maruz kalan Suriyeli çocukların ruh sağlığı durumlarını araştırdıkları, Hatay Devlet Hastanesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Bölümüne başvuran, yaşları 8-16 arasında değişen ve yaş ortalaması $12,4 \pm 3,1$ olan %46,9'unun erkek %53,1'inin kız olduğu araştırma sonuçlarına göre; savaşa ilişkili travmatik deneyimlerin Suriyeli çocukların psikolojisi üzerinde diğer travmalara kıyasla daha olumsuz etkilere sahip olduğu sonucu ortaya çıkarmıştır. TSSB ve depresif belirtilerin hem savaşa hem de diğer travmalara maruz kalan Suriyeli çocuklarda en şiddetli şekilde görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Suriyeli çocukların yüksek oranda %63,1 TSSB ve %53,6 depresif belirtiler gösterdiği araştırma sonuçları arasındadır. Ayrıca sadece çatışma savaşlara maruz kalan çocukların, doğal afetler, insan şiddeti, kazalar veya cinsel istismara maruz kalan çocuklardan daha fazla TSSB ve depresif belirti gösterdiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Akcadağ-Çelik (220) Kilis ilinde sınıf öğretmenlerini dahil ederek Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonu sürecinde yaşanan sorunları ortaya koymak amacıyla yaptığı çalışma sonucunda Suriyeli öğrencilerin eğitiminde karşılaşılan en büyük problemin ana dil farkı olduğunu belirtmiştir. Bu dil farkının Türkçe anlama, konuşma, okuma ve yazma gibi pek çok sorunu da beraberinde getirdiği ifade edilmiştir.

Karaağaç ve Güvenç (216) resmi ilkokullarda öğrenim gören Suriyeli çocukların eğitim sorunlarını belirlemek amacıyla sınıflarında Suriyeli öğrenci bulunan 25 öğretmeni dahil ettikleri çalışmada Suriyeli öğrencilerin en önemli problemin dil bariyeri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Suriyeli öğrencilerin konuşma, okuduğunu anlama, dinlediğini anlama gibi temel dil becerilerinin yetersiz olması nedeniyle programı takip etmekte zorlandıkları ifade edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin yaşadığı dil probleminin öğretme sürecini de olumsuz etkilediği ve öğretmenlerin, dil bariyeri nedeniyle çocukların eğitim ihtiyaçlarını tespit etmekte zorlandıkları sonuçları elde edilmiştir.

Strekalova-Hughes ve Wang (228) aileleri Batı New York'a yerleşen Nepalli, Somalili ve Güney Sudanlı mülteci çocukların aile hikâyesi anlatımını nasıl algıladıklarını araştırmak amacıyla toplam 9 aile ve 34 çocuğun dahil edildiği çalışma sonucunda; mülteci çocukların sezgisel olarak aile hikâyesi anlatmanın benzersiz yollarını belirlediklerini ve aile hikâyesi anlatmayı kültürel ve dilsel olarak sürdürülebilen önemli bir uygulama olarak içselleştirdiklerini bulmuşlardır. Mülteci çocukların hikâye anlatımını anadillerini sürdürmek için bir araç olarak tanımladıkları, çocukların en çok

sevdikleri hikâyeleri ana dillerinde paylaştığı hatta İngilizce yeterliliği yüksek olan çocukların bile en sevdikleri hikâyeleri ana dillerinde anlattıkları sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca mülteci çocukların hikâyeleri hatırlamayı, onları bir sonraki nesle aktarabilmenin ön koşulu olarak algıladıkları, birçok ailedeki çocukların aile hikâyelerini kendi çocuklarına anlatmak istediklerini fakat aile geleneklerini sürdürüp sürdüremeyeceklerinden ve aynı hikâyeleri kendi çocuklarına anlatıp anlatamayacaklarından emin olmadıkları sonuçlarına ulaşmışlardır.

Yayan'ın (106) Türkiye'de mülteci kamplarında yaşayan Suriyeli çocukların TSSB, depresyon ve kaygı düzeylerini incelemek amacıyla gerçekleştirdiği çocukların yaş ortalamasının $10,53 \pm 2,79$ olduğu çalışmada, çocukların %38'inde bir hastalık bulunmadığı, %74'ünün sigara kullandığı ve günde $8,39 \pm 6,85$ sigara içtikleri görülmüştür. Araştırma, mülteci çocuklarda görülen anksiyete ve depresyonun travma sonrası stres ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Abay ve Güllüpınar (218) Mardin'e yerleşen eğitim çağındaki Suriyeli çocukların eğitim süreçlerindeki deneyimleri ve eğitim sorunlarını analiz etmek amacıyla Suriyeli öğrencileri, velileri, öğretmenleri, eğitim kurumu yöneticilerini ve sivil toplum örgütü yöneticilerini dahil ettikleri çalışmada okulda yaşanan temel sorunun dil bariyeri nedeniyle yaşanan iletişim problemi olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Suriyeli çocukların dil problemi yaşadığı ve buna bağlı olarak iletişimde sorunlar yaşadığı belirtilmiştir. Ayrıca Suriyeli çocukların eğitim süreçlerinde dersleri anlamada güçlük yaşadıkları ve bu nedenle başarısız oldukları, dışlanmaya maruz kaldıkları, okul kültürüne uyum sağlamada zorlandıkları belirtilmiştir.

Yenen ve Ulucan (217) mültecilere yönelik hizmet veren çeşitli kurum ve kuruluşlarda sosyolog, psikolog ve eğitimci olarak çalışan alanında uzman olan 14 kişiyi dahil ettikleri çalışmada mülteci çocukların yaşadıkları sorunları belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmaya göre; mülteci çocukların yaşadıkları sorunların başında barınma, aile içi şiddet, çocukların ebeveynler tarafından ihmal ve istismarı, erken yaşta ve zorla yapılan evlilikler şeklinde ailevi sorunların yer aldığı belirtilmiştir. Eğitim alanındaki sorunların dil eğitimi, okullaşma oranı, okullara yönlendirme ve oryantasyonun sağlanamaması olduğu ifade edilmiştir. Sağlık alanında yaşanan sorunların sağlık hizmetlerine erişim ve sağlıklı beslenme olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca

çalışmada mülteci çocukların maddi sıkıntılar yaşadıkları, ayrımcılığa maruz kaldıkları ve psikolojik sorunlar yaşadıkları ifade edilmiştir.

Wihstutz (227) Almanya'daki mülteci barınma merkezlerinde yaşayan yaşları 3 ila 7 arasında değişen 12 çocuğa günlük oyunlarında ve aile aktivitelerinde eşlik ederek gerçekleştirdiği çalışmada; yaşam alanlarının sınırlı ve yetersiz olduğu, aile üyelerinin tüm aktivitelerini tek göz bir odada gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Ebeveynlerin bu zor koşullar altında yaşamlarını düzenlemekte zorlandıkları, ortak tuvalet ve mutfaklardaki hijyenik olmayan sağlık koşulları nedeniyle çocukları için endişe duydukları ifade edilmiştir. Ayrıca çocuklar için yeterli ve uygun oyun alanlarının olmadığı vurgulanmıştır. Diğer taraftan aile sosyal ağlarının, çocukların bu merkezlerde mülteci kimliklerinin sınırlarının ötesinde bir kimlik geliştirmeleri için bir alan oluşturduğunu, çocukların anadillerini pratik ederek, arkadaş ve akraba ziyaretleri yoluyla aile geçmişleri ve kültürel kimlikleri hakkında bilgi edindikleri sonucunu ortaya konmuştur.

Pekşen-Akça ve Aydoğdu (213) Hatay iline savaş nedeniyle göç etmiş ve ilkokul birinci sınıfa devam 32 Suriyeli çocuğu dahil ettikleri araştırmada çocukların çizdikleri resimler aracılığıyla oyuna ilişkin algılarını incelemişlerdir. Bu araştırmaya göre; çocukların resimlerinde savaşa ilişkin unsurların yer aldığı fakat gerek çizdikleri resimlerde gerekse anlattıkları hikâyelerde mutlu olmayı istedikleri, çocukların resimlerde renkleri coşkuyla kutladıkları, savaşa ilişkin unsurların yer aldığı resimlerde ise özellikle siyah ve gri rengin belirgin bir şekilde kullandıkları, çocukların resimlerinde çoğunlukla kendilerine yer verdikleri ve genellikle kendilerini açık alanda konumlandıkları görülmüştür.

Yıldırım-Kurtuluş ve Kurtuluş (215) göç deneyimi yaşayan 11-16 yaş aralığındaki 5 Suriyeli çocuğu dahil ettikleri ve göç hikâyelerini Öyküsel Terapi odağında inceledikleri çalışmada, çocukların göç hikâyelerini çoğunlukla olumsuz ifade ettikleri, yaşamak için gitmek zorunda kaldıkları, çocukların ölüm korkusu yaşadıkları, güvende olmak istedikleri, ülkelerine geri dönmek için umutlu oldukları, göç yolculuğunda aç ve susuz kaldıkları ortaya çıkarmışlardır. Suriyeli çocukların göç sonrası kabul edilmeme, yalnızlık ve korku gibi olumsuz duygular içinde oldukları fakat Türkçe öğrenince rahatladıkları, güvende hissettikleri, yaşam hakkına kavuştukları, kabul edilmekten dolayı mutlu oldukları şeklinde olumlu ifadeler kullandıkları görülmüştür. Ayrıca çalışmada göç yolculuğunun olumlu yanlarına ilişkin güvende olma, cesur olma, yardım

görme, yeteneklerini geliştirebilme ve aile ile olabilme şeklinde ifadeler kullandıkları belirtilmiştir.

Alanyazında mülteci ve göçmen çocuklarla ilgili gerçekleştirilmiş araştırmalara bakıldığında, araştırmaların çoğunun çocukların eğitime erişimde yaşadıkları sorunlara, göç süreçlerinin çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri ve sonuçlarına, göç sonrası topluma uyum konusunda yaşanan zorluklara odaklandığı; göçmen ve mülteci çocukların yaşadıkları hak ihlallerine gelişimsel bakış açısıyla hak temelli yürütülen araştırmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, yürütülmüş olan bu araştırmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.



3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama yöntemi, verilerin toplanması süreci, verilerin dökümü ve çözümlenmesi ile araştırmada etiğe dair detaylar yer almaktadır.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerinin incelenmesi amacı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Mersin’de yaşayan 11-18 yaş aralığındaki Suriyeli çocukların, nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji kullanılarak, yaşadıkları hak ihlallerine yönelik deneyimleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların konuya dair duygu, düşünce ve bireysel deneyimleri derinlemesine incelenerek ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yönteminin seçilmesinin nedeni, nitel araştırmalarda araştırmaya katılan bireylerin görüş ve deneyimlerinin büyük önem taşımasıdır (176). Nitel araştırmacılar olayların ve bağlamların dilini kullanarak bu olayları kendi bağlamı içerisinde inceler. Olaylar içinde oluşup geliştiği değerler sisteminden ayrılmadan kendi doğal ortamında yorumlanmaya ve bunların anlamları ortaya çıkarılmaya çalışılır (185). Fenomenoloji; insanın deneyimine, yaşam evrenine, yaşam pratiğine, duygularına, düşüncelerine ve algılarına yöneliktir (178). Fenomenoloji, deneyimlerimizin doğası ve anlamı ile ilgili daha derin bir anlayış kazanmayı ve bu fenomeni betimlemeyi amaçlamaktadır (182). Patton (179) fenomenoloji deseni kullanılarak yapılan araştırmalarda, kişilerin fenomeni betimleme biçimleri, algılama tarzları, fenomen hakkında hissettikleri, yargıladıkları ve fenomeni nasıl anlamlandırdıkları ile onun hakkında nasıl konuştuklarına odaklanılmasının üzerinde durmaktadır. Araştırmacılar ilgi duydukları ve merak ettikleri fenomen ile ilgili deneyime sahip kişilerden veri toplar ve bütün bireylerin deneyimlerinin özünü tanımlayan bütüncül bir betimleme ortaya koyar. Bu betimleme, kişilerin “neyi, nasıl” deneyim ettiklerinden oluşur (180).

Bu araştırmada fenomenoloji deseni kullanılmasının başlıca nedeni Türkiye’deki Suriyeli çocukların bireysel deneyimlerden yola çıkarak, bu deneyimlerin

genelleştirilebilir ve yorumlanabilir bir şekilde ele alınmasına ve derinlemesine inceleme olanağı sunmasıdır. Bu bağlamda araştırma, Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair yaşantılarını ve deneyimlerini ortaya çıkarmak, böylece çocukların kendi bakış açıları çerçevesinde deneyimlerini ve fenomene dair yaşantı ve algılayış biçimlerini ortaya koyabilmek için nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgubilim) deseni ile gerçekleştirilmiştir.

3.2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubu, Türkiye’nin Mersin ilinde yaşayan 11-15 yaş aralığında 16 kız 15 erkek olmak üzere toplam 31 Suriyeli çocuktan oluşmaktadır. Çalışma grubunun Mersin ilinden seçilmesinin nedeni, araştırmacının daha önce o sahada mülteci ve göçmen çocuklarla gönüllü çalışmalar yürütmüş olması sebebiyle sahaya erişiminin olması ve Mersin ilinin Suriyelilerin en çok bulunduğu kentlerden biri (116) olmasıdır. Nitel araştırmacılar amaçlı örneklem yöntemini kullanma eğilimindedirler. Araştırmaya dahil edilecek bireyleri seçerken, evreni temsil etme durumundan çok araştırma konusu ile doğrudan ilgili olmasına bakılır. Amaçlı örnekleme, araştırma için zengin bilgiye sahip olduğu öngörülen durumların derinlemesine incelenmesine imkân tanır (176).

Çalışma grubunun belirlenmesi için amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan benzeşik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Benzeşik (homojen) örnekleme yönteminde küçük bir grup ele alınmakta ve detaylı bir şekilde çalışılmaktadır (181). Örneklem, araştırmanın problemiyle ilgili, evrende yer alan benzeşik bir alt grup veya oldukça özelleşmiş bir durum olabilir (184). Burada önemli olan, genellikle benzer yapılardan gelen ve benzer tecrübeleri yaşamış kişilerle, onları etkileyen konular üzerine görüşme yapılmasıdır (185). Bu çalışmada da Mersin ilinde yaşayan ve benzer deneyimler yaşamış olan Suriyeli çocuklara ulaşılmıştır. Bu bağlamda Suriye’den savaş sebebi ile göç edip Türkiye’ye gelen ve bu göç sürecinden etkilenmiş olan, göç sürecinin ve sonuçlarının aktif bir öznesi olan Suriyeli çocuklarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öncelikle katılımcıların yasal vasisinden Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu (Ek-1) alınmıştır. Sonrasında katılımcılar ile çalışma hakkında bilgi paylaşılmış ve katılımcılardan da Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu (Ek-2) alınmıştır. Verilen bilgiler doğrultusunda çalışmaya katılmayı kabul eden 31 katılımcı ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Tablo 3.1’de katılımcılara dair demografik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.1: Demografik Bilgiler

Kod adı	Yaş	Cinsiyet	Kardeş sayısı	Türkiye'ye geliş zamanı	Okula devam etme durumu	Sınıfı	Okul türü	Anne hayatta mı	Baba hayatta mı	Anne çalışma durumu	Baba çalışma durumu	Statü durumu
K1	12	Erkek	4	2012	Evet	6. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Çalışmıyor	Geçici koruma
K2	12	Erkek	4	2012	Evet	6. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Çalışmıyor	Geçici koruma
K3	11	Kız	4	2016	Evet	4. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Suriye'de öğretmendi. Burada çalışmıyor	Suriye'de öğretmendi. Burada öğretmenlik yapamıyor.	Geçici koruma
K4	12	Kız	4	2015	Evet	6. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	İkinci el kıyafet satıyor	Geçici koruma
K5	12	Kız	4	2014	Hayır	_	_	Evet	Evet	Çalışmıyor	Çalışmıyor	Vatandaşlık alınmış
K6	12	Erkek	Tek çocuk	2014	Evet	5. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Tarım işçisi	Geçici koruma
K7	13	Erkek	4	2013	Hayır	_	_	Evet	Hayır	Tarım işçisi	_	Geçici koruma
K8	13	Erkek	1	2013	Evet	7. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Suriye'de İngilizce öğretmeniydi ama burada çalışmıyor.	Tarım işçisi	Geçici koruma
K9	11	Erkek	4	2016	Evet	4. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	İnşaat işçisi	Geçici koruma
K10	11	Kız	4	2017	Evet	4. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	İkinci el kıyafet satıyor	Geçici koruma
K11	14	Erkek	4	2016	Evet	7. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Tarım işçisi	Geçici koruma
K12	11	Kız	4	2016	Evet	4. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Tarım işçisi	Geçici koruma

Tablo 3.1 (devam)

K13	13	Kız	3	2013	Hayır	–	–	Evet	Evet	Çalışmıyor	Tarım işçisi	Geçici koruma
K14	12	Kız	4	2013	Hayır	–	–	Evet	Evet	Çalışmıyor	Tarım işçisi	Geçici koruma
K15	15	Erkek	4	2013	Hayır	–	–	Evet	Evet	Terzi	Tarım işçisi	Geçici koruma
K16	11	Kız	3	2014	Hayır	–	–	Evet	Evet	Çalışmıyor	Tarım işçisi	Geçici koruma
K17	11	Kız	3	2014	Evet	3. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Tarım işçisi	Geçici koruma
K18	13	Erkek	4	2015	Evet	8. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Suriye’de öğretmendi şimdi çalışmıyor.	Mobilya işi yapıyor.	Vatandaşlık alınmış
K19	11	Erkek	3	2016	Evet	3. sınıf	Devlet okulu	Evet	Hayır	İşçi	–	Geçici koruma
K20	11	Kız	2	2013	Evet	3. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Suriye’de öğretmendi burada seyahat ofisinde çalışıyor.	Vatandaşlık alınmış
K21	12	Kız	4	2015	Evet	5. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Suriye’de mimardı burada mermer işinde çalışıyor.	Geçici koruma
K22	15	Erkek	4	2016	Evet	8. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Mühendis	Geçici koruma
K23	14	Erkek	4	2017	Evet	8. sınıf	Devler okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Esnaf	Geçici koruma
K24	13	Erkek	4	2016	Evet	7. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Suriye’de İngilizce öğretmeniydi. Burada çalışmıyor	Suriye’de doktordu burada hemşirelik yapıyor	Geçici koruma

Tablo 3.1 (devam)

K25	11	Kız	1	2015	Evet	4. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	Mühendis	Vatandaşlık alınmış
K26	13	Kız	4	2015	Evet	7. sınıf	Devlet okulu	Evet	Hayır	Çalışmıyor	—	Geçici koruma
K27	11	Erkek	4	2014	Evet	5. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Tarım işçisi	İnşaat işçisi	Geçici koruma
K28	12	Kız	4	2014	Evet	5. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Tarım işçisi	İnşaat işçisi	Geçici koruma
K29	12	Kız	4	2014	Evet	6. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Çalışmıyor	İşçi	Geçici koruma
K30	14	Kız	4	2012	Hayır	—	Geçici eğitim merkezinde 7.Sınıfa kadar devam etmiş	Evet	Evet	Çalışmıyor	Esnaf	Geçici koruma
K31	14	Erkek	4	2016	Evet	8. sınıf	Devlet okulu	Evet	Evet	Suriye’de öğretmendi. Burada çalışmıyor	Hemşire	Geçici koruma

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere araştırmanın katılımcıları 15 erkek, 16 kız çocuktan oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 11-15 yaş aralığındadır. Katılımcılardan 10’u 11 yaşında, 9’u 12 yaşında, 6’sı 13 yaşında, 4’ü 14 yaşında, 2’si 15 yaşındadır. Katılımcıların sadece 4’ü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmiştir. Katılımcıların 27’si ise geçici koruma statüsündedir. Katılımcıların 7’si okula devam etmezken 24 katılımcı okula devam etmektedir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu bölümde araştırmanın veri toplama araçlarının nasıl geliştirildiği ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Çalışmaya katılım sağlayan kişilerin demografik bilgileri araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu (Ek-3) ile toplanmıştır. Formda çalışmaya katılan kişilerin demografik bilgileri yer almaktadır. Kişisel bilgi formları, görüşme sorularına geçilmeden önce katılımcılara yöneltilmiş ve verdikleri cevaplar doğrultusunda bir kısmı katılımcılar tarafından bir kısmı araştırmacı tarafından doldurulmuştur.

3.3.2. Görüşme Formu

Görüşme formu hazırlanırken çalışmanın amacı ve problem cümlesi dikkate alınarak ilgili literatür taraması yapılmış, alana yönelik yapılan tez çalışmaları makaleler, kitaplar ve raporlar incelenmiş ve yarı yapılandırılmış görüşme soruları oluşturulmuştur.

Literatür taraması sonucunda Suriyeli çocukların; çocuk haklarına yönelik farkındalıkları, yaşadıkları hak ihlalleri ve yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerine yönelik toplamda 23 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Soruların nitel araştırmanın doğası gereği olabildiğince açık ve anlaşılır olmasına, katılımcıları konuşmaya, anlatmaya, düşünmeye teşvik etmesine dikkat edilmiştir. Araştırmacı ve danışman tarafından hazırlanan görüşme soruları biri Çocuk Gelişimi alanında Doçent, biri Temel Eğitim alanında Doçent olarak görev yapan, nitel araştırma yöntemlerine yönelik çalışmaları olan akademisyenlerle paylaşılarak görüş ve önerilerine sunulmuştur. Uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda görüşme soruları düzenlenmiştir. Ayrıca yine uzman görüşü doğrultusunda bazı soruların detaylandırılması önerisi ile form yeniden düzenlenmiş ve son olarak formdaki soru sayısı dağılımı

değişmiştir. Formun son hali çalışmanın yapılacağı sahada uzun süredir dezavantajlı çocuklarla çalışan bir saha çalışanına (Suriyeli çocuklar başta olmak üzere göçmen, mevsimlik tarımda çalışan çocuklar ile farklı dezavantajlı gruplardaki çocuklarla Sivil Toplum Kuruluşları aracılığıyla uzun zamandır çocuklara yönelik gelişimsel ve psikososyal çalışmalar yürüten) gönderilmiş ve kendisi bu formu bir çocukla görüşme yaparak uygulamıştır. Böylece araştırmanın pilot çalışması yapılmıştır. Pilot çalışma sonrasında saha çalışanın görüş ve önerileri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Böylece danışman ile sahada çocuklarla aktif çalışan bir kişiden ve iki uzmandan alınan görüş ve öneriler doğrultusunda, görüşme formunda gerekli değişiklikler yapılmış ve görüşme formunun geçerlilik ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

3.4. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan çalışmalarda üzerinde çalışılan olaylar veya olgular ile ilgili derin bir algıya ulaşmak amaçlanmaktadır (185). Nitel araştırmalarda görüşme, gözlem ve doküman olmak üzere üç veri toplama tekniği kullanılmaktadır (179). Kişilerin olaylar veya olayların sonuçlarına yönelik görüş, algı, deneyim ve değerlerinin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı durumlarda başvurulmuş görüşme fenomenolojik araştırmalarda ilk sırada tercih edilmektedir. Görüşme aracılığıyla katılımcılardan detaylı bilgi ve veriler elde edilmektedir (187). İnsanların deneyimlerinin daha yakından incelenmesine olanak tanıyan bir teknik olması görüşmeleri nitel araştırmalarda başlıca veri toplama araçlarından biri haline getirmektedir (190). Görüşme, soru cevap yöntemi ile yapılan, bir amaca yönelik ve önceden belirlenmiş, görüşülen kişiyle karşılıklı olarak gerçekleştirilen bir iletişim biçiminde tanımlanmaktadır (180). Görüşmelerde sorular her ne kadar önceden hazırlansa da görüşmeler sırasında daha derin bilgilere ulaşmak ve katılımcılardan daha detaylı cevaplar alabilmek amacıyla katılımcılara alt sorular (sonda) sorulabilmektedir (191).

Görüşme yapılan kişilerin kendini kolay ifade etmesine olanak tanınması ve veri analizinde kolaylık sağlanması görüşme formunun tercih edilmesinin bir diğer nedenidir (193). Patton (179) görüşmenin amacını, kişilerin iç dünyasına girerek onun dünyasından bakabilmek olarak ifade etmiştir. Görüşmeler; yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler olarak üçe ayrılmaktadır. Bu araştırmadaki görüşmeler de yarı yapılandırılmış görüşmelerden oluşmaktadır (194). Yarı yapılandırılmış görüşme

formu; katılımcılardan derinlemesine bilgi edinebilmek için bazı soruların çalışmanın amacına göre yapılandırılmasını, bazılarının ise açık uçlu hazırlanmasını içermektedir. Görüşmelerde, önceden belirlenmiş olan fenomeni doğrudan deneyimleyen kişilerle derinlemesine görüşmeler yapılarak (179) açık uçlu ve sonda sorular yardımıyla araştırmanın alt problemleri ele alınmakta ve deneyimlere dair öznel bakış açıları ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır (180).

Bu araştırmada da Türkiye'deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine ilişkin deneyimlerini derinlemesine inceleme fırsatı sağlaması amacıyla oluşturulan alt problemler yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorularla ele alınmıştır. Fenomenolojik desen kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmanın verileri de görüşme tekniği ile toplanmıştır. Böylece Türkiye'deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine ilişkin deneyimlerinin derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmada görüşme formu, uzman görüşleri alındıktan sonra sahada aktif olarak çalışan bir kişinin görüşleri de alınarak, araştırmacı tarafından katılımcılara doğrudan yöneltilecek sorulardan oluşturulmuştur. Görüşmeler sırasında gerekli görüldüğü durumlarda araştırmacı tarafından daha anlaşılır, detaylı bilgilere ulaşmak için sonda sorular kullanılmıştır. Cevapların detaylandırılması ile fenomenlerin çok yönlü algılanmasının anlaşılması sağlanmıştır (192).

3.5. VERİLERİN TOPLANMASI SÜRECİ

Bu araştırmanın tüm verileri Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun 31.08.2021 tarih ve 21/544 sayılı izni (Ek-4) alındıktan sonra 10.03.2022-20.04.2022 tarihleri arasında Mersin ilinde toplanmıştır. Tüm görüşmeler, katılımcıların kendilerini daha rahat hissetmeleri amacı ile kendi yaşam alanlarında yani gündelik hayatlarında aşına oldukları mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Bu mekânlar, çadırlar veya çadır alanları, eğitim gördükleri okullar, oyun alanları, yaşamlarını sürdürdükleri mahalleleri ve bazen de kendi evleri olmuştur. Araştırmacı çocuklara çalışma ile ilgili ön bilgi verirken bazı çocuklar görüşmelere arkadaşları veya kardeşleri ile katılmak istemiştir. Bu noktada nitel araştırmaların doğası gereği araştırmacı esnek davranarak çocuklar ile grup görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Araştırma sürecinde veriler, açık uçlu soruları içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu ile derinlemesine görüşmeler ve katılımcılar arasında etkileşimi arttırmak amacıyla grup görüşmeleri yoluyla toplanmıştır. Araştırmacı da veri toplama sürecinde aktif olarak

sahada yer almış, üzerinde çalıştığı fenomene ve çalışma grubunun gündelik yaşantısına yakından tanıklık etmiş ve böylece katılımcı gözlem yapmıştır. Araştırmada 31 Suriyeli çocuk ile toplam 22 görüşme gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 18'i bireysel görüşme, 1'i üç katılımcıyla, 2'si dört katılımcıyla, 1'i iki katılımcıyla gerçekleştirilen grup görüşmeler şeklindedir. Grup görüşmeleri ile katılımcıların bakış açıları daha iyi anlaşılmış, veriler zenginleşmiş ve bütüncül bir bakış açısı kazanılmıştır. Katılımcıların bazılarının ana dili Kürtçe bazılarının ana dili ise Arapça olması sebebi ile araştırmacı veri toplama sürecinde sahada çocuklarla aktif olarak çalışan ve Arapça bilen bir tercüman desteği ile görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Araştırmacı iyi derecede Kürtçe bildiği için Kürtçe tercümana gerek duyulmamıştır. Görüşmeler sırasında katılımcılara araştırma soruları Türkçe olarak yöneltilmiş ancak anlamadıkları durumlarda, araştırmacı tarafından ana dili Kürtçe olan katılımcılara Kürtçe olarak sorulurken ana dili Arapça olan katılımcılara tercüman tarafından Arapça olarak sorulmuştur. Benzer şekilde katılımcılar soruları cevaplarken Türkçe olarak zorlandıkları durumlarda, kendilerini ya Kürtçe ya da Arapça olarak ifade etmiş ya da Türkçe karşılığını bilmedikleri kelimelerin Kürtçe veya Arapçasını ifade etmişlerdir. Bu sayede katılımcıların dilsel olarak zorluk yaşamadan kendilerini açıkça ifade etmeleri sağlanmıştır.

Grup görüşmeleri esnasında bazı katılımcıların bazı soruları geçiştirdiği ve derinlemesine cevaplar vermediği görülmüş fakat diğer arkadaşları aynı soruya açıklıkla cevap verdiğinde kendisi de deneyimini daha rahat paylaştığı gözlemlenmiştir. Böylece grup görüşmeler ile derinlemesine bilgiye ulaşılmış ve araştırma için önemli katkılar sağlanmıştır. Bu bağlamda bireysel görüşmeler ve grup görüşmeler aracılığıyla elde edilen verilere bakıldığında derinlemesine bilginin elde edilmesi konusunda dikkate değer farklılıklar olduğu görülmüştür. Araştırmacı görüşmeler sırasında hem ses kaydı almış hem de kendi gözlemlerini saha defterine not etmiştir.

3.6. VERİLERİN DÖKÜMÜ VE ÇÖZÜMLENMESİ

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen ses kayıtları tek tek dinlenmiş ve katılımcılar K1-K31 şeklinde isimlendirilmiştir. Katılımcıların ifadeleri bir Microsoft Word dosyasına olduğu gibi transkript edilmiştir. Transkriptler yapılırken aynı zamanda araştırmacının saha defterine aldığı notlar da gözden geçirilmiş ve bu notlardan yararlanılmıştır. Tüm görüşmeler Word dosyalarına aktarıldıktan sonra her katılımcının

her soruya verdiği cevaplar tek bir formda toplanmış ve her soru için tüm katılımcıların o soruya verdiği yanıtlar analiz için bir araya getirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilen veriler, betimsel analiz ve içerik analizi yapılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz, verilerin önceden belirlenen kavramsal çerçeveye veya temalara göre özetlenip yorumlanmasıdır (229). Bu analiz sürecinde veriler, araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenmiş, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular veya boyutlar doğrultusunda sunulmuştur. Betimsel analiz, araştırmada elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasını sağlayarak, bulguların kolayca anlaşılmasını sağlar (230). Betimsel analizde dört aşama bulunmaktadır. Bunlar; ereve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanmasıdır (175). Çalışmanın betimsel analizi belirtilen aşamalar dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Fenomenolojik araştırmalarda verilerin çözümlenmesinde, deneyim ve anlamların ortaya çıkarılması amacıyla içerik analizi yapılmaktadır. İçerik analizi yoluyla verileri açıklayabilecek kavramlar ağı elde edilebilir. Böylelikle veriler kavramsallaştırılarak olguyu açıklayabilecek temalar oluşturulur. Öncelikle katılımcıların fenomene ilişkin yaşantılarına bütüncül bir bakış açısı elde edebilmek için tüm metinler birkaç kez detaylı bir şekilde okunmuş daha sonra veri analizine başlanmıştır. Fenomenolojik araştırmalarda araştırmacı, öznelerin deneyim ve anlamlarını ortaya koymak için içerik analizi ile verileri kavramsallaştırır ve fenomeni tanımlayan temalar oluşturur (195). Bu araştırmada yazıya dökülen görüşme metinleri, verilen cevaplara uygun bir şekilde temalar halinde sınıflandırılarak düzenlenmiştir. Böylelikle verilerin hangi temalar altında sunulacağı belirlenmiştir.

İçerik analizinin amacı, araştırma sorusu bağlamında verilerin içeriğindeki göstergeler doğrultusunda çıkarımlar yapmak ve bağlantılar kurmaktır (196). Böylece olguya dair deneyimler derinlemesine analiz edilerek tanımlanmış olur (195). Bu araştırmada da araştırmacı, bulguların aktarımı ve yorumlanması için verileri okumuş ve temalar altında kodlar oluşturmuştur. Daha sonra danışman ile veri seti paylaşılmış ve tekrardan tüm veri seti okunarak veriler kodlanmıştır. Araştırmacı ve danışman tarafından veri seti kodlandıktan sonra bu kodlamalar ve kod tanımları karşılaştırılarak ortaya çıkan farklı kodlar üzerinde uzlaşılmış ve böylece zengin bir kod tablosu elde edilmiştir.

Nitel araştırmalarda; betimsel ve içerik analizlerinin güvenirliğinde kodlamanın ne kadar doğru yapıldığı önem taşımaktadır (197). Araştırmada birbiriyle ilişkili kodlar bir araya getirilerek temalar ve alt temalar elde edilmiştir. Daha sonra katılımcı yanıtlarını içeren veri seti, nitel çalışmalar konusunda yetkin olan iki uzmana gönderilmiş ve veri setini kodlamaları istenmiştir. Uzman kodlaması ve araştırmacı kodlaması karşılaştırılarak değerlendiriciler arası güvenirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan farklı kodlar tartışılarak görüş birliğine varılmıştır. Nitel araştırmalarda oluşturulan kategorilerin en önemli özelliği, farklı araştırmacıların da aynı transkripti aynı amaç için kullanarak benzer sonuçlara ulaşabilmesi beklenmektedir. Kodlayıcılar arasındaki görüş birliği Miles ve Huberman modelinde; $Grş\ birliği / (Grş\ birliği + Grş\ ayrılığı) \times 100$ formülü kullanılarak hesaplanmaktadır. Bu araştırmada kodlayıcılar arası güvenirlik de %97,2 olarak bulunmuştur.

3.7. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Bilimsel çalışmaların kabul görmesi belirli düzeyde geçerli ve güvenilir olmasına bağlıdır. Nitel araştırmanın doğasına özgü geçerlik ve güvenirlik yöntemleri bulunmaktadır (231,232). Nitel çalışmalarda geçerlik, araştırmacının üzerinde çalıştığı problemi olabildiğince tarafsız bir biçimde çözüme kavuşturması derecesidir. Araştırmadan elde edilen verilerin gerçekte var olan durumu ne kadar yansıttığı önemlidir. Katılımcı teyidi almak, verilerin başka uzmanlar tarafından incelenmesine izin vermek yani uzman teyidinin yapılması araştırmanın geçerliğini artırmaktadır (189,233). Bir nitel çalışmada, araştırmacının veri toplama süreçleri ile verilerin analizi ve yorumlanması kısmında belirli lde tutarlı olması ve bu tutarlılığı nasıl sağladığını ayrıntılı bir şekilde açıklaması gerekmektedir. Araştırmacının çalışmada kontrollerin nasıl yapıldığını yöntem kısmında detaylı bir biçimde açıklaması beklenmektedir (232).

Güvenirlik kavramı araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği ile ilgilidir. Çalışmanın ikinci kez yapılması durumunda yine aynı sonuçlara ulaşılabilirliği güvenirliğe işaret etmektedir. Bir araştırmanın geçerli olabilmesi öncelikle güvenilir olmasına bağlıdır. Bu noktada bir araştırmanın güvenirliği; srekliyet, puanlayıcı tutarlılığı ve i tutarlılığın sağlanması ile mümkündür (234,235,178,233). Güvenirlik, dış güvenirlik ve i güvenirlik olmak üzere iki açıdan ele alınmaktadır. Dış güvenirlik, bir araştırmanın benzer koşullarda yeniden yapılması durumunda benzer sonuçlara ulaşılması olarak açıklanabilir (236). Araştırmanın yöntem kısmında veri toplama

araçları, veri toplama yöntemi ve verilerin nasıl analiz edildiğinin ayrıntılı olarak açıklanması dış güvenirliği artırmaktadır. Başka araştırmacıların aynı veri setini kullanarak benzer sonuçlar elde etmesi ise iç güvenirlik olarak açıklanabilir. Bir araştırmada iç güvenirlik; araştırma verilerinin betimsel olarak raporlanması, verilerin analizinde başka araştırmacılar ve uzmanların görüşlerine başvurma ya da farklı kodlayıcılar ile puanlama tutarlılığı artırılabilir (237,184,238). Bu çalışmanın gereç ve yöntem bölümünde veri toplama araçlarının geliştirilme süreçleri, çalışma grubunun seçimi ve özellikleri, veri toplama süreçlerinin nasıl yapıldığı, veri toplama yöntemi, verilerin dökümü ve çözümlenmesine ilişkin süreçlerin nasıl ilerlediği ve nasıl yapıldığı ilgili başlıkların altında şeffaf bir şekilde belirtilerek geçerlik ve güvenirlik sağlanmaya çalışılmıştır.

3.8. ARAŞTIRMADA ETİK

Bu araştırma için Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan araştırmayı gerçekleştirmek ve veri toplama aşamasına geçebilmek için 31.08.2021 tarihinde 21/544 sayılı karar ile etik kurul izni (Ek-4) alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 11-18 yaş aralığındaki Suriyeli çocuklar olarak belirlenmiş ve hem çocukların hem de ebeveynlerin onayı ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Tüm katılımcıların ebeveynlerine araştırma hakkında detaylı bilgi verilmiş, bilgilerinin gizli kalacağı ve yalnızca araştırma kapsamında kullanılacağı ve ses kayıtlarının silineceği açıklanmıştır. Her katılımcıya; araştırmanın amacı ve içeriği, görüşme süresince eğer izin verilerse ses kaydı alınacağı ve neden ses kaydı alındığı, görüşmenin ne kadar süreceği, kişisel bilgilerinin sadece bilimsel veri olarak kullanılacağı ve gizli kalacağı ile ilgili bilgiler sözlü olarak açıklanmıştır. Bilgilerin gizliliğini korumak için çalışma grubunu oluşturan her katılımcının görüşleri kodlanarak ifade edilmiştir. Katılımcıların isimleri kullanılmamış, her katılımcı “K” şeklinde kodlanmış ve her biri için “K1-K31” aralığında isimler verilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerini incelemek amacı ile gerçekleştirilen araştırmanın bulguları sunulmuştur.

Kodlama yapılırken katılımcıların sorulara birden fazla yanıt verdiği durumlarda her yanıt ayrı olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle tablolarda yer alan farklı alt temalarda aynı katılımcılar görülebilmektedir. Araştırma bulguları katılımcıların ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılarak birebir ifadeleriyle sunulmuştur. Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerine ilişkin araştırma bulguları; Türkiye’deki Suriyeli çocukların çocuk haklarına yönelik farkındalıkları, Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlalleri ve Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair ürettikleri çözüm önerileri/baş etme stratejileri başlıklarından oluşmaktadır.

Tablolarda “görüş bildirmeyen” ve “bilmediğini ifade eden” şeklinde temalar yer almaktadır. Katılımcılar kendilerine yöneltilen soru veya sorulara cevap vermediği ya da bilmediğini ifade etmesinden dolayı bu şekilde belirtilmiştir. Bu durumun katılımcıların bilgi ve/veya deneyim eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Tablolarda “okula devam etmeme” teması altında kodlanan katılımcılar yer almaktadır. “Okula devam etmeme” teması okula devam etmeyen katılımcıları kapsamakta olup bu katılımcılara okula ilişkin sorular yöneltilmemiştir.

4.1. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK FARKINDALIKLARI

Araştırmanın bu bulgusu Türkiye’deki Suriyeli çocukların sahip oldukları haklarına yönelik, eğitim hakkına ve okuldaki zamana yönelik, beslenme ve sağlık hakkına yönelik, çocuk işçiliğine, ev işlerine yardım, boş zaman, güvenlik hakkına yönelik, öznel iyi olma hallerine yönelik farkındalıklarını kapsamaktadır.

Katılımcıların sahip oldukları haklarına yönelik farkındalıklarına ilişkin bulgular Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.1: Türkiye’deki Suriyeli çocukların sahip oldukları haklarına yönelik farkındalıkları

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	Frekans (f)
Sahip olunan haklara ilişkin farkındalıkları	Eğitim hakkı	K1, K2, K3, K5, K6, K8, K9, K10, K12, K13, K15, K16, K17, K18, K20, K24, K25, K26, K27, K28, K30	21
	Oyun hakkı	K2, K3, K5, K6, K7, K8, K10, K12, K13, K17, K18, K19, K20, K22, K24, K25, K27, K28, K29, K31	20
	Beslenme hakkı	K1, K5, K6, K12, K13, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K22, K30	13
	Tüm haklar	K2, K7, K11, K13, K14, K17, K21, K23, K27	9
	Sağlık hakkı	K10, K12, K13, K16, K25	5
	Özgürlük hakkı	K8, K9, K18, K26	4
	Barınma hakkı	K4, K22,	2
	Yaşama ve gelişme hakkı	K9, K29	2
	Eşitlik hakkı	K4	1

Tablo 4.1’de görüldüğü üzere Suriyeli çocukların sahip olunması gereken haklarına dair farkındalıkları “eğitim hakkı (f=21), oyun hakkı (f=20), beslenme hakkı (f=13), tüm haklar (f=9), sağlık hakkı (f=5), özgürlük hakkı (f=4), barınma hakkı (f=2), yaşama ve gelişme hakkı (f=2), eşitlik hakkı (f=1)” şeklindedir. Çocukların sahip olması gereken haklara ilişkin soruya verilen yanıtlardan elde edilen alt temalar yukarıdaki tabloda sunulmuştur. Çocukların verdikleri cevaplar öncelikli olarak hangi hak üzerinden tanımlandıysa verdikleri yanıtlar o alt temaya dahil edilmiştir.

Sahip olunan haklara ilişkin farkındalıklarına bakıldığında eğitim hakkına dair **K3:** “Eğitim hakkı, çocukların oyun hakkı. Bence çocukların bisiklet sürmeye hakkı olmalı” ifadesi ile ilk sırada eğitim hakkına vurgu yapmıştır. Benzer şekilde haklara ilişkin fikirlerini belirtirken **K15:** “Okul okuma hakkı, istediklerini yeme hakkı,

çalışmama hakkı” ifadesiyle yine ilk sırada eğitim hakkını belirtmiştir. **K18:** “Okula gitmek, hürriyet, eğitim almak, oyun oynamak, beslenmek hakları” **K28:** ve “Okula gitmek, oyun oynamak, gezmek dolaşmak, güzel kitapların olması çocukların hakları olmalı bence” ifadeleri ile eğitim hakkına vurgu yapmıştır. Diğer taraftan oyun hakkına dair **K10:** “Oyun oynama hakkı, ders çalışma hakkı, televizyon izleme hakkı, hastaneye gitme hakkı. Bazıları (hastaneye) Suriyelileri almıyorlar ama bizim de haklarımız var. Bazıları diyor ki siz Suriyelisiniz sizin haklarınız yok” şeklinde ifadesi ile ilk sırada oyun hakkını belirtirken yaşadığı ayrımcılığı da dile getirerek sağlık hakkına dikkat çekmiştir. Benzer şekilde **K22:** “Çocuk haklarını hiç duymadım ben. Ama çocukların oyun oynaması lazım, sağlıklı bir yerde oturması ve güzel beslenmesi lazım” ifadesi **K24:** “Oyun oynamak, ders çalışmak, okula gitmek, annesi ve babasının olması gibi şeyler” ifadesi ve **K31:** “Oyun oynamak, gezmek, hata yapabilme hakkı” ifadeleri ile ilk sırada oyun hakkını belirtmişlerdir. Diğer taraftan beslenme hakkına dair **K12:** “Sağlık hakkı, yemek yeme hakkı, okul ve oyun hakları olmalı” şeklinde ifadesi ile yemek yeme hakkına değinmiştir. Çocukların tüm haklara sahip olması gerektiğini belirten **K11:** “Dünyada ne kadar hak varsa hepsi çocukların olmalı bence” şeklinde ifade ederken benzer şekilde **K14:** “Dünyada ne kadar hak varsa hepsine sahip olmalı bence çocuklar” ifadesi ile fikrini belirtmiştir. Sağlık hakkına dair **K12:** “Sağlık hakkı, yemek yeme hakkı, okul ve oyun hakları olmalı” diyerek ilk sırada sağlık hakkını ifade ederken **K16:** “Okul, yemek, güzel hastanelere gitme hakkı, iyi arkadaşlarının olması hakkı olmalı” ifadesi ile güzel hastanelere gitmek istediğini belirtmiştir. Çocukların sağlık hakkına yaptıkları vurgu dikkat çekicidir. Ayrıca özgürlük hakkına dair **K26:** “Çocukların istediği şeyleri yapabilme hakkı olmalıdır” şeklinde ifadesi ile çocukların özgürlük hakkına sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Benzer şekilde **K18:** “Hürriyet, okula gitmek, eğitim almak, oyun oynamak, beslenmek hakları” şeklinde belirterek ilk sırada özgürlük hakkını ifade etmiştir. Yaşama ve gelişme hakkına dair **K9:** “Özgürlük hakkı, yaşama hakkı ve de eğitim hakkı” ifadesi ile özgürlüğün yanı sıra çocukların yaşama hakkını belirtmiştir. Benzer şekilde **K29:** “Oyun oynama hakkı, yaşama hakkı, seyahat etme hakkı, gezmek hakkı” ifadesi ile yine yaşama hakkına da dikkat çekmiştir. Ayrıca eşitlik hakkına dair **K4:** “Barınma, eşitlik, mesela sen buna bir şey alırsan buna da alman gerekiyor. Buna iyi davranırsan buna da iyi davranman gerekir. Bence böyle olmalı” ifadeleri ile vurgu yapmıştır.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan eğitim, oyun, beslenme, sağlık, özgürlük, barınma, eşitlik, yaşama ve gelişme haklarına değindikleri ve çocukların bu haklara sahip olması gerektiğini belirttikleri görülmektedir. Çocukların çocuk haklarına dair farkındalık sahibi olduklarından bahsedilebilir.

4.1.1. Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkına ve Okuldaki Zamana Yönelik Farkındalıkları

Katılımcıların eğitim hakkına ve okuldaki zamana yönelik farkındalıklarına ilişkin bulgular Tablo 4.2'de sunulmuştur.

Tablo 4.2: Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim hakkına ve okuldaki zamana yönelik farkındalıkları

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	Frekans (f)
Eğitim hakkına ilişkin farkındalıkları	Gerekli olduğunu belirtenler	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K24, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K31	30
	Tercihe bağlı olabileceğini belirtenler	K7	1
Okuldaki zamana ilişkin farkındalıkları	Ders temelli	K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K24, K25, K26, K27, K28, K29, K31	22
	Oyun temelli	K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K24, K25, K26, K27, K28, K29	20

Tablo 4.2'de görüldüğü üzere katılımcıların eğitim hakkına ilişkin düşünceleri “gerekli olduğunu belirtenler (f=30), tercihe bağlı olabileceğini belirtenler (f=1)” şeklindedir. Okuldaki zamana ilişkin düşünceleri ise “ders temelli (f=22), oyun temelli (f=20)” şeklindedir. Eğitimin gerekli olduğunu ifade eden katılımcıların yanıtları “gerekli

olduğunu belirtenler” alt temasında sunulurken eğitimin tercihe bağlı olabileceğini belirten katılımcıların yanıtları “tercihe bağlı olabileceğini belirtenler” alt temasında sunulmuştur. Okuldaki bir günlerini anlatırken zamanlarını daha çok dersler üzerinden ifade eden katılımcıların yanıtları “ders temelli” alt temasında sunulurken zamanlarını oyun üzerinden ifade eden katılımcıların yanıtları “oyun temelli” alt temasına dahil edilmiştir.

Eğitim hakkına dair **K2**: “*Bazı çocuklar okuyor bazıları işe gidiyor. Ama bence her çocuk okula gitmeli*” düşüncesi ile eğitimin tüm çocuklar için eşit olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Benzer biçimde **K4**: “*Her çocuk eğitim hakkı almalıdır. Ailem bu konuda beni destekliyor ve beni okula göndermiş. Bence şöyle olmalı kardeşim okula gidiyorsa ben de gitmeliyim, o okuyorsa ben de okuyacağım yani eşit olmalıyız*” diyerek eşitliğe vurgu yapmıştır. Eğitimde eşitliğe değinen **K5** ise “*Tüm çocukların eşit şartlarda eğitim alması gerektiğini düşünüyorum*” ifadesini kullanmıştır. **K11**: “*Ayrımcılık olmadan tüm çocukların okuması gerekiyor*” diyerek eğitimde ayrımcılık olmaması gerektiğine vurgu yapmıştır. **K13**: “*Çocuklar okula gitmeli yarım bırakmamalı. Ama herkes eşit şartlarda eğitim almalı*” ifadesi ile eşitliğin yanı sıra çocukların okulu yarıda bırakmaması gerektiğine dair fikrini de belirtmiştir. **K15**: “*Çocuklar okumalı. Dünyadaki tüm çocuklar özgür olmak için okumalıdır*” diyerek çocukların özgür olabilmeleri için okumaları gerektiğine dair fikrini belirtmiştir. **K22** ise eğitim hakkına dair fikrini “*Kız çocukları da okula gitmeli. Bazı kız çocuklarını bir yerden sonra okula göndermiyorlar ama bu yanlış sonuçta o da çocuk okula gitmesi gerekiyor*” şeklinde ifade ederek kız çocuklarının da okula devam etmesi gerektiğine değinmiştir. **K25**: “*Her çocuk eğitim almalıdır. Bu bütün çocukların hakkıdır kimse karışamaz*” ifadesini kullanarak eğitimin tüm çocuklar için temel bir hak olduğunu belirtmiştir. Diğer katılımcılardan farklı olarak Türkiye’deki eğitime ilişkin **K8**: “*Çocukların iyi bir eğitim hakkı olmalıdır. Burada Türkiye’de iyi bir eğitim yapılıyor*” ifadesi ile farklı bir perspektiften konuya yaklaşmış ve eğitimin niteliğine dair fikrini de eklemiştir. **K7** ise eğitim hakkına başka bir açıdan yaklaşarak “*Bence çocukların okula gitmeme hakkı da olmalı. Okulu sevmeyen çocuklar var. Ben okula gitmek istemiyorum*” demiş ve eğitimin tercihe bağlı olabileceğini ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında neredeyse tümünün, ayrımcılık yapılmadan eşitlik temelli bir eğitimin tüm çocuklar için gerekli olduğunu belirttikleri

görülmektedir. Çocukların eğitim hakkına ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu söylenebilir.

Okuldaki zamana ilişkin düşüncelerini **K3**: “Çok güzel geçiyor. Önce geliyorum derslere giriyorum. Arkadaşlarımla oturuyorum konuşuyorum. Onlarla oynuyorum” şeklinde ifade ederek okuldaki zamanının güzel geçtiğini belirtmiş ve okuldaki bir gününü kendi deneyimlerinden de hareketle oyun ve dersler üzerinden anlatmıştır. Benzer şekilde **K4**: “Arkadaşlarımla oynuyorum, derslere girerim. Arkadaşlarımla sohbet ediyorum. Arkadaşlarımla beraber sınav zamanları beraber ders çalışırız. Bazen beraber ödevlerimizi yapıyoruz” ve **K18**: “Derslere giriyorum, teneffüslerde oyun oynuyoruz” belirterek okuldaki zamanlarını hem ders temelli hem de oyun temelli ifade etmişlerdir. Diğer taraftan **K9**: “Okula geliyorum, arkadaşlarımla sohbet ediyorum, oyun oynuyorum. Bazen derste arkadaşlar çok konuşuyor ve öğretmen çok sinirleniyor. Bu yüzden bazen dersleri tam yapamıyoruz ve ödevler zor geliyor” diyerek sınıf içinde yaşanan durumları da aktarmış ve verilen ödevleri yaparken zorlandığını ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında okuldaki zamanlarını çoğunlukla ders ve oyun temelli ele aldıkları, okulda arkadaşlarıyla oyun oynayıp sosyalleştikleri görülmektedir. Bu bağlamda çocukların okuldaki bir güne dair yaşantılarını aktarırken olumsuz kavramlar kullanmadıkları söylenebilir.

4.1.2. Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Beslenme ve Sağlık Hakkına Yönelik Farkındalıkları

Katılımcıların sağlıklı beslenme ve sağlık hakkına yönelik farkındalıklarına ilişkin bulgular Tablo 4.3’te sunulmuştur.

Tablo 4.3: Türkiye’deki Suriyeli çocukların beslenme ve sağlık hakkına yönelik farkındalıkları

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	Frekans (f)
Beslenme hakkına ilişkin farkındalıkları	Sağlıklı beslenmeye erişim hakkı	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K15, K16, K17, K18, K24, K25, K30	20
	Sağlıklı beslenme farkındalığı	K3, K10, K14, K16, K19, K20, K21, K22, K24, K27, K28, K30, K31	13
	Çocuk odaklı yaklaşım	K12, K13, K17, K23, K25, K26, K28, K29, K31	9
Sağlık hizmetlerine erişime ilişkin farkındalıkları	Sorun yaşamadığını belirtenler	K3, K4, K6, K7, K8, K9, K18, K19, K21, K22, K28, K30, K31	13
	İlgisiz olduğunu belirtenler	K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K19,	8
	Sağlık kuruluşu deneyimi olmayanlar	K5, K10, K20, K24, K27,	5
	Sağlık hizmetlerinden faydalanamayanlar	K1, K2, K26	3
	Hastane korkusu olanlar	K25	1
	Dil bariyerinden dolayı sorun yaşadığını belirtenler	K23	1

Tablo 4.3'te görüldüğü üzere katılımcıların beslenme hakkına dair düşünceleri “sağlıklı beslenmeye erişim hakkı (f=20), sağlıklı beslenme farkındalığı (f=13), çocuk odaklı yaklaşım (f=9)” şeklindedir. Sağlık hizmetlerine erişime ilişkin düşünceleri ise “sorun yaşamadığını belirtenler (f=13), ilgisiz olduğunu belirtenler (f=8), sağlık kuruluşu deneyimi olmayanlar (f=5), sağlık hizmetlerinden faydalanamayanlar (f=3), hastane korkusu olanlar (f=1), dil bariyerinden dolayı sorun yaşadığını belirtenler (f=1)” şeklindedir. “Sağlıklı beslenmeye erişim hakkı” alt teması sağlıklı beslenmenin tüm çocuklar için eşit ve erişilebilir olması gerektiğini ifade eden katılımcıların yanıtlarını; “sağlıklı beslenme farkındalığı” alt teması sağlıklı ve yeterli bir beslenmenin tüm çocuklar için olması gerektiğini ifade eden katılımcıların yanıtlarını; “çocuk odaklı yaklaşım” alt teması beslenme hakkını çocuk perspektifinden değerlendirip bu bağlamda verilen yanıtları içermektedir. “Sorun yaşamadığını belirtenler” alt teması sağlık hizmetlerine erişimde herhangi bir sorun yaşamadığını ifade eden katılımcıların yanıtlarını; “ilgisiz olduğunu belirtenler” alt teması gittikleri sağlık kuruluşlarında kendileri ile yeterince ilgilenilmediğini ifade eden katılımcıların yanıtlarını; “sağlık kuruluşu deneyimi olmayanlar” alt teması herhangi bir sağlık kuruluşuna gitmemiş olan katılımcıların yanıtlarını; “sağlık hizmetlerinden faydalanamayanlar” alt teması sağlık hizmetlerinden yararlanamadığını ifade eden katılımcıların yanıtlarını; “hastane korkusu olanlar” alt teması hastaneye ilişkin korkusunu ifade eden katılımcıların yanıtlarını; “dil bariyerinden dolayı sorun yaşadığını belirtenler” alt teması Türkçe bilmediği için sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşadığını ifade eden katılımcıların yanıtlarını içermektedir.

Beslenme hakkına dair **K1**: “*Dünyadaki tüm çocukların beslenmeye hakkı var*” ifadesi ve **K2**: “*Her çocuğun iyi beslenme hakkı var*” ifadesi ile tüm çocuklar için sağlıklı beslenme hakkına dikkat çekmişlerdir. **K4**: “*Her çocuğun iyi beslenmeye hakkı vardır. Bazı çocuklar iyi beslenebiliyor ama bazıları iyi beslenemiyor çünkü ailesinin durumu kötü*” ifadesi ile eşitsizliğe vurgu yaparak her çocuğun iyi beslenemediğini belirtmiştir. Benzer şekilde **K9**: “*Bence her çocuk güzel beslenmeli ama herkes güzel beslenemiyor...*” ve **K30**: “*Tüm çocuklar iyi beslenmeli ve güzel yemekler yemeli. Ama mesela bir komşumuz var iki çocukları var onlar iyi beslenmiyor çünkü durumları kötü*” sağlıklı beslenmeye erişim hakkına dikkat çekmiştir. **K10**: “*Çocuklar güzel meyveler sebzeler yemeli büyümeleri için. Her çocuk bunları yiyebilmeli*” ve **K14**: “*Çocuklar iyi büyüyebilmek için her şeyi yemeli ama biz yiyemiyoruz*” ifadeleriyle tüm çocukların sağlıklı beslenmesi gerektiğine dikkat çekerek kendilerinin sağlıklı beslenmeye

erişemediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca **K19**: “Sağlıklı yemekler yemeleri lazım. Sebzeler sağlıklı mesela” ve **K27**: “Çocuklar sağlıklı beslenmeli. Güzel yemekler yemelidir” diyerek çocukların sağlıklı beslenmeleri gerektiğine vurgu yapmışlardır. **K20** ise “Sağlıklı yaşama hakları var bu yüzden iyi beslenmeli sağlıklı şeyler yememeliler” şeklinde belirterek sağlıklı yaşama hakkına dair fikrini de belirtmiştir. Çocuk odaklı bir perspektiften yaklaşan **K13**: “Çocukların istediği her şeyi yemeye hakkı olmalı” diyerek beslenmenin bir hak olduğuna dikkat çekmiştir. **K17**: “Ben her şeyi yemek istiyorum. Tüm çocuklar yesin isterim” ifadesi ile çocuk odaklı bir bakış açısıyla yaklaşırken aynı zamanda tüm çocuklar için eşitliğe dair fikrini de belirtmiştir. **K23**: “Çocuklar canının istediği şeyleri yiye bilmeli” diyerek yine çocuk odaklı bir yaklaşım sergilemiştir. Benzer şekilde **K25** de “Çocuklar istedikleri her şeyi yiye bilmelidir. Bazı çocuklar kantinden bir şeyler alıyor ama bazıları alamıyor bu kötü bir şey çünkü onların da canı isteyebilir” ifadesi ile çocuk odaklı bir yaklaşım sergilemiş ve okulda gördüğü eşitsizlik barındıran bir durumu da aktarmıştır. **K28** ise “Çocuklar sağlıklı beslenmelidir. Canlarının istediği yemekleri yeme hakları olmalı tüm çocukların” ifadesiyle çocuk odaklı bir perspektiften, beslenmenin hak olduğuna dikkat çekerek tüm çocukların eşit bir biçimde bu haktan yararlanmaları gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında Suriyeli çocukların çocuk odaklı bir yaklaşım sergileyerek sağlıklı ve erişilebilir beslenmenin tüm çocuklar için eşit olması gerektiğini belirttikleri görülmektedir. Suriyeli çocukların sağlıklı beslenme hakkına ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu söylenebilir.

Sağlık hizmetlerine erişimlerine ilişkin düşüncelerine dair **K3**: “Sağlık ocağına gidip ilaç alıyorum. Oradaki insanlar hiç kötü davranmıyorlar” ifadesi ile gittiği sağlık kuruluşunda herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtmiştir. **K6**: “Herhangi bir sorunla karşılaşmıyorum” diyerek bir sorun yaşamadığını ifade etmiştir. **K7**: “Sağlık sorunun olduğu zaman sağlık ocağına giderim. Bir sorunla karşılaşmıyorum” ifadesiyle sağlık kuruluşuna gittiğini fakat herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtmiştir. **K9**: “Bir sorunla karşılaşmıyorum. Gayet iyi karşılıyorlar bizi” deneyimini aktararak sorun yaşamadığını hatta iyi karşılandığını dile getirmiştir. Diğer taraftan **K18**: “Bizim vatandaşlığımız olduğu için bize çabuk bakıyorlar. Ama arkadaşlarımla vatandaşlığı yok mesela onlar gidince çok sıra bekliyorlar” şeklinde ifadesi ile vatandaşlık aldıkları için herhangi bir sorun yaşamadığını dile getirirken vatandaşlık almamış arkadaşlarının sağlık

kuruluşlarında çok sıra beklediğini belirtmiştir. Gittikleri sağlık kuruluşlarında kendileri ile yeterince ilgilenilmediğini, kendilerine farklı davranıldığını ve ayrımcılığa uğradıkları belirten **K12**: “*Bazen bize farklı davranıyorlar. Çok ilgilenmiyorlar ben üzülüyorum*” ifadesi ile üzüntüsünü de belirtmiştir. **K13**: “*Hastaneye gidince bize kötü kötü bakıyorlar bazen*” diyerek kendilerine dair kötü bir yaklaşım sezdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde **K14**: “*Bazen hastaneye gidince bizimle doğru düzgün ilgilenmiyorlar*” ifadesini ve **K15**: “*Hastaneye gidince genelde bize iyi davranmıyorlar. İlgilenmiyorlar yani*” ifadesini kullanarak hastaneye gittiklerinde yaşadıkları durumu aktarmışlardır. Diğer taraftan sağlık kuruluşu deneyimi olmayan katılımcılardan **K10**: “*Ben burada hiç hastaneye gitmedim. Hasta olunca eczaneye gidiyoruz çünkü babam zaten doktor biliyor her şeyi*” ifadesi ile hiç hastaneye gitmediğini, babası doktor olduğu için gerekli olduğu durumlarda kendileri çözüm ürettiklerini belirtmiştir. **K24** de “*Babam hemşire olduğu için ben hastaneye gitmiyorum. Hasta olunca babam bana ilaç getiriyor*” ifadesi ile bir sağlık sorunu yaşadığında sağlık kuruluşlarına gitmediğini ve sağlık sorunu için kendilerinin çözüm ürettiklerini belirtmiştir.

Sağlık hizmetlerinden faydalanamayan katılımcılardan **K1**: “*Hastaneye giderim. Ama hastaneler bizi kabul etmiyorlar çünkü kaydımızın olmadığını söylüyorlar ve yüksek para istiyorlar*” şeklinde ifadesi ile kayıt durumlarından kaynaklı sağlık hizmetlerine erişemediklerini kendilerinden yüksek ücretler talep edildiğini belirtmiştir. Benzer şekilde **K2**: “*Hastaneye giderim. Bizi kabul etmiyorlar. Kaydınız başka yerde diyorlar*” ifadesi ile benzer sorunlarla karşılaştığını belirtmiştir. Başka bir katılımcı olan **K26** da “*Bizim evimize yakın bir sağlık ocağı var biz oraya gidiyoruz. Onlar bize siz Suriyelisiniz hastaneye gidin diyorlar ama hastane bize uzak. Bizi almıyorlar sağlık ocağına*” şeklinde ifadesi ile yaşadıkları durumu anlatarak sağlık hizmetlerinden faydalanamadıklarını belirtmiştir. Ayrıca **K25**: “*Hastaneden korkuyorum iğne yapıyorlar...*” diyerek hastane korkusu olduğunu belirtirken **K23**: “*... çok iyi Türkçe bilmediğimiz için bazen sorun oluyor*” şeklinde ifadesiyle dil bariyerinden dolayı sorun yaşadığını ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında yarısına yakınının sağlık hizmetlerine erişim konusunda herhangi bir sorun yaşamadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bazı katılımcıların ise sağlık kuruluşlarına gittiklerinde kendileriyle yeterince ilgilenilmediği, ayrımcılığa maruz kaldıkları, dil bariyeri nedeniyle sorunlar yaşadıkları, kendilerinden

yüksek miktarlarda ücret talep edildiği ve kayıtlarının olmamasından kaynaklı sağlık hizmetlerinden yararlanamadıklarını ifade ettikleri görülmektedir.

4.1.3. Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Çocuk İşçiliği, Ev İşlerine Yardım Etme, Boş Zaman ve Güvenliğe Yönelik Farkındalıkları

Katılımcıların bir işte çalışma, çalışma/çalıştırılma, ev işlerine yardım, boş zaman, güvende hissetme/hissetmeme ve yönelik farkındalıklarına ilişkin bulgular Tablo 4.4’te sunulmuştur.



Tablo 4.4: Türkiye’deki Suriyeli çocukların çocuk işçiliği, ev işlerine yardım, boş zaman ve güvenliğe yönelik farkındalıkları

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	Frekans (f)
Bir işte çalışma durumuna ilişkin farkındalıkları	Bir işte çalışmama	K1, K2, K3, K4, K5, K10, K12, K13, K18, K19, K20, K21, K23, K25, K26, K28, K29, K30	18
	Düzensiz bir işte çalışma	K6, K8, K9, K11, K14, K16, K17, K22, K24, K27, K31	11
	Düzenli bir işte çalışma	K7, K15	2
Çalışma/çalıştırılmaya ilişkin farkındalıkları	Çalışmaması gerektiğini belirtenler	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K8, K10, K11, K12, K13, K14, K16, K17, K18, K20, K21, K22, K23, K24, K25, K26, K27, K28, K29	25
	İsteğe ve ihtiyaca bağlı çalışabilir olarak görüş belirtenler	K7, K9, K15, K19, K30, K31	6
Aile içinde işlere yardım etme durumuna ilişkin farkındalıkları	Yardım ettiğini ifade edenler	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K24, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K31	30
	Yardım etmediğini ifade edenler	K15	1
Boş zaman değerlendirmeye ilişkin farkındalıkları	Oyun oynama	K1, K2, K4, K6, K7, K8, K9, K10, K12, K14, K15, K16, K17, K18, K21, K23, K24, K25, K26, K27, K29, K31	22
	Derse vakit ayırma	K3, K9, K10, K19, K20, K24, K25, K26, K27, K29, K30, K31	12
	Bir işe gitme/bir işte çalışma	K6, K7, K11, K22, K23	5
	Ev işlerine yardım etme	K3, K13, K19, K21, K28	5
	Sanatsal etkinlik yapma	K4, K25	2
<i>Görüş bildirmeyen</i>		K5	1
Yaşadıkları yerde güvende hissetme/hissetmemeye ilişkin farkındalıkları	Güvende hissetme	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K12, K13, K15, K18, K21, K22, K23, K24, K25, K28, K29, K30	21
	Güvende hissetmeme	K9, K11, K14, K16, K17, K19, K20, K26, K27, K31	10

Tablo 4.4'te görüldüğü üzere katılımcıların bir işte çalışma durumuna dair düşünceleri “bir işte çalışmama (f=18), düzensiz bir işte çalışma (f=11), düzenli bir işte çalışma (f=2)” şeklindedir. Çalışma/çalıştırılmaya dair düşünceleri “çalışmaması gerektiğini belirtenler (f=25), isteğe ve ihtiyaca bağlı çalışabilir olarak görüş belirtenler (f=6)” şeklindedir. Aile içinde işlere yardım etme durumuna dair düşünceleri “yardım ettiğini ifade edenler (f=30), yardım etmediğini ifade edenler (f=1)” şeklindedir. Boş zamana dair düşünceleri “oyun oynama (f=22), derse vakit ayırma (f=12), bir işe gitme/bir işte çalışma (f=5), ev işlerine yardım etme (f=5), sanatsal etkinlik yapma (f=2)” şeklindedir. Yaşadıkları yerde güvende hissetme/hissetmemeye dair düşünceleri “güvende hissetme (f=21), güvende hissetmeme (f=10)” şeklindedir. “Bir işte çalışmama” alt teması para/ücret karşılığı herhangi bir işte çalışmayan katılımcıları; “Düzensiz bir işte çalışma” alt teması para/ücret karşılığı düzensiz bir işte çalışan katılımcıları; “Düzenli bir işte çalışma” alt teması ise para/ücret karşılığı düzenli bir işte çalışan katılımcıları kapsamaktadır. “Çalışmaması gerektiğini belirtenler” alt teması çocukların herhangi bir işte çalışmaması gerektiğini ifade eden katılımcıları; “İsteğe ve ihtiyaca bağlı çalışabilir olarak görüş belirtenler” alt teması ihtiyaç durumunda veya çocukların istediklerinde çalışabileceklerini ifade eden katılımcıları kapsamaktadır. “Oyun oynama” alt teması boş zamanlarını oyun oynayarak değerlendiren katılımcıları; “derse vakit ayırma” alt teması boş zamanlarını ders/ödev ile değerlendiren katılımcıları; “bir işe gitme/bir işte çalışma” alt teması boş zamanlarında işe gidip çalışan katılımcıları; “ev işlerine yardım etme” alt teması boş zamanlarında ev işlerine yardım eden katılımcıları; “sanatsal etkinlik yapma” alt teması boş zamanlarını sanatsal etkinliklere ayıran katılımcıları kapsarken “görüş bildirmeyen” alt teması boş zamana ilişkin fikrini ifade etmeyen katılımcıları kapsamaktadır. “Güvende hissetme” alt teması yaşam alanlarında kendini güvende hisseden katılımcıları kapsarken “güvende hissetmeme” alt teması yaşam alanlarında kendini güvende hissetmeyen katılımcıları kapsamaktadır.

Bir işte çalışma durumuna dair on sekiz katılımcı mevcut durumda herhangi bir işte çalışmadıklarını belirtmiştir. Düzenli bir işte çalışan katılımcılardan **K7**: “*Evet çalışıyorum. 9.30 da işe gelip saat 5'te çıkıyorum. Dükkân temizliği yapıyorum, malzemeleri tartıyorum...*” diyerek çalışma saatlerini çalıştığı yerde yaptığı işleri de sıralamıştır. Benzer şekilde çalışma saatlerine ve yaptığı işe vurgu yapan **K15**: “*Sabah 5'te tarlaya gidiyorum akşam dönüyorum*” ifadesini kullanmıştır. Diğer taraftan düzensiz bir işte çalışan katılımcılardan **K6**: “*Lokantada 4 saat çalışıyorum. Sipariş götürüyorum*”

ifadesi ile yaptığı işi ve çalışma saatlerini aktarmıştır. **K8** de “Okul açılmadan önce bir ay bir dönercide çalıştım. Servis götürüyordum mesela. Okul kapanınca yine çalışabilirim” diyerek daha önce yarı zamanlı olarak çalıştığı işi belirterek okul kapandığında yeniden çalışabileceğini ifade etmiştir. İnşaat işçisi olarak çalışan babasına yardım eden **K9**: “Bazen babama yardım ediyorum, inşaata gidiyorum. Bana harçlık veriyor ben de onları biriktiriyorum” ifadesini kullanırken, mevsimlik tarım işçileri olarak çalışan ailelerine yardım eden çocuklardan **K11**: “Bazen babamla meyve toplamaya gidiyorum. Sabah 5’ten akşam 6’ya kadar” ifadesi ile tüm gün meyve toplamaya yardım ettiğini belirtmiştir. **K14**: “Evet bazen çalışıyorum. Bahçede portakal toplamaya gidiyorum ve sabahtan akşama kadar orada kalıyorum” diyerek çalışma saatlerine vurgu yapmış ve sabahtan akşama kadar orada kaldığını ifade etmiştir. **K16**: “Evet bazen bahçelerde meyve toplamaya giderim. Sabah 5’te giderim akşam dönerim” ifadesi ile meyve toplamaya gittiğini ve erken saatlerde gidip akşam döndüğünü belirtmiştir. **K17** de “Bazen babamla bahçeye pamuk toplamaya giderim” ifadesi ile babasıyla pamuk toplamaya gittiğini belirtmiştir. **K24**: “Evet iki kere çalıştım. Terzi ve matbaa da çalıştım. Saat 7’den akşam saat 8’e kadar çalışıyordum. Zordu ama çalışmak, yoruluyordum” deneyimini aktararak şimdiye kadar iki farklı işte çalıştığını, çalışmanın zor ve yorucu olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında yarısına yakınının düzenli ve/veya düzensiz bir işte çalıştıkları ve çoğunlukla aile üyeleri ile beraber mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları, çalışmanın çocuklar için zor ve yorucu olduğunu belirttikleri görülmektedir.

Çalışma/çalıştırılmaya dair **K1**: “Parası olmayan çocuklar çalışıyor. Ama bence çocuklar çalışmamalı, okula gitmeli” ifadesi ile çocukların okula devam etmeme sebebinin ekonomik zorluklar olduğuna dikkat çekerek çocukların çalışmaması gerektiğini bunun yerine eğitim hayatına devam etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Çocukların çalışmak yerine okula gitmesi gerektiğini belirten **K6**: “Çocuklar para olmadığı için çalışıyorlar. Ben de karnımı doyurmak için çalışıyorum. Ama çocuklar okula gitmeli çalışmamalı” diyerek çocukların ekonomik sebeplerle çalışmak zorunda kaldığına vurgu yapmış ve kendisinin de karnını doyurmak için çalışmaya mecbur kaldığını ifade etmiştir. **K11**: “Çocuklar çalışmamalı okula gitmeli ama çalışmak zorundayız yemek yiyebilmek için” ifadesini kullanarak çocukların çalışmaması gerektiğini, okula gitmesi gerektiğini belirtmiş ve kendi yaşadığı durumu dile getirmiştir.

K13: “Çocuklar çalışmasın bence, hayat onlar için çok zor oluyor” ifadesi ile çocukların çalışmaması gerektiğini belirtmiş ve hayatın çalıştırılan çocuklar için zor olduğuna dair de fikrini dile getirmiştir. Ayrıca **K3:** “Bence bu iyi değil. Çocukların eğitim alması daha güzel. 18 yaşından büyük olduklarında istediklerini yapabilirler. Gidip çalışabilirler ama küçükken eğitim hakkı vardır. Okula gitmesi lazım. Görüyorum anneler çocuklarını götürüyor 10 yaşında 11 yaşında çalışsın günde 40 lira 50 lira getirsinler diye” ifadesi ile eğitim hakkına vurgu yaparak yaşadığı bir durumu örnek göstermiştir. **K4:** “Bu güzel değil çocuklar çalışmamalı. Biz çocuğuz hakkımız okula gitmek ders çalışmak. Benim arkadaşlarım var mesela okula gelmiyorlar iş yapıyorlar para kazanmak için. Ben böyle şeyleri görünce çok üzülüyorum, hiç görmeyi istemiyorum yani. Bir arkadaşım var mesela 10 yaşında terzide çalışıyor. Buna üzülüyorum” diyerek eğitim hakkına vurgu yapmış ve yaşadığı durumu bir örnek üzerinden aktararak çalıştığı için okula devam edemeyen çocuklar ve arkadaşları için üzüntüsünü de dile getirmiştir.

Diğer taraftan çocukların istek ve ihtiyaca bağlı çalışabileceğine dair **K7:** “Bence çalışmak isteyen çalışsın istemeyen çalışmasın. Ama benim ihtiyacım var o yüzden çalışıyorum” diyerek ihtiyacı olduğu için çalıştığını ifade etmiştir. İsteyen çocukların çalışabileceğini fakat istemeyen çocukların çalıştırılmaması gerektiğini ve bu kararın çocuğa bağlı olması gerektiğini belirten **K15:** “Bazı çocuklar isteyerek çalışıyor ama istemeyenler çalışmamalı” ifadesini kullanmıştır. **K19:** “Eğer çocuğun annesi babası hasta olmuşsa tabi ki çalışabilir bu ayıp bir şey değil. Ama ailesi iyiye okula gitmesi gerekiyor” diyerek ihtiyaç durumunda çocuğun ebeveynlerine destek amaçlı çalışabileceğini belirtmiştir. **K30:** “Benim abim var mesela o da çalışıyor. Çocuklar okula gitmiyorsa çalışıp ailesine yardım etmesi para kazanması iyi oluyor” ifadesi ile okula gitmeyen çocukların çalışabileceğini ve ailesine destek olabileceğini belirtmiştir. Erken yaşta bir iş öğrenmenin daha kolay olduğunu belirten **K31** fikrini “Çocuklar 14 yaşından büyükse çalışabilir. Erken yaşta öğrenmediğinde büyüdüğünde zor olur” şeklinde aktarmıştır.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında çocukların çalışmaması gerektiğini, eğitim alması gerektiğini belirttikleri, çalışan çocukların zorunluluk ve ihtiyaçtan kaynaklı çalışmak durumunda kaldıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Suriyeli çocukların çocuk işçiliğine ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu söylenebilir. Ancak çocuk işçiliğinin bir hak ihlali olduğunun farkında olmadıkları söylenebilir.

Aile içinde işlere yardım etme durumuna dair **K1**: “Evde temizlik yaparım, ablama yardım ederim” diyerek yaptığı işleri ifade etmiştir. **K3**: “Evet. Annem bana yavaş yavaş yemek yapmayı öğretiyor. Anneme ev temizliği konusunda yardım ediyorum. Babama da yardım ediyorum. Alışveriş için yardım ediyorum” ifadesi ile ev içerisindeki işlere katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde **K4**: “Kardeşimi giydiriyorum. Ben ve ablam anneme yardım ediyoruz. Evi temizleriz, mutfağı toplarız” ifadesini kullanarak ablası ile beraber yaptıkları işleri belirtmiştir. **K6**: “Bazen temizlik yaparım, sofrayı toplarım” diyerek yardımcı olduğu işleri anlatmıştır. **K12**: “Bulaşık yıkamak, kardeşlerime bakmak” ifadesi ile ayrıca kardeşleri ile ilgilendiğini de belirtmiştir. **K13**: “Evi temizlemek, kardeş bakmak” diyerek hem ev temizliğine yardım ettiğini hem de kardeşlerine baktığını ifade etmiştir. **K19**: “Yemek yapıyorum. Kardeşlerime bakıyorum. Ben daha küçüklükten beri kardeşlerime bakıyordum. Onlara makarna yapıyorum. Evi temizliyorum” diyerek yardımcı olduğu ev işlerini aktarırken aynı zamanda kardeşlerinin sorumluluğunu da üstlendiğini belirtmiştir. Diğer taraftan bir katılımcı ise ev işlerine yardım etmediğini ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden biri hariç hepsinin çeşitli ev işlerine farklı düzeylerde yardım ettiği ve sorumluluk aldıkları görülmektedir. Hem kız hem de erkek çocukların çoğunlukla ev içerisinde temizlik yaptıkları ve kardeşleri ile ilgilendikleri görülmektedir.

Boş zamana dair **K8**: “Arkadaşlarımla oyun oynuyorum” şeklinde ifadesi ile akranları ile oyun oynadığını belirtmiştir. Benzer şekilde diğer katılımcılardan **K12**: “Arkadaşlarımla oyunlar oynuyorum” ifadesini ve **K14**: “Arkadaşlarımla zaman geçiririm. Oyun falan oynarız beraber” ifadesini kullanarak boş zamanlarında akranları ile oyun oynadıklarını belirtmişlerdir. **K20**: “Ders çalışıyorum, kitap okuyorum” ifadesi ile boş zamanlarında neler yaptığını aktarmıştır. **K29**: “Ders çalışıyorum, arkadaşlarımla oyun oynuyorum” diyerek boş zamanlarında ders çalıştığını ve oyun oynadığını belirtmiştir. Diğer taraftan bir işte çalışan **K6**: “Lokantada çalışıyorum ben. Bazen de arkadaşlarımla oynarım” diyerek boş zamanlarında çalıştığını belirtmiştir. **K7**: “Oyun oynamayı çok severim. Mesela top ve saklambaç. Ama çalışıyorum gündüzleri. Çalışmadığım zamanlarda oynuyorum” ifadesi ile oyun oynamayı sevdiğini fakat çalıştığı için oyuna vakit bulamadığını belirtmiştir. **K11**: “İşteyken boş zamanlarda dinleniyorum” ifadesi ile boş zamanlarını dinlenmek için kullandığını belirtmiştir. Bu noktada çocukların boş zamanlarını oyun ve çeşitli başka aktiviteler ile değerlendirmeye

fırsat bulamadıkları söylenebilir. Boş zamanlarında ev işlerine yardım eden **K13**: *“Kardeşlerime bakıyorum, bazen arkadaşlarım eve gelir sohbet ederiz”* diyerek sorumluluk aldığını ve arkadaşları ile sadece evde vakit geçirebildiğini ifade etmiştir. **K28**: *“Evde oturuyorum evi topluyorum, babam evde olmadığına aşağı iniyorum”* ifadesi ile ev işlerine yardım ettiğini sadece babası evde olmadığına sokakta arkadaşları ile görüşebildiğini belirtmiştir. Diğer taraftan **K4**: *“Resim yapıyorum. Bir defterim var oraya bir şeyler yazarım. Günlük tutarım. Oyunlar oynarım”* ifadesi ve **K25**: *“Resim çiziyorum, ödevlerimi yapıyorum, arkadaşlarımla oyun oynuyorum. Bazen televizyon izliyorum”* ifadesi ile sanatsal etkinliklere vakit ayırdıklarını belirtirken bir katılımcı ise görüş bildirmemiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında çocukların boş zamanlarını çoğunlukla arkadaşlarıyla oyun oynayıp sosyalleşerek ve derslere vakit ayırarak geçirdikleri görülmektedir. Ancak boş zamanlarında çalışan çocukların varlığı dikkat çekici bir bulgudur.

Yaşam alanlarında güvende hissetmeye/hissetmemeye dair **K3**: *“Evet bizim komşularımızla aramız çok iyi. Bir keresinde abim hasta olduğu için gece hastaneye götürdüler ambulansla sonra polis dedi sizin de gelmeniz lazım. Komşular bize yardım etti. Biz evimizden çıktığımızda bizim için ağladılar. Bu bana çok iyi hissettirdi. O evden ayrıldığımızda biz de çok üzüldük”* şeklinde ifadesi ile yerleşik kültürdeki insanlarla kurulan olumlu komşuluk ilişkilerinin güvende hissettirdiğini belirtmiştir. Aileleri ile birlikteyken kendilerini güvende hissettiğini **K5**: *“Ailemin yanındayken kendimi güvende hissediyorum”* ifadesi ile belirtirken **K8**: *“Ailemle olunca güvende hissediyorum ama Türkiye bence güvenli bir yer”* ifadesi ile belirtmiştir. Arkadaşları ile bir aradayken ve oyun oynarken kendini güvende hissettiğini belirten **K6**: *“Okulda ve arkadaşlarımla oyun oynarken”* ifadesini kullanmıştır. **K7**: *“En çok oyun oynadığımda kendimi güvende hissediyorum”* diyerek oyun oynarken kendini güvende hissettiğini aktarmıştır. **K11**: *“Ev ve okul en sevdiğim yerlerdir. Buralar da kendimi güvende hissediyorum”* ifadesi ile kendini güvende hissettiği mekânları belirtmiştir. Türkiye’de savaş olmadığı için güvende hissettiğini **K23**: *“Burada savaş olmaması benim için güvenli”* ifadesi ile belirtmiştir.

Diğer taraftan yaşam alanlarında kendilerini güvende hissetmeyen **K9**: *“Evet bazen mahallede akşam silah sesleri duyuyorum. Silah sesleri duyunca korkuyorum”* ifadesi ile güvende hissetmeme nedenlerini belirtmiştir. Bir işte çalışan **K11**: *“Çalışırken*

kendimi güvende hissetmiyorum” diyerek çalışırken kendini güvende hissetmediğini belirtmiştir. Güvende hissetmeme nedenlerini ayrımcılık ve dışlanma ile ifade eden **K14:** *“Bazen dışarda oyun oynarken kendimi güvende hissetmiyorum çünkü Türkler Suriyelileri sevmiyorlar”* diyerek yerleşik kültürdeki insanlar tarafından sevilmediklerini hissettiğini dile getirmiştir. **K16:** *“Çocuklar yani Türkiyeli çocuklar bana kötü davrandığında kendimi kötü hissederim”* ifadesi ile yerleşik kültürdeki çocukların ona kötü davrandığını aktarmıştır. **K17:** *“Çocuklarla yani arkadaşlarımla oynamayı çok severim ama ben Türkiyeli çocuklardan korkuyorum”* diyerek yerleşik kültürdeki çocuklardan korktuğunu belirtmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında çocukların yarısından fazlasının kendilerini güvende hissettikleri görülürken güvende hissettikleri durumlar ise ailelerinin yanında olmaları, okulda olmaları ve arkadaşlarıyla oyun oynamaları olduğu görülmektedir. Diğer taraftan yaşam alanlarında şiddet içeren olayların olması, bir işte çalışmaları ve ayrımcılığa maruz kalmaları durumlarının kendilerini güvende hissetmemelerine neden olduğu görülmektedir.

4.1.4. Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Katılım Hakkına Yönelik Farkındalıkları

Katılımcıların katılım hakkına yönelik farkındalıklarına ilişkin bulgular Tablo 4.5’te sunulmuştur.

Tablo 4.5: Türkiye’deki Suriyeli çocukların katılım hakkına yönelik farkındalıkları

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	Frekans (f)
Evde alınan kararlara ilişkin farkındalıkları	Fikrini alma/önemseme	K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K17, K18, K19, K20, K21, K23, K25, K26, K27, K31	24
	Fikri alınmama/önemsenmeme	K2, K16, K22, K24, K28, K29, K30	7
Okulda alınan kararlara ilişkin farkındalıkları	Fikrini alma/önemseme	K1, K4, K6, K8, K9, K10, K12, K19, K20, K21, K25, K28, K29	13
	Fikri alınmama/önemsenmeme	K2, K11, K17, K18, K22, K23, K24, K26, K27, K31	10
Okula devam etmeme		K5, K7, K13, K14, K15, K16, K30	7
Görüş bildirmeyen		K3	1

Tablo 4.5’te görüldüğü üzere katılımcıların evde alınan kararlara ilişkin düşünceleri “fikrini alma/önemseme (f=24), fikrini almama/önemsememe (f=7)” şeklindedir. Okulda alınan kararlara ilişkin düşünceleri ise “fikrini alma/önemseme (f=13), fikrini almama/önemsememe (f=10)” şeklindedir. “Fikrini alma/önemseme” alt temaları evde ve okulda fikri alınan katılımcıları; “fikri alınmama/önemsenmeme” alt temaları evde ve okulda fikri alınmayan katılımcıları kapsamaktadır.

Evde alınan kararlara dair **K3**: “*Evet annem benim fikrimi almadan hiçbir şey yapmıyor. Ben tek kızım diye annem her şeyde benim fikrimi alıyor. Mesela biz buzdolabı aldık, annem bana da sordu sence bu güzel mi diye. Bir kere elbise almaya gittik. Çoğu anneler çocukların fikirlerini almıyor. Ama annem diyor sana güzel olanı sen seç*” ifadesi ile annesinin kendisini önemseydiğini ve özellikle kendisini ilgilendiren konularda ona danıştığını ifade etmiştir. **K4**: “*Evet. Mesela evde eşyaların yeri değiştirilince soruluyor.*

Ya da bu odayı size yapalım mı, nasıl yapalım gibi şeylerde bize soruyorlar” ifadesi ile yaşadığı durumu örnek vererek aktarmıştır. **K21:** *“Mesela evde bir şeyin yerini değiştirecekleri zaman, yeni bir şey alındığında nereye koyulacağını soruyorlar. Bazen annem ne yemek yapacağını soruyor fikrimi alıyor”* diyerek fikrinin sorulduğunu örnekle ifade etmiştir. **K25:** *“Evet. Mesela bir şey alınacaksa fikrimi soruyor annem. Markete gidince annem sen ne istiyorsun diye sorar”* ifadesi ile fikrinin alındığını belirtmiştir. Diğer taraftan **K2:** *“Bana sormazlar çünkü ben büyük değilim”* diyerek büyük olmadığı için fikirlerinin sorulmadığını ifade etmiştir. Katılım hakkının olmamasını yaş ile meşrulaştırdığı ve katılım hakkının farkında olmadığı söylenebilir. **K22** de *“Hayır sorulmuyor”* ifadesi ile fikrinin alınmadığını belirtmiştir.

Okulda alınan kararlara dair **K4:** *“Bazen evet. Mesela bir yarışma olacaktı öğretmen gelip dedi ki siz hangi alanda yarışmak istersiniz. Bazıları dedi ki futbol bazıları koşmaca seçti”* ifadesi ile öğretmenin fikirlerini sorduğunu örnek vererek belirtmiştir. **K9:** *“Evet. Mesela proje yapınca öğretmenimiz hepimizin fikrini alıyor sonra en güzelini seçiyor”* diyerek öğretmenin fikirlerini sorduğunu ifade etmiştir. **K10:** *“Evet öğretmen fikrimizi soruyor. Aklıma gelmiyor ama”* diyerek fikrinin sorulduğunu ama hatırlamadığı için örnek veremediğini belirtmiştir. **K19:** *“Evet bazen öğretmenimiz soruyor. Bunu sizce nasıl yapalım gibi şeyler soruyor”* diyerek sınıf içinde öğretmenin bazen öğrencilerin fikirlerini sorduğunu ifade etmiştir. **K20:** *“Öğretmen soruyor. Hangi oyunu oynamak istersiniz diye”* ifadesi ile sınıf içinde fikirlerinin sorulduğunu belirtmiştir. **K8:** *“Evet. Mesela başkanlık seçiminde oy kullandık. Arkadaşlarım da beni seçti ben sınıf başkanı oldum”* ifadesi ile fikrinin sorulduğunu, sınıf içinde katılımcı olduklarını ve yaptıkları seçimi örnek göstermiştir. Diğer taraftan **K17:** *“Hayır bana hiç sormuyorlar sanırım Türkçe az bildiğim için”* diyerek dil bariyeri nedeni ile fikrinin sorulmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. **K18:** *“Pek sorulmuyor aslında...”* ifadesi ile fikrinin sorulmadığını dile getirmiştir. **K22** de *“Hayır fikrimizi sormuyorlar”* diyerek okulda fikirlerinin sorulmadığını belirtmiştir. Öğretmenin öğrencilerin fikirlerini sormadan kendi başına aldığı bir kararı **K24:** *“Hayır. Mesela sınıf başkanımız var öğretmen kimseye sormadan onu seçti bu yanlış bir şey”* ifadesi ile dile getirerek eleştirmiştir. Seçim hakkına sahip olduğunun fakat bu hakkının ihlal edildiğinin farkındadır. **K26:** *“Öğretmen sormuyor ama biz arkadaşlarımızla birbirimizin fikirlerini soruyoruz”* ifadesi ile öğretmenlerin onların fikirlerini önemsemediğini fakat arkadaşlar arasında birbirlerinin fikirlerini sorduklarını belirtmiştir.

Tabloda yer alan okula devam etmeme alt temasında yer alan katılımcılar okula devam etmedikleri için kendilerine bu soru yöneltilmemiştir. Bunun yanı sıra bir katılımcı ise görüş bildirmemiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında büyük çoğunluğunun evde fikrinin önemsendiği görülmektedir. Okulda ise yarısına yakınının fikrinin önemsendiği görülmektedir. Ev ve okul bağlamında değerlendirildiğinde ve verilen örneklerle bakıldığında çocuk katılımının düşük düzeyde olduğu ve bunun aktif bir özne olarak çocuk katılımı için yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

4.1.5. Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Yaşadıkları Yerde Öznel İyi Olma Hallerine Yönelik Farkındalıkları

Katılımcıların yaşadıkları yerde öznel iyi olma hallerine yönelik farkındalıklarına ilişkin bulgular Tablo 4.6’da sunulmuştur.

Tablo 4.6: Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları yerde öznel iyi olma hallerine yönelik farkındalıkları

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	Frekans (f)
Yaşadıkları yerde iyi/mutlu hissetmeye ilişkin farkındalıkları	Oyun oynamak/sosyalleşmek	K1, K2, K4, K7, K9, K12, K14, K15, K16, K17, K18, K20, K21, K22, K23, K24, K25, K27, K28, K29	20
	Komşuluk ilişkileri	K3, K4, K10, K19, K26, K30	6
	Okula gitme	K1, K6, K11, K31	4
	Aile ilişkileri	K4, K5, K21	3
	<i>Görüş bildirmeyen</i>	K8, K13	2
Yaşadıkları yerde kötü/mutsuz hissetmeye ilişkin farkındalıkları	Kötü/mutsuz olduğunu ifade edenler	K4, K7, K8, K9, K11, K13, K14, K15, K16, K17, K19, K21, K27, K28, K30, K31	16
	Kötü/mutsuz hissetmediğini ifade edenler	K1, K2, K3, K5, K6, K10, K12, K18, K20, K22, K23, K24, K25, K26, K29	15
Okulda iyi/mutlu hissetmeye ilişkin farkındalıkları	Oyun oynama/sosyalleşme	K1, K2, K4, K6, K9, K10, K11, K12, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K25, K27, K28, K29, K31	20
<i>Okula devam etmeme</i>		K5, K7, K13, K14, K15, K16, K30	7
	Akran desteği/akran ilişkileri	K3, K8, K9, K27	4
	Akademik başarı	K18, K24, K26	3
	Öğretmenlerle olumlu ilişkiler	K8, K20, K25	3
Okulda kötü/mutsuz hissetmeye ilişkin farkındalıkları	Kötü/mutsuz olduğunu ifade edenler	K1, K3, K4, K8, K9, K11, K12, K17, K18, K19, K22, K24, K26, K27, K29, K31	16
	Kötü/mutsuz hissetmediğini ifade edenler	K2, K6, K10, K20, K21, K23, K25, K28	8
<i>Okula devam etmeme</i>		K5, K7, K13, K14, K15, K16, K30	7

Tablo 4.6’da görüldüğü üzere katılımcıların yaşadıkları yerde iyi/mutlu hissetmeye ilişkin düşünceleri “oyun oynama (f=20), komşuluk ilişkileri (f=6), okula gitme (f=4), aile ilişkileri (f=3)” şeklinde; yaşadıkları yerde kötü/mutsuz hissetmeye ilişkin düşünceleri “kötü/mutsuz olduğunu ifade edenler (f=16), kötü/mutsuz hissetmediğini ifade edenler (f=15)” şeklinde; okulda iyi/mutlu hissetmeye ilişkin düşüncelerinden “oyun oynama/sosyalleşme (f=20), okula devam etmeme (f=7), akran desteği/akran ilişkileri (f=4), akademik başarı (f=3), öğretmenlerle olumlu ilişkiler (f=3)” şeklinde; okulda kötü/mutsuz hissetmeye ilişkin düşünceleri “kötü/mutsuz olduğunu ifade edenler (f=16), kötü/mutsuz hissetmediğini ifade edenler (f=8)” şeklinde alt temalar ortaya çıkmıştır. “Oyun oynamak/sosyalleşmek” alt teması yaşadıkları yerde oyun oynayıp akranları ile sosyalleşerek iyi/mutlu olan katılımcıları; “komşuluk ilişkileri” alt teması olumlu komşuluk ilişkileri ile iyi/mutlu olan katılımcıları; “okula gitme” alt teması okula gitmenin ve okulda olmanın kendilerini iyi/mutlu hissettirdiğini belirten katılımcıları; “aile ilişkileri” alt teması aileleriyle birlikteyken kendilerini iyi/mutlu hisseden katılımcıları kapsamaktadır. “Kötü/mutsuz olduğunu ifade edenler” alt temaları yaşadıkları yerde/okulda kendilerini kötü/mutsuz hisseden katılımcıları kapsarken “kötü/mutsuz hissetmediğini ifade edenler” alt temaları yaşadıkları yerde/okulda kendilerini kötü/mutsuz hissetmeyen katılımcıları kapsamaktadır. “Oyun oynama/sosyalleşme” alt teması okulda oyun oynayıp sosyalleşirken iyi/mutlu hisseden katılımcıları; “akran desteği/akran ilişkileri” alt teması okulda olumlu akran ilişkileri ve akran desteği olunca iyi/mutlu hisseden katılımcıları; “akademik başarı” alt teması derslerde başarılı olunca iyi/mutlu hisseden katılımcıları; “öğretmenlerle olumlu ilişkiler” alt teması okulda öğretmenlerle olumlu ilişkiler kurulduğunda iyi/mutlu hisseden katılımcıları kapsamaktadır.

Yaşadıkları yerde iyi/mutlu hissetmeye dair **K1**: “Okulda derste ve teneffüste oyun oynarken kendimi güvende hissederim” ifadesi ile oyun oynarken kendini güvende hissettiğini belirtmiştir. **K2**: “Arkadaşlarımla oyun oynarken” diyerek arkadaşları ile oyun oynarken iyi hissettiğini ifade etmiştir. **K23**: “Arkadaşlarımla oyun oynamak, sokakta gezmek mutlu ediyor beni. Oyun oynarken mutlu oluyorum ve istiyorum ki bütün çocuklar böyle mutlu olsun” ifadesi ile arkadaşlarıyla oyun oynarken mutlu olduğuna vurgu yapmış ve bütün çocukların mutlu olmasını istediğini eklemiştir. **K9**: “Arkadaşlarımla oyun oynamak, sohbet etmek güzel. İyi hissediyorum” ifadesi ile akranlarıyla bir aradayken iyi hissettiğini belirtmiştir. **K12**: “Oyun oynadığım zamanlar

en mutlu anlarım” diyerek oyun oynadığı zamanların en mutlu zamanları olduğunu belirtmiştir. Bir işte çalışan **K16:** *“Bahçede portakal toplarken bazen portakallardan top yapıp oyunlar oynarız”* ifadesiyle çalışırken fırsat bulduğunda oyun oynadığını belirtmiştir. Sokakta oyun oynanmasına izin verilmeyen **K28:** *“Babam olmadığında arkadaşlarımla sokakta oyun oynayabiliyorum o zamanlar çok mutlu oluyorum”* diyerek yaşadığı durumu ifade etmiştir.

Diğer taraftan yaşam alanlarında yerleşik kültürdeki insanlar ile kurulan olumlu ilişkilerin kendilerini iyi/mutlu hissettirdiğini **K10:** *“Bizim mahalledeki insanlar artık bizi tanıyor. Mesela hep gittiğimiz bir market var o artık bizi tanıyor bazen bize çikolata veriyor bunlar beni mutlu ediyor”* ifadesi ile aktarmıştır. **K19:** *“Mahallede de bir bakkal abi var o bizi sever korur”* diyerek iyi hissettiği durumu aktarmıştır. **K3:** *“Komşuların sahiplenmesi”* ifadesi ile komşular tarafından gözetiliyor olduğu için iyi hissettiğini belirtmiştir. **K26:** *“Komşularla aramız iyi o yüzden iyi hissediyorum”* diyerek yerleşik kültürdeki insanlarla kurdukları olumlu komşuluk ilişkilerine değinmiştir. **K30:** *“Komşularımız iyi ev sahibimiz iyi pek bir sorun yaşamıyor olmak güzel”* ifadesi ile sorun yaşamadıklarını ve bu nedenle iyi hissettiğini belirtmiştir. İyi/mutlu hissetmeyi okulda olmak ile ifade eden **K6:** *“En çok okulda iyi hissediyorum çünkü arkadaşlarım var güzeldir okul”* diyerek okulda arkadaşları olduğunu ve okulu sevdiğini dile getirmiştir. **K11:** *“Okulda resim yapmak beni mutlu ediyor”* ifadesi ile okulda yaptığı sanatsal aktiviteye vurgu yapmıştır. Diğer taraftan **K5:** *“Annem ve babamın yanıdayken güvende hissediyorum”* ifadesi ve **K21:** *“...annem ve babamla vakit geçirmek mutlu ediyor beni”* ifadesi ile ebeveynleri ile bir arada iken iyi hissettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında çocukların çoğunlukla oyun oynarken, okuldayken ve arkadaşlarıyla sosyalleşirken kendilerini iyi/mutlu hissettikleri görülmektedir. Oyun oynamanın, okulda olmanın ve akranlarla sosyalleşmenin Suriyeli çocukların iyi olma hali açısından önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca yerleşik kültürdeki insanlarla olumlu ilişkilerin kurulması çocukların iyi olma halini olumlu etkilediği söylenebilir.

Yaşadıkları yerde kötü/mutsuz hissetmeye dair **K4:** *“Evet oluyor. Evimizin orada yaşlı birileri var mesela çok sinirli. Türkler ses çıkarınca bir şey demiyorlar seviyorlar. Biz bir şey yapınca bize bağıyorlar. Çok kötü hissediyorum. Üzgünüm yani neden sadece bize kızıyorlar”* ifadesi ile yaşadığı ayrımcılığı ve bunun kendini kötü

hissetmesindeki rolünü dile getirmiştir. Yaşam alanında şiddet içeren olayların olması sebebiyle kendini kötü hisseden **K9**: “*Evet, silah sesleri olunca ve kavga olunca kendimi kötü hissediyorum ve korkuyorum*” ifadesi ile yaşadıklarını aktarmıştır. Bir işte çalışan **K11**: “*Çalışırken çok yoruluyorum. Bazen kendimi kötü hissediyorum*” ifadesi ile yorulduğunu ve kötü hissettiğini aktarmıştır. **K16**: “*Çalışırken yorulduğum zamanlarda üzülürüm*” diyerek yorulduğunu dile getirerek üzüntüsünü de ifade etmiştir. Yaşam alanlarında akranları tarafından oyuna kabul edilmediği durumları **K17**: “*Arkadaşlarım beni oyuna almadığında üzülüyorum*” şeklinde ifade etmiş ve üzüntüsünü aktarmıştır. Dil bariyeri sebebi ile yaşadığı zorluğu dile getiren **K30**: “*İlk zamanlar zordu çünkü Türkçe bilmiyorduk ve insanlarla konuşamıyorduk*” ifadesi ile ilk zamanlarda yaşam alanlarında yaşadığı zorluğu belirtmiştir. Kendini kötü hissetmediğini belirten **K23**: “*Yok. Mahallede komşular artık beni tanıyorlar o yüzden rahatım*” diyerek yaşadığı yerde artık biliniyor olduğu için kötü hissetmediğini belirtmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında yarısından fazlasının ayrımcılığa maruz kalmak, şiddet ve çatışma, bir işte çalışırken yorulmak ve dil bariyeri nedeniyle kendilerini mutsuz hissettiklerini belirtmişlerdir. Bir işte çalışırken yorulmak, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmak, yaşam alanlarında şiddet ve çatışmanın olması, dil bariyeri nedeniyle zorluk yaşamamanın çocukların kendilerini kötü/mutsuz hissetmelerine neden olduğu görülmektedir.

Okulda iyi/mutlu hissetmeye dair **K2**: “*Oyun oynadığım zaman ve arkadaşlarımla olduğum zaman*” ifadesi ile oyun oynadığı zamanları ve arkadaşları ile bir arada olduğu zamanları belirtmiştir. **K4**: “*Arkadaşlarımla beraber oyun onadığım zamanlar kendimi iyi hissediyorum*” diyerek okulda arkadaşlarıyla oyun oynadığında iyi hissettiğini belirtmiştir. **K12** de “*Arkadaşlarımla bir arada olmak*” diyerek arkadaşlarıyla bir arada olduğu için mutlu olduğunu ifade etmiştir. **K23**: “*Teneffüslerde arkadaşlarımla oyun oynamak iyi hissettiriyor*” ifadesi ile oyun oynarken ve arkadaşları ile sosyalleşirken iyi hissettiğini belirtmiştir. İyi/mutlu olma durumlarını daha çok akademik başarı üzerinden ifade eden **K24**: “*Sınavlardan iyi not alınca mutlu oluyorum. Dersleri anlayınca da iyi hissediyorum. Mühendis olmak istiyorum o yüzden derslerime çalışıp iyi notlar almam gerekiyor*” ifadesi ile iyi notlar alınca ve dersleri anlayınca mutlu olduğunu belirterek mühendis olmak istediği hayalini de dile getirmiştir. **K26**: “*Derslerde başarılı olunca öğretmen bana aferin diyor o zaman mutlu oluyorum*”

diyerek öğretmen tarafında takdir edildiğinde mutlu olduğunu ifade etmiştir. Akran desteğinin kendisini iyi hissettirdiğini belirten **K3**: “*Bir kere nöbetçi öğretmen benim yüzüme bağarmıştı ve ben çok ağlamıştım. Ben bir şey yapmamıştım, bilmiyorum. Arkadaşlarım gelip bana ağlama bu öğretmen bir şey yapamayız demişti. Arkadaşlarımın yanımda olması bana iyi gelmişti*” ifadesi ile okulda yaşadığı ve akranlarından sosyal destek gördüğü bir durumu örnek vermiştir. **K9**: “*Arkadaşlarım beni korurken mesela iyi hissediyorum. Bazen başka çocuklar bize karışıyor ve arkadaşlarım bana yardım ediyor*” ifadesi ile arkadaşlarının ona destek olduğu zamanlarda kendini iyi hissettini belirtmiştir. **K27**: “*Ben en çok oyun oynarken mutlu oluyorum. Birisi bana karıştığı zaman arkadaşlarım bana yardım ediyorlar beni koruyorlar ben de mutlu oluyorum*” diyerek oyun oynarken mutlu olduğunu ifade etmiş ve arkadaşlarının ona destek olduğunu da dile getirmiştir. Diğer taraftan **K20**: “*Öğretmenim bana güvendiği zaman kendimi iyi hissederim. Arkadaşlarla beden derslerinde oyunlar oynuyoruz çok eğleniyoruz*” ifadesi ile öğretmenin güvenini kazandığında iyi hissettini belirterek arkadaşlarıyla oyun oynayıp eğlendiğini belirtmiştir. **K25**: “*Teneffüste oyun oynamak. Ders çalışmak güzel çünkü öğreniyoruz başardığımda kendimi çok iyi hissediyorum. Öğretmenlerimizle konuşmak çok güzel. Böyle zamanlarda sanki gökyüzünde uçuyormuşum gibi hissediyorum*” diyerek öğretmenleri ile kurduğu olumlu ilişkilerin kendisini iyi hissettirdiğini ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında çoğunluğunun kendilerini oyun oynarken ve sosyalleşirken iyi hissettiği bunun yanı sıra olumlu öğretmen ilişkilerinin ve akran ilişkilerinin de iyi hissettirdiği görülmektedir.

Okulda kötü/mutsuz hissetmeye dair **K1**: “*Okulda arkadaşlarımla bazen sorun yaşarım. O zaman kötü hissederim*” ifadesi ile okulda arkadaşları ile sorun yaşadığını ve böyle durumların kendisini kötü hissetmesinde rol oynadığını belirtmiştir. **K8**: “*Evet var. Mesela kantinde fiyatların bu kadar pahalı olması beni üzüyor. Çünkü bazı arkadaşlarım hiçbir şey alamıyor ve aç kalıyor. Bu beni üzüyor. Eskiden daha ucuzdu, nerdeyse iki katına çıktı mesela fiyatlar*” ifadesi ile okul kantininde fiyatların pahalı olduğunu ve tüm çocukların kantinden bir şeyler alamamasının onu üzdüğünü dile getirmiştir. Öğretmenlerinin kendilerini sevmediğini dile getiren **K11**: “*Bazı öğretmenler bizi sevmiyor. Mutsuz hissediyorum*” diyerek bu durumun mutsuzluğunun kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerin iyi ders anlatmadığını ve bazen de öğretmenlerin

kendilerine kızdıklarını **K22:** “Okulda bazen kötü hissediyorum. Öğretmenler iyi ders anlatmıyor. Belki de ben anlamıyorum. Mesela en çok İngilizce öğretmenimizi sevmiyorum çünkü hem güzel ders anlatmıyor hem de sürekli kızıyor” diyerek dersleri anlamakta zorlandığını da belirtmiştir. Okulda akranları tarafından ayrımcılığa ve akran zorbalığına maruz kalan **K12:** “Bazen arkadaşlarım Suriyeli olduğum için benimle alay ediyor” demiştir. **K19:** “Biz okuldan çıkınca bazen büyük çocuklar bizi kapıda bekliyor ve bize taş atıyorlar bize karşıyorlar. Biz kaçıyoruz” ifadesi ile akran zorbalığına maruz kaldığını belirtmiştir. Benzer şekilde Suriyeli olduğu için okulda yaşadığı ayrımcılığı **K24:** “Evet bazen kavga oluyor ben bir şey yapmadığım halde Suriyeli olduğum için beni suçluyorlar. Bunlar kötü hissettiriyor. Beni sevmediklerini düşünüyorum böyle olunca” ifadesi ile aktararak üzüntüsünü belirtmiştir. Okulu seven ve okulun güzel olduğunu dile getiren **K10:** “Yok, okul güzel çünkü” diyerek okulda kötü hissetmediğini dile getirmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında yarısından fazlasının kendini mutsuz hissettiği görülmektedir. İfadelerden yola çıkarak çocukların mutsuz olma nedenleri arasında okul kantininde fiyatların pahalı olması, dışlanma ve ayrımcılığa uğramaları, akran zorbalığına maruz kalmalarının ön plana çıktığı görülmektedir.

4.2. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIKLARI HAK İHLALLERİ

Katılımcıların yaşadıkları hak ihlallerine ilişkin elde edilen bulgular Tablo 4.7’de sunulmuştur.

Tablo 4.7: Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlalleri

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	Frekans (f)
Çocukların yaşadıkları hak ihlalleri	Eğitime erişememe	K5, K7, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K30	9
	Bir işte çalışma/bir işe gitme	K7, K11, K14, K15, K16, K18, K22, K23	8
	Akran zorbalığına uğrama	K3, K4, K6, K9, K16, K17, K22, K24	8
	Zorluk yaşamadığını ifade edenler	K1, K2, K10, K20, K21, K27, K29	7
	Olumsuz öğretmen/müdür tutumları	K19, K22, K24, K31	4
	Dersleri anlamada zorluk yaşama	K8, K9, K25, K26	4
	Uyum konusunda zorluk yaşama	K24, K26	2
	Sosyalleşememe	K5, K28	2
	Ev işlerine yardım etme	K14, K30	2

Tablo 4.7’de görüldüğü üzere katılımcıların yaşadıkları hak ihlallerine ilişkin düşünceleri “eğitime erişememe (f=9), bir işte çalışma/bir işe gitme (f=8), akran zorbalığına uğrama (f=8), zorluk yaşamadığını ifade edenler (f=7), olumsuz öğretmen/müdür tutumları (f=4), dersleri anlamada zorluk yaşama (f=4), uyum konusunda zorluk yaşama (f=2), sosyalleşememe (f=2), ev işlerine yardım etme (f=2)” şeklindedir. “Eğitime erişememe” alt teması okula devam etmeyen ve/veya eğitime erişemeyen katılımcıları; “bir işte çalışma/bir işe gitme” alt teması bir işte çalışan katılımcıları; “akran zorbalığına uğrama” alt teması akran zorbalığına maruz kalan katılımcıları; “zorluk yaşamadığını ifade edenler” alt teması zorluk yaşamadığını ifade eden katılımcıları; “olumsuz öğretmen/müdür tutumları” okulda olumsuz öğretmen/müdür tutumları ile karşılaştığını ifade eden katılımcıları; “dersleri anlamada

zorluk yaşama” alt teması dersleri anlamakta zorluk yaşadığını ifade eden katılımcıları; “uyum konusunda zorluk yaşama” alt teması sosyal uyum konusunda zorluk yaşayan katılımcıları; “sosyalleşememe” alt teması sosyalleşemediği için zorluk yaşadığını ifade eden katılımcıları; “ev işlerine yardım etme” alt teması ev işlerine yardım ettiğini ifade eden katılımcıları kapsamaktadır.

Çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair okula devam etmeyen **K5**: “*Eşit haklara sahip olmadığım için okula gitmek istemiyorum*” ifadesi ile okula gitmek istememesini eşitsizliğe vurgu yaparak belirtmiştir. Diğer taraftan **K12**: “*Okula düzensiz katılıyorum. Babam mevsimlik tarım işçisi, gittiğimiz yerlerde okul varsa gidebiliyorum*” ifadesi ile içinde bulunduğu koşullar sebebi ile okula düzenli devam edemediğini belirtmiştir. Benzer şekilde **K13**: “*Okula devam etmiyorum çünkü çok sık yer değiştiriyoruz, sürekli babam başka şehirlerde çalışmak zorunda*” demiş ve dezavantajlı durumunu belirtmiştir. Diğer taraftan **K16**: “*Bazen çalışmak zorundayım bu yüzden okuyamıyorum ve okulda beni istemiyorlar*” ifadesi ile çalıştığı için okula devam edemediğini aynı zamanda okulda ayrımcılığa uğradığını belirtmiştir. **K14**: “*Yemek yapmak, ev işlerini yapmakla bazen de tarlada iş varsa giderim*” ifadesi ile hem ev işlerine yardım ettiğini hem de iş olduğu zaman işe gidip çalıştığını belirtmiştir. Bir işte çalışan **K7**: “*Ben markette çalışıyorum. Çok az oyun oynuyorum. Zamanımın çoğu burada geçiyor. Paraya ihtiyacım olduğu için çalışıyorum*” diyerek ihtiyacı olduğu için çalıştığını, gününün büyük çoğunluğunu işte geçirdiğini ve yeterince oyuna zaman ayıramadığını belirtmiştir. Gününün büyük çoğunluğunu işte geçiren **K11**: “*...Bazen babama yardıma gidiyorum meyve falan topluyorum, böyle geçiyor zamanım*” diyerek bazen babası ile işe gidip çalıştığını ve zamanının böyle geçtiğini dile getirmiştir. **K15**: “*Ben sabah uyanıp işe gidiyorum, tarlada çalışıyorum. Tüm günüm böyle geçiyor*” ifadesi ile bir işte çalıştığını ve günlük rutininin bu şekilde olduğunu belirtmiştir. Bir işte çalışan **K14**: “*Çalıştığım zaman zorlanıyorum. Tarlada çok yoruluyorum*” ifadesi ile çalışırken yaşadığı zorluğu dile getirmiştir. Benzer şekilde **K15**: “*Çalışınca yoruluyorum, sabah uyanınca zorlanıyorum. Çünkü erken uyanıp işe gidiyoruz*” ifadesi ile bir işte çalıştığını ve yaşadığı zorluğu belirtmiştir. Uyum konusunda yaşadığı zorluğu **K26**: “*İlk geldiğimizde alışana kadar burada çocuklarla çok kavga ediyorduk ama artık alıştık şimdi daha iyi...*” ifadesi ile Türkiye’ye ilk geldikleri zaman yaşadıkları zorlukları belirtmiştir. Yaşadığı bir ayrımcılığı **K4** şu şekilde aktarmıştır “*...Bir sorun var, bazı arkadaşlarım diyor ki sizi hiç sevmiyoruz. Bunu bir derste yaptılar çok üzuldüm ve*

ağladım. Öğretmen onlara kızdı ve bana yardımcı oldu, bana dedi ki sen onları dinleme. Öğretmenimi çok seviyorum, çok iyi bir öğretmen...” **K8:** “Evet bazen. Mesela okulda matematik dersinde zorlanıyorum” ifadesi ile akademik anlamda zorluk yaşadığını belirtmiştir. **K26** da “Bazen dersler zor oluyor mesela İngilizcede ben zorlanıyorum” diyerek derslerde zorlandığını dile getirmiştir. Suriyeli çocukların derslerde zorlanmalarının günlük yaşamlarında da zorluğa neden olduğu söylenebilir. Akranları tarafından zorbalığa maruz kalan **K6:** “Evet oluyor. Okulda bize şiddet uyguluyorlar” ifadesi ile kendisine şiddet uygulandığını belirtmiştir. **K16:** “Arkadaşlarım beni bazen oyuna almıyorlar çünkü Suriyeli çocukları sevmiyorlar” diyerek akran zorbalığına maruz kaldığını ve ayrımcılığa uğradığını belirtmiştir. **K22:** “Okulda kavga ettik dün. Birkaç çocuk benle bir arkadaşımı dövdüler. Sonra müdürümüz geldi o da bize kızdı Türk çocuklara bir şey söylemedi” ifadesi ile Suriyeli olduğu için ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir. Okulda öğretmen ve yöneticiler tarafından uğradıkları ayrımcılığı aktaran **K19:** “Bizim müdürümüz çok iyi değil, bağıyor çocukları dövüyor. Yan sınıfta çok Suriyeli çocuk var mesela onlar kendi dilinde konuşunca kızıyor” ifadesi ile okulda yaşadıklarını ifade etmiştir. **K24:** “Suriyeli olduğum için zorluklar oluyor. Bir kere okulda sınıftan bir çocuk ayağını yere vuruyordu ses çıkarıyordu. Öğretmenimiz dedi ki ses çıkarma aşağıda insanlar var rahatsız olabilir. Onlar da dedi ki aşağıda Suriyeliler var onlar insan değil” diyerek uğradığı ayrımcılığı dile getirmiştir. **K31:** “Sınıfta arkadaşım yok, zorluk oluyor bu. Bazen öğretmenler bağırıp çağırıyor. Hatta bazen hakaret ediyorlar. Bir kere fotokopi için size her şey bedava geliyor. Bu da mı bedava dedi” ifadesi ile öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından ayrımcılığa maruz kaldığını ve arkadaşı olmadığı için zorlandığını belirtmiştir. Okula gitmediği ve arkadaşlarıyla oyun oynayamadığı için zorlandığını dile getiren **K5:** “Okula gidememek ve arkadaşlarımla oynayamamak” demiştir. Gününün büyük çoğunluğunu evde geçiren ve sokakta oyun oynayamayan **K28:** “Babam sokağa çıkıp oyun oynamama pek izin vermiyor buna biraz üzülüyorum çünkü evde sıkılıyorum” diyerek yaşadığı zorluğu ifade etmiştir. Yaşadığı zorluğu anlatan **K30:** “Hayır sadece küçük kardeşime yardımcı oluyorum dersleri için o beni yoruyor biraz. Bir de ev işleri biraz yorucu oluyor sürekli evde olduğum için” ifadesini kullanmıştır.

Katılımcıların ifadelerinden yaşadıkları zorlukların akran zorbalığına uğramak, olumsuz öğretmen/müdür davranışları ile karşılaşmak, dersleri anlamada zorlanmak, uyum konusunda zorluk yaşamak, sosyalleşememek ve ev işlerine yardım etmek olduğu

görülmüştür. Çocukların bir işte çalıştığı ve eğitime erişemedikleri görülmektedir. Bir işte çalışan çocukların zorlandıkları ve yoruldukları görülmektedir. Bir işte çalışan çocukların ifadelerinden uygun olmayan koşullarda çalıştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların ifadelerinden anlaşılan okula düzensiz devam ettikleri, düzensiz devam etmelerinin nedenleri arasında ebeveynlerinin mevsimlik tarım işleri gibi sürekli yer değiştirme gerektiren alanlarda çalışmalarının yer aldığıdır. Katılımcıların çalışmak zorunda oldukları için okula devam edemedikleri de görülmektedir. Ayrıca çocuklar eşit haklara sahip olmadıklarını ve okulda istenmediklerini de düşünmektedirler.



4.3. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIKLARI HAK İHLALLERİNE DAİR ÜRETTİKLERİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ/BAŞ ETME STRATEJİLERİ

Katılımcıların yaşadıkları hak ihlallerine dair ürettikleri çözüm önerilerine ilişkin bulgular Tablo 4.8’de sunulmuştur.

Tablo 4.8: Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair ürettikleri çözüm önerileri/baş etme stratejileri

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	Frekans (f)
Problem durumun üstesinden gelmeye ilişkin	Ortamdan uzaklaşma/kaçma	K2, K6, K11, K12, K13, K14, K15, K17, K22	9
	Aile desteği alma	K3, K5, K18, K19, K20, K23, K27, K29	8
	Müdür/öğretmen desteği alma	K1, K4, K9, K10, K26, K27, K31	7
	Görüş belirtmemiş	K16, K24, K28	3
	Şiddetsiz iletişim	K8, K30	2
	Kolluk kuvvetlerinden destek alma	K7, K25	2
	Kendinden destek alma	K21	1
Hayatında değişmesini istediklerine ilişkin	Maddi istekler	K1, K2, K5, K7, K8, K11, K13, K16, K18, K25, K27, K28, K29, K30	14
	Sosyal istekler	K3, K4, K6, K9, K10, K12, K14, K15, K17, K19, K22, K23, K24, K31	14
	Görüş belirtmemiş	K20, K21, K26	3
Çözüm önerileri	Şiddetsiz iletişim	K3, K4, K8, K9, K10, K12, K21, K25, K27, K28	10
	Görüş belirtmemiş	K6, K7, K11, K13, K15, K16, K20, K26, K29, K30	10
	Yetişkin desteği alma	K1, K18, K19, K22	4
	Eşit davranma	K14, K17	2
	Cezalandırma	K24, K31	2
	Kendinden destek alma	K23	1
	Kolluk kuvvetlerinden destek alma	K2	1
	Akran desteği alma	K5	1

Tablo 4.8’de görüldüğü üzere katılımcıların bir problem durumun üstesinden gelmeye ilişkin düşünceleri “ortamdan uzaklaşma/kaçma (f=9), aile desteği alma (f=8), müdür/öğretmen desteği alma (f=7), şiddetsiz iletişim (f=2), kolluk kuvvetlerinden destek alma (f=2), kendinden destek alma (f=1)” şeklindedir. Hayatında ne/nelerin değişmesini istemeye ilişkin düşünceleri “maddi istekler (f=14), sosyal istekler (f=14)” şeklindedir. Çözüm önerilerine ilişkin düşünceleri ise “şiddetsiz iletişim (f=10), yetişkin desteği alma (f=4), eşit davranma (f=2), cezalandırma (f=2), kendinden destek alma (f=1), kolluk kuvvetlerinden destek alma (f=1), akran desteği alma (f=1)” şeklindedir. “Ortamdan uzaklaşma/kaçma” alt teması bir problem durumla karşılaşınca ortamdan uzaklaşma/kaçma davranışı gösteren katılımcıları; “aile desteği alma” alt teması problem bir durumla karşılaşınca ailesinden destek alan katılımcıları; “müdür/öğretmen desteği alma” alt teması problem bir durumla karşılaşınca öğretmen/müdür desteğine başvuran katılımcıları; “şiddetsiz iletişim” alt teması problem bir durumla karşılaşınca bu problem durumu konuşarak, şiddete gerek kalmadan çözmeye çalışan katılımcıları; “kolluk kuvvetlerinden destek alma” alt teması problem bir durum olunca polise başvuracağını ifade eden katılımcıları; “kendinden destek alma” alt teması problem bir durum olunca kendisi çözebileceğini ifade eden katılımcıları kapsamaktadır. “Maddi istekler” alt teması katılımcıların hayatlarında değişmesini istedikleri maddi istekleri kapsarken “sosyal istekler” alt teması katılımcıların değişmesini istedikleri sosyal istekleri kapsamaktadır. “Yetişkin desteği alma” alt teması katılımcıların bir problemle karşılaştığında çözüm önerisi olarak yetişkin desteğine başvurmayı; “eşit davranma” alt teması problem bir duruma çözüm önerisi olarak eşit davranarak çözülmesi gerektiğini; “cezalandırma” alt teması problem bir durumla karşılaşınca çözüm önerisi olarak ceza vermeyi; “akran desteği alma” alt teması problem bir durumun çözümüne ilişkin arkadaş desteğine başvurmayı ifade eden katılımcıları kapsamaktadır.

Problem durumun üstesinden gelmeye dair **K6**: “*Odama ya da sırama geçer tek başıma otururum*” diyerek tek başına kalmayı tercih ettiğini ifade etmiştir. **K11**: “*Kimseyle konuşmadan giderim ve yalnız kalmak isterim*” ifadesi ile ortamdan uzaklaşmayı tercih ettiğini belirtmiştir. **K13**: “*Bazen ağlarım bazen hiç kimse ile konuşmam*” ifadesi ile bazen ağladığını bazen de kimse ile konuşmak istemediğini aktarmıştır. **K22**: “*Mesela kavga olduğunda biri bana karıştığında ben oradan uzaklaşmayı tercih ederim*” diyerek ortamdan uzaklaşma/kaçmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Problem bir durumun üstesinden gelme konusunda aile bireylerinden destek

alan **K3**: “Annemin yanına gidiyorum ona anlatıyorum her şey gidiyor ve iyi oluyorum” ifadesi ile annesinden destek aldığını belirtmiştir. **K19** da benzer şekilde “Anneme sorarım o bana akıl verir” diyerek annesine danıştığını belirtmiştir. **K20**: “Anneme ve babama danışırım onlar bana yardımcı olurlar” diyerek ebeveynlerinden destek aldığını ifade etmiştir. Bir problemle karşılaştığında müdür/öğretmen desteğine başvuran **K4**: “Bir sorun olduğunda ben rehberlik servisine gidiyorum. Orda bize yardımcı oluyorlar. Bir kere arkadaşımınla kavga etmiştim sonra rehberlik servisine gittik ikimize de eşit davrandı öğretmen, birbirimizden özür diledik” ifadesi ile yaşadığı bir olayı örnek vererek anlatmıştır. **K9**: “Büyüklerle sorarım ben. Mesela okulda öğretmenime söylüyorum o yardımcı oluyor” diyerek okulda bir sorunla karşılaştığında öğretmeninden destek aldığını ifade etmiştir. **K10**: “Ben öğretmenime söylüyorum, her şeyi anlatıyorum o da fikrini söylüyor. Sonra konuşuyoruz ve söylediklerini yaparak sorunları hallediyorum” diyerek öğretmenine danıştığını ve öğretmeninden destek aldığını belirtmiştir. Karşılaştıkları problemleri iletişim ile aşabileceklerini belirten **K8**: “Ben dilini kullanırım. Birisi ile bir sorun yaşarsam onunla konuşarak çözerim. Bazen benden büyüklerle söylerim” ifadesini kullanarak çözüm yolunu belirtmiştir. **K30**: “Abimle mesela tartışıyoruz bazen ama hemen barışıyoruz. Ben küsemiyorum. Geçen gün komşumuzla tartıştım sonra gidip barıştım yine. Konuşarak çözerim sorunları” ifadesi ile sorunların konuşularak çözülebileceğine vurgu yapmıştır. Herhangi olası bir sorunla karşılaştığında polisten destek almayı tercih edeceğini belirten **K7**: “Bilmiyorum. Kötü bir durum olursa polisi ararım herhalde” ifadesini kullanmıştır. **K25**: “Biri beni kaçırmak isterse ya da bana karışırsa imdat diye bağırırım, polis çağırırım” diyerek başvuracağı çözüm yolunu aktarmıştır. Diğer taraftan **K21**: “İlk önce kendime asla pes etmemem gerektiğini söylüyorum. Yani onlar benden daha güçlü değil diyorum ve onlar bana ne derse desin umurumda değil” diyerek problem bir durumla karşılaştığında kendinden destek alacağını belirtmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında çocukların genellikle bir problem durumun üstesinden gelme konusunda ortamdaki kaçma/uzaklaşma davranışı gösterdiği, bunun yanı sıra aile bireyleri veya öğretmen desteğine başvurduğu ve şiddetsiz iletişimi tercih ettikleri görülmektedir.

Hayatında ne/nelerin değişmesini istemeye dair **K5**: “Güzel bir ev, güzel elbiseler isterdim” isteklerini dile getirmiştir. **K30**: “Büyük bir ev isterdim hepimizin ayrı odasının

olmasını” diyerek daha büyük bir ev ve kendine ait bir alan istediğini belirtmiştir. **K8:** “Az önce söylediğim gibi mesela kantinde her şey çok pahalı. Ben hepsini bedava yapmak isterdim. Öğrenciler istediğini yiyebilsin diye...” ifadesi ile okul kantinindeki fiyatları eleştirerek tüm çocukların istediklerine erişebilmesini istediğini belirtmiştir. **K16:** “En güzel yemekleri yemek” diyerek kendisi için güzel yemeklere erişebilmeyi dilemiştir. Çalışan çocuklara ilişkin fikrini dile getiren **K11:** “Kimse (çocuklar) çalışmadan her şeyi olsun isterdim” ifadesi ile çocukların çalışmamasını dilediğini belirtmiştir. **K12:** “Bir ülke isterdim tüm çocukların sadece oyun oynadığı” diyerek çocuklar için başka bir ülke hayali olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde **K14:** “Tüm çocukların özgürce çalışmadan yaşamasını isterdim” ifadesi ile çocukların çalışmadan yaşayabilecekleri bir dünya istediğini belirtmiştir. Okulu yarıda bırakmak zorunda kalan **K15:** “Bilmiyorum, sanırım daha iyi koşullarda yaşamak isterdim. Okula devam etmek isterdim” diyerek daha iyi yaşam koşulları ve okula geri dönmek istediğini belirtmiştir. Dil bariyeri nedeniyle zorluk yaşayan **K19:** “Okuma ve yazmada daha hızlanmak isterdim. Biraz yavaş okuyorum Türkçeyi” ifadesi ile Türkçesinin daha iyi olmasını istediğini belirtmiştir. Ayrımcılığa uğrayan katılımcılardan **K24:** “Okulumu ve bana Suriyeli olduğum için karışan çocukları değiştirmek isterdim” ifadesi ile isteğini dile getirmiştir. **K17:** “Bana da Türkiyeli çocuklar gibi davranmalarını isterim insanların” diyerek ayrımcılığa uğramamayı istediğini belirtmiştir. Katılımcılar bu noktada karşılaştıkları sosyal sorunları belirtmişlerdir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında çocukların yarısı maddi isteklerde bulunurken yarısı ise sosyal isteklerde bulunmuştur. Maddi istekler arasında ev ve oda gibi kişisel alan, beslenme ve oyuncak gibi istekler yer alırken sosyal istekler arasında ise ayrımcılık olmaması, şiddetin olmaması, oyun oynamak, çalışmadan yaşamak ve daha iyi yaşam koşullarının yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların isteklerinin ve beklentilerinin aynı zamanda karşılanamayan ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Çözüm önerilerine dair **K3:** “Bence bir sorun olduğu zaman kavga yerine oturup konuşmamız lazım ve kim yanlış bir şey yaptıysa özür dilemeli ve sorunu çözmeli” ifadesi ile sorunların konuşularak çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. **K4:** “Bence konuşmak önemli. Ben gidip konuşmayı tercih ederim. Ben insanım sen de insansın biz niye böyle yapıyoruz derim ve sorunu çözebiliriz derim” ifadesi ile çözüm önerisini aktarmıştır. **K8:** “Mesela okul müdürü ile konuşup kantin sorununu çözebiliriz. Ben kendi sorunlarımı

çözmek için ‘ben’ dilini kullanırım” ifadesi ile örnek vererek sorunun nasıl çözülebileceğini aktarmıştır. **K9:** “Konuşarak sorunları çözüyorum ben. Kavga etmeden şiddet olmadan her şeyi çözebiliriz bence” diyerek şiddete başvurmadan sorunların çözülebileceğini ifade etmiştir. **K10:** “Fikirlerimizi açık bir şekilde söylemek bence önemli. Sorunlarımızı konuşarak çözebiliriz” ifadesi ile yaşadığı problemlere ilişkin çözüm yolunu belirtmiştir. **K12:** “Herkes oyun oynasın çünkü oyun oynarsa insanlar daha mutlu olur ve sorunlar çözülür” diyerek farklı bir çözüm önerisi sunmuştur. Bu öneride oyunun iyileştirici gücüne olan vurgu göze çarpmaktadır. Yetişkin desteğini bir çözüm önerisi olarak sunan **K1:** “Evde anneme söylerim. Okulda müdüre söylerim” diyerek sorunla karşılaşması durumunda yapacaklarını aktarmıştır. **K18:** “Aileme sorarım çünkü ailem sorunlarımı çözer” diyerek ailesinden destek alacağını ifade etmiştir. **K19:** “Büyükleri dinlemek bazen çözüm olabilir. Mesela bize karışan o çocuklar anne babalarını dinlese artık yapmazlar belki onu” ifadesi ile yetişkine danışacağını dile getirmiştir. Eşit davranmayı bir çözüm önerisi olarak sunan **K14:** “Herkes eşit şartlarda olsun ve bunun için çabalsın. Böylece her şey daha güzel olur” diyerek eşitlik olursa her şeyin daha güzel olacağına dair düşüncesini ifade etmiştir. **K17:** “Bilmiyorum. Herkese aynı davranmak güzel olur” ifadesi ile herkese eşit davranılmasını bir çözüm önerisi olarak ifade etmiştir. Diğer taraftan çözüm önerisi olarak cezalandırmayı sunan **K24:** “Benim elimden hiçbir şey gelmez. Bu sorunlar nasıl çözülür bilmiyorum. Ama bize karışan çocuklara ceza verilebilir” ifadesi ile bilmediğini ifade etmiş ve kendi yaşadığı bir probleme ilişkin çözüm önerisi olarak cezalandırmayı sunmuştur. **K31:** “Hocalar kavga eden çocuklarla konuşmalı. Ya da kavga edenler okuldan atılabilir, benden uzaklaştırılabilir” ifadesi ile çözüm önerisine dair fikirlerini belirtmiştir. Çözüm önerisi olarak kendinden destek aldığını belirten **K23:** “Ben mesela zayıflamak için spor yapıyorum. İstediğim bir şey için uğraşmam gerekiyor” ifadesini kullanmıştır. **K2:** “Bir sorun olursa polisi ararım” diyerek kolluk kuvvetlerinden destek almayı bir çözüm önerisi olarak sunarken **K5:** “Ben arkadaşlarımla paylaşarak çözmeyi düşünüyorum. Birileriyle paylaşarak sorunlar çözülebilir” ifadesiyle akran desteğini bir çözüm önerisi olarak belirtmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında çoğunluğun karşılaşılan bir problem duruma yönelik çözüm önerisi olarak şiddetsiz iletişimi tercih ettiği görülmektedir. Bazı katılımcıların ise çözüm önerisi olarak bir yetişkine danışmayı veya bir yetişkinden destek almayı ifade ettiği görülmektedir.

Araştırmanın bulgularına göre Suriyeli çocukların, çocuk haklarına yönelik farkındalıklarının yüksek olduğu görülmüştür. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan eğitim, oyun, beslenme, sağlık, özgürlük, barınma, eşitlik, yaşama ve gelişme haklarına değindikleri ve çocukların bu haklara sahip olması gerektiğini belirttikleri görülmektedir. Çocukların çocuk haklarına dair farkındalık sahibi olduklarından bahsedilebilir. Görüşülen çocukların ayrımcılık yapılmadan eşitlik temelli bir eğitimin tüm çocuklar için gerekli olduğunu belirttikleri görülmektedir. Çocukların eğitim hakkına ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu söylenebilir. Çocukların okula düzensiz devam ettikleri, düzensiz devam etmelerinin nedenleri arasında ebeveynlerinin mevsimlik tarım işleri gibi sürekli yer değiştirme gerektiren alanlarda çalışmaları yer almaktadır. Katılımcıların çalışmak zorunda oldukları için okula devam edemedikleri de görülmektedir. Ayrıca çocuklar eşit haklara sahip olmadıklarını ve okulda istenmediklerini de düşünmektedirler. Suriyeli çocuklar çocuk odaklı bir yaklaşım sergileyerek sağlıklı ve erişilebilir beslenmenin tüm çocuklar için eşit olması gerektiğini belirtmişlerdir. Suriyeli çocukların sağlıklı beslenme hakkına ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu söylenebilir. Çocukların sağlık hizmetlerine erişimde pek çok sorunla karşılaştıkları elde edilen bulgular arasındadır. Diğer taraftan çocukların yaşam alanlarında, çalıştıkları iş yerlerinde ve okulda ayrımcılık ve dışlanma ile karşılaştıkları, kendilerine uygun olmayan işlerde çalıştıkları, çalıştıkları için eğitime devam edemedikleri ve kendilerini ilgilendiren süreçlerde aktif olarak yer almadıkları bulguları elde edilmiştir. Ayrıca çocukların yaşadıkları zorluklar; akran zorbalığına uğramak, olumsuz öğretmen/müdür davranışları ile karşılaşmak, dersleri anlamada zorlanmak, uyum konusunda zorluk yaşamak, sosyalleşememek ve ev işlerine yardım etmek olduğu görülmüştür. Çocukların yarısı maddi isteklerde bulunurken yarısı ise sosyal isteklerde bulunmuştur. Maddi istekler arasında ev ve oda gibi kişisel alan, beslenme ve oyuncak gibi istekler yer alırken sosyal istekler arasında ise ayrımcılık olmaması, şiddetin olmaması, oyun oynamak, çalışmadan yaşamak ve daha iyi yaşam koşullarının yer aldığı görülmektedir. Çocukların isteklerinin ve beklentilerinin aynı zamanda karşılanamayan ihtiyaçları olduğu söylenebilir. Ayrıca çocukların genellikle bir problem durumun üstesinden gelme konusunda ortamdan kaçma/uzaklaşma davranışı gösterdiği, bunun yanı sıra aile bireyleri veya öğretmen desteğine başvurduğu ve şiddetsiz iletişimi tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Çocukların karşılaşılan bir problem duruma yönelik çözüm önerisi olarak şiddetsiz iletişimi tercih ettiği araştırmanın bulguları arasındadır.

5. TARTIŞMA

Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerinin incelenmesi amacı ile gerçekleştirilen bu araştırmada 31 Suriyeli çocuk ile bireysel ve odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler araştırmanın üç alt problemi çerçevesinde ele alınmış olup yapılan betimsel analiz ve içerik analizi sonucunda temalar ve alt temalar ortaya çıkmıştır. Araştırmanın bu bölümünde Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerine yönelik görüşmelerden elde edilen bulgular alanyazın ile karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Suriyeli çocukların sahip oldukları haklarına yönelik farkındalıklarından elde edilen bulgulara göre; katılımcıların eğitim hakkı, beslenme hakkı ve çocuk işçiliğine yönelik farkındalıklarının yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bazı çocukların okula düzenli olarak devam edemediği, ekonomik nedenlerle çalışmak zorunda oldukları ve genellikle bu işlerin mevsimlik tarım işleri olduğu, ailelerinin çalıştığı işler nedeniyle sürekli yer değiştirdikleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenlerle çocukların birçoğunun eğitime düzenli devam edemediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca çocukların okula devam etmeme nedenleri arasında ayrımcılık ve dışlanmanın olduğu da dikkat çekici sonuçlar arasındadır. Araştırma sonuçlarına benzer şekilde Çakırer-Özservet ve Sirkeci (200) de yaptıkları çalışma sonucunda, kırılgan grupta yer alan çocukların bir de göç hareketine katılmalarının çocukların eğitim, barınma, sağlık gibi pek çok temel haklara erişimde zorlandıklarını ve daha fazla hak ihlaline açık olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca mülteci çocukların ailelerinin geçimi konusunda sorumluluk aldıklarını ve bu nedenle çoğunlukla eğitim hakkına erişemedikleri sonuçları da araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Araştırma sonuçlarına benzer veriler sunan Harunoğlu’nun yaptığı çalışmaya göre çocukların çalışması eğitim, sağlık, güvenlik gibi pek çok soruna neden olmaktadır (201). Bu araştırmanın da dikkat çeken sonuçları arasında çocukların çalıştıkları için okula devam edemedikleri sonucu yer almaktadır. Gencer (209) de yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Türk Tabipler Birliği’nin yaptığı araştırma raporu sonuçları da araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bu raporda mülteci çocukların sağlık ve eğitim haklarının ihlal edildiği belirtilmiştir (206). SETA ve Theirworld’ün (168) İstanbul, Ankara, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa’da resmî kurumlar,

STK'lar, okul dışı Suriyeliler ve okulları kapsayan geniş çaplı araştırma raporunda; okul çağındaki Suriyeli çocukların %41'inin halen okullaşamadığı, yaklaşık 450 bin Suriyeli çocuğun okul dışında kaldığı belirtilmiştir. Aynı raporda Suriyeli çocukların okul dışında kalma nedenlerini ise; tek ebeveynlik, yüksek hareketlilik, ekonomik kırılganlık, bilgilendirme ve yönlendirme yetersizliği, kültürel nedenler şeklinde açıklamışlardır (168). Raporda yer alan, çocukların eğitim dışında kalma nedenleri araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Araştırma sonuçları çocukların ekonomik yetersizlikler sebebiyle okula devam edemediğini göstermektedir. Eğitim hakkı ve çocuk işçiliği birlikte ele alındığında tablo daha açıklayıcı olabilmektedir. Yapılan başka bir çalışma da araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Kultas (240) tarafından yapılan çalışmaya göre çocukların eğitim masraflarının karşılanamaması, ailenin gelirinin yetersiz olması ve çocukların çalışmasına ihtiyaç duyulması, çocukların okula devam etmesi önünde bir engel oluşturmakta ve yeterli eğitim alamamalarına neden olmaktadır. Suriyeli çocuklarla yapılan ve benzer sonuçlar sunan Acar (251) tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırmaya göre kampların dışında yaşayan çocukların eğitimlerini sürdürme oranlarının düşük olduğu, okula gitmek yerine yoksulluk sebebiyle ailelerine yardım etmek için çalışmak zorunda oldukları ulaşılan sonuçlar arasındadır. Eğitim süreçleri ile ilgili Erdem tarafından yapılmış başka bir araştırmaya göre Suriyeli öğrencilerin %48,45'i eğitim koşullarının değişmesini isterken %28,35'i ekonomik durumlarının iyileşmesini istedikleri sonucuna ulaşılmıştır (239). Araştırmada görüşülen çocuklar da benzer şekilde eşit eğitim istediklerini, çalışmak istemediklerini fakat çalışmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Suriyeli çocukların düzenli veya düzensiz bir işte çalıştıkları, çalışma saatlerinin fazla olduğu, yaptıkları işlerin zor ve yorucu olduğu ve çocuklara uygun olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Çalışma nedenlerinin ise ekonomik yetersizlik ve yoksulluk olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karataş ve arkadaşlarının (198) yaptıkları araştırmaya göre göç süreçlerinin çocukların çalıştırılmasıyla yakından ilgili olduğu ve göçmen çocukların çoğunlukla sokaklarda çalıştırıldığı anlaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına benzer şekilde Küçükkalay ve arkadaşlarının (202) yaptıkları çalışmada yeterli düzeyde ekonomik gelire sahip olmayan ailelerin çocuklarının bazen ebeveynlerinin bazen de kendi istekleri doğrultusunda aile ekonomisine katkıda bulunmak için çalıştıkları ifade edilmiştir. Aynı çalışmada benzer şekilde çalışan çocukların kötü çalışma koşulları, uzun çalışma saatleri,

düşük ücret, güvenlik sorunları ve sağlık problemleri ile karşılaştıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Gültekin ve arkadaşları (167) da yaptıkları Gaziantep'teki Suriyeliler isimli araştırmaya göre ailelerde genellikle babalar ve çocuklar çalışmakta olup çocukların okullaşma oranının yeterli olmadığı sonuçlarını elde etmişlerdir. Erdoğan (73), *“Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum”* adıyla Türkiye’de altı ilde Suriyeliler ve yerel halk ile yaptığı görüşmeler ve *“Türkiye’deki Suriyeliler Algısı”* başlıklı araştırma kapsamında yirmi ilde yaptığı araştırmaya göre; ebeveyni iş bulamayan çocukların çalıştırıldığını ve çocukların korumaya ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. Aynı araştırmada, 18 yaşın altında olan Suriyeli çocukların, eğitim ve okullaşma oranlarının her ne kadar kamp ortamlarında iyi gibi görünse de düşük seviyelerde olduğunu ve bu durumun da kayıp kuşaklar yarattığı ifade edilmiştir. Demiröz ve arkadaşlarının (207) yaptıkları araştırma da bu araştırmanın bulgularını destekler nitelikte olup, araştırmada Suriyeli ailelerin ve çocukların para kazanma ihtiyacı duydukları vurgulanmıştır. Araştırma sonuçları ile benzerlik gösteren Gencer tarafından yapılan çalışmada da çocukların istememelerine rağmen çalışmak zorunda kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun çocukların kendi yaşantıları üzerinde özgürce karar alamadıklarının göstergesi olduğuna vurgu yapılmıştır (209). Benzer şekilde başka çalışmalara göre Türkiye’ye gelen Suriyeli aileler arasında 12-13 yaşından büyük kız çocuklarının okula gönderilmeme oranlarının yüksek olduğu; erkek çocukların ise kayıt dışı sektörlerde çalıştıkları için okullaşamadıkları ve okul terk oranlarının yüksek olduğu ifade edilmektedir (259, 201). Araştırmada görüşülen çocukların çoğunlukla mevsimlik tarım işlerinde çalıştıkları ve bu nedenle okula düzenli devam edemedikleri sonuçları bu araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Araştırmanın dikkat çekici sonuçlarından biri çocukların bir işte çalışmayı boş zaman aktivitesi olarak ifade etmeleridir. Araştırmanın bu sonucuna benzer şekilde Karataş ve arkadaşları (198) yapmış oldukları *“Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar”* isimli araştırmada, Türkçe bilmedikleri ve çalıştıkları için Suriyeli çocukların okullaşma konusunda ciddi sorunlar yaşadıklarına ve sokaklarda çalışan Suriyeli çocukların sayısının fazlalığına dikkat çekmişlerdir. Gencer’in yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre benzer şekilde çalışan Suriyeli çocukların Türkiye’deki yoğun çalışma koşulları sebebiyle herhangi bir aktiviteye katılamadıkları, sosyalleşmeye zaman ayıramadıkları hatta dinlenmeye bile zaman bulamadıkları görülmüştür (209). Çalışan çocukların dahil edildiği çalışmada Uyan-Semerci ve arkadaşları benzer şekilde

çalışma durumunun çocukların boş zamanlarından vazgeçmelerine neden olduğunu ve çocukların çalışmayı boş zaman olarak nitelendirdiklerini ortaya çıkarmıştır. Boş zaman kavramının anlamını neredeyse kaybettiği ifade edilmektedir (248). Karataş ve arkadaşları tarafından çalıştırılan çocuklarla yapılan çalışmada, çocukların yüksek oranda boş zaman gereksinimi olduğu anlaşılmıştır. Aynı çalışmada çocukların, sokakta çalıştırılmayı bir boş zaman aktivitesi olarak ele aldığı sonucuna varılmıştır (198).

Suriyeli çocukların ekonomik nedenler ve yoksulluk sebebi ile yeterli ve sağlıklı beslenemedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları ile benzerlik gösteren Türk Tabipler Birliği'nin yaptığı çalışmaya göre mülteci çocukların ortak sorunlarının yeterli düzeyde barınma, sağlık ve beslenme koşullarında yaşamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca aynı araştırmada çocukların sağlık ve eğitim haklarının ihlal edildiği sonucu araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (206). Gencer (209) de Suriyeli çocuklarla yaptığı araştırmasında çocukların yeterli ve dengeli beslenemediğini, öğün sayılarının ve beslenme kalitesinin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yoksul çocuklarla Öztürk tarafından yapılan bir araştırmaya göre, yoksul çocukların yeterli beslenemediği ve genel olarak çocukların tek öğün veya iki öğün yemek yedikleri sonuçları elde edilmiştir (203). Sağlık hakkını sadece beslenme koşulları ile değil bütün yaşam koşullarını bir arada ele alarak daha geniş bir perspektiften açıklamak daha faydalı olabilir. Bu bağlamda Suriyeli çocuklarla araştırmanın sonuçlarına göre çocukların yaşadıkları konutlar güneş ışığını yeterince almamaktadır. Yaşadıkları evler küçük, eski ve boyaları dökülmüş durumdadır. Havalandırma, ısınma ve su yeterli düzeyde değildir. Tüm bu durumların sağlık ve yaşamsal açıdan pek çok risk oluşturduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (201). Bu araştırmada görüşülen çocukların yaşamlarını sürdürdükleri alanlar da küçük, eski ve yeterli hijyenik koşullara sahip değildir.

Oyun oynamak, akranlarla bir arada olmak, okulda olmak ve olumlu öğretmen ilişkilerinin Suriyeli çocukların iyi olma hali üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yerleşik kültürdeki insanlarla kurulan olumlu ilişkilerin çocukların iyi olma halini olumlu etkilediği de araştırmanın sonuçları arasında yer almaktadır. Diğer taraftan dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmak, yaşam alanlarında şiddet ve çatışmanın olması, kendilerine uygun olmayan işlerde çalışmanın ve dil bariyerinin çocukların iyi olma halini olumsuz etkilediği ulaşılan sonuçlar arasındadır. Araştırma sonuçları ile benzer şekilde Gencer'in (209) yaptığı çalışmada Suriyeli çocukların iş yerlerinde,

işverenler ve diğer çalışanlar tarafından ayrımcılığa uğradıkları ve kötü şartlarda çalıştıkları sonuçları elde edilmiştir. Araştırma sonuçları ile benzer sonuçları olan Harunoğulları'nın (201) yaptığı çalışmada bazı çocukların çalıştıkları yerlerde fiziksel ve psikolojik şiddete uğradıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları ile benzer sonuçlara sahip olan Gencer tarafından gerçekleştirilmiş olan araştırmada Suriyeli çocuklar okulda, mahallede ya da toplum içerisinde eşit muamele görmek istediklerini fakat ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Aynı araştırmada okula devam edemeyen Suriyeli çocukların okula gitme isteklerinin olduğu ifade edilmektedir. Araştırma sonuçlarından farklı olarak kız çocuklarının erkek çocuklara oranla okuma isteklerinin daha fazla olduğuna dikkat çekilmiştir (209). Araştırma bulgularında da Suriyeli çocukların okula devam etme isteklerinin olduğu, ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıkları fakat eşit muamele görmek istedikleri görülmüştür.

Suriyeli çocukların sağlık kuruluşlarında ayrımcılık ve kötü muamele ile karşılaştıkları, kendileri ile yeterince ilgilenilmediği, kendilerinden yüksek miktarda ücret talep edildiği, vatandaşlıkları olmadığı için sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar yaşadıkları ve dil bariyeri nedeniyle da bazı zorluklar yaşadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Benzer şekilde Gencer (209) yaptığı çalışmada Suriyeli çocukların sağlık hizmetlerine erişimde eşit olmayan uygulamalara maruz kaldıklarını ve bu nedenle sağlık hizmetlerinden faydalanma isteklerinin olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Aynı çalışmada araştırma sonuçlarını destekler nitelikte, sağlık hizmeti veren personellerin bazen ayrımcılık yaptığı, kötü davranışlarda bulunduğu ve dil bariyerinin sağlık hizmetlerine erişimde olumsuzluklara neden olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca çocuklarla yapılan görüşmelerde hastane masraflarının borçlanmalarına sebep olduğu, bazı çocukların kayıtlı olmaması ve geçici kimlik belgelerinin olmaması nedeniyle sağlık hizmetlerine erişimde sorunlarla karşılaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Aynı çalışmada hastane personelinin yeterli Arapça, Suriyeli çocukların ise yeterli Türkçe bilmedikleri için hizmet alımı sırasında yanlış anlaşılma, sağlık sorununu anlatamam ve bazen yanlış müdahale sorunlarının yaşandığı ulaşılan sonuçlar arasındadır. Araştırma sonuçlarına benzer şekilde Yılmaz'ın (161) yaptığı çalışmada görüşülen mültecilerin sağlık sorunu yaşadıklarında masrafları karşılayamadıkları ve bu nedenle zorunlu olmadığı sürece sağlık kuruluşlarına gitmedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Buz'un (204) yaptığı çalışmada da benzer şekilde mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimleri önündeki başlıca sorunların ilaç ve tedavi masraflarını karşılayamamaları, dil bariyeri sebebiyle şikâyetlerini dile

getirememeleri ve sağlık hizmetlerinden nasıl faydalanacaklarını bilmemeleri olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. UN Women ve ASAM'ın (205) yaptığı araştırmada da araştırma sonuçları ile benzer şekilde Suriyeli ailelerin sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşadığı, hizmet süreçlerine dair bilgi eksiklikleri olduğunu ve sağlık hizmetlerinden yararlanırken ücret ödeme zorluklarının yaşandığı belirtilmiştir. Araştırma sonuçları ile benzer şekilde Türk Tabipler Birliği'nin (206) yaptığı çalışmaya göre kayıt dışı göçten kaynaklı pasaport ve kimlik bilgilerinin sağlık sistemlerinde kayıtlı olmaması sebebiyle Suriyeli çocuklara ve ailelerine temel sağlık hizmetlerinin yeterli düzeyde sunulmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Suriyeli çocukların evde ve okulda fikirlerine ya çok az başvurulduğu ya da hiç başvurulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre çocuk katılımının yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Gencer (209) yaptığı çalışmada çocuk işçiliğinin çocukların katılım ve özgürlük gibi birçok gereksinimini karşılamasına engel olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca aynı çalışmada araştırma bulguları ile benzer şekilde çocuklara sunulan bazı hizmetlerde, çocukların fikirlerine başvurulmadığı, kendileri ile ilgili politika ve hizmet süreçlerine katılımlarının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yoksul olan ve toplumsal dışlanmaya maruz kalan kırılğan grupların katılım süreçlerinde yer almasının kolay olmadığı ifade edilmektedir (250). Fakat başarılı uygulamalardan beklenen, çocukları birer özne olarak kabul etmek ve yürütölen faaliyetlerde çocukları gözetmektedir (251).

Türkiye'deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine ilişkin bulgulara göre; çocukların yerleşik költürdeki akranları tarafından ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıkları, yoksulluk sebebiyle bir işte çalışmak zorunda kaldıkları, dil bariyeri sebebiyle derslerde zorluklar yaşadıkları, yeterince sosyalleşemedikleri ve kendilerine uygun olmayan işlerde çalıştıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca okulda da benzer şekilde öğretmen ve müdür tarafından ayrımcılığa maruz kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Göç süreçlerine katılan bireyler sığındıkları ölkenin dilini öğrenmeye çalışırken, yeni költüre de uyum sağlamaya ve yeni bir yaşama alışmaya çalışırken farklı güçlüklerle karşılaşabilmektedirler (252). Araştırma sonuçları ile benzerlik gösteren Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların dahil edildiği Gencer tarafından yapılan çalışmaya göre dil, költürel farklılıklar, kabul görmeme, eşit olmayan muameleler görme gibi yaşanan zorlukların çocukların uyum sürecini olumsuz etkilediği ifade edilmiştir (209). Yılmaz

(161) yaptığı çalışmada araştırma ile benzer şekilde Suriyeli çocukların özellikle yerli halk tarafından ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kaldığını ve bu durumun çocukları psikolojik açıdan derinden etkilediği sonuçlarına ulaşmıştır. Benzer şekilde Demiröz ve arkadaşlarının (207) da yaptıkları çalışmada, kampların dışında yaşayan Suriyeli çocuklarla yerel halk tarafından dalga geçildiği, kendilerine taş atıldığı, iş yerlerinde ve sokaklarda rahatsızlık verildiği sonuçlar arasındadır. Gencer (209) de yaptığı çalışmada Suriyeli çocukların uyum ihtiyaçlarının yeterli düzeyde olmadığını belirtmiştir. Aynı çalışmada araştırma sonuçlarından farklı olarak Suriyeli çocukların Roman vatandaşlar tarafından şiddete maruz kaldıkları ve bu durumun uyum sürecini olumsuz etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Diğer taraftan Suriyeli çocuklar ile yerleşik kültürdeki çocuklar arasında kurulan olumlu ilişkilerin uyum süreçlerini olumlu etkilediği sonucu araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Suriyeli çocukların eğitim süreçlerinde en önemli engelin dil problemi olduğu belirtilmektedir. Suriyeli çocukların okuduğunu anlama, konuşma ve dinleme becerilerinin yetersiz olması sebebiyle zorlandıkları ifade edilmektedir. Ayrıca başka araştırma bulguları da mülteci çocuklar için en temel problemin dil bariyeri olduğunu ve dil problemi sebebiyle zorluk çektikleri sonucunu desteklemektedir (239-246). Eğitim süreçlerinde göç edilen ülkedeki dilin öğrenilmesi hem uyum süreçlerini hızlandırmakta hem de akran ilişkilerinin gelişmesine olumlu katkılar sunmaktadır (209). Araştırma bulguları da çocukların okulda akranlarıyla bir arada olmaları ve sosyalleşmeleri açısından okulun önemli bir ortam olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim süreçleri önündeki engellere bakıldığında araştırma sonuçları ile benzer şekilde yoksulluğa bağlı çocuk işçiliği, dil bariyeri, eğitim müfredatının ve öğretmenlerin Suriyeli çocukların diline ve kültürüne duyarlı olmaması, okulların fiziksel şartlarının yetersiz olması, akran zorbalığı, ayrımcılık ve dışlanma, okul iklimi, öğretmen ve idarecilerin tutum ve davranışları gibi sorunların ön plana çıktığı görülmektedir (246-250). Göç edilen ülkenin dilini bilmeden eğitim sistemine dahil olan çocukların başarısızlık hissi, kendini ifade edememe, kendini kötü hissetme, dersleri anlamada zorluk yaşama ve akademik başarısızlık yaşadıkları ifade edilmektedir. Araştırma sonuçlarında Suriyeli çocukların devam ettikleri okullarda öğretmen ve müdürler tarafından ayrımcılığa uğradığı ulaşılan sonuçlar arasında olup bu bağlamda Erdoğan'ın (73) çalışmasındaki sonuçlar ile farklılık göstermektedir. Araştırma sonuçları ile farklılık gösteren Erdoğan'ın (73) yaptığı çalışmaya göre çocuklar GEM'lerdeki öğretmenlerin tutum ve davranışlarından şikâyetçi olurken Türkçe eğitim

veren MEB okullarındaki öğretmenlerden memnun olduklarını ve öğrenci-öğretmen ilişkilerinin daha iyi olduğunu belirttikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca aynı çalışmada araştırma sonuçlarını destekleyen sonuçlar da bulunmaktadır. Bu bağlamda Suriyeli çocukların, eğitim süreçlerinde ayrımcılığa ve eşit olmayan muamele gördükleri ve yerleşik kültürdeki akranları tarafından şiddete maruz kaldıkları sonuçları bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir.

Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair ürettikleri çözüm önerileri/baş etme stratejileri olarak ele alınan bulgulara göre; çocukların baş etme mekanizmaları arasında ortamdan kaçma/uzaklaşma, yetişkin desteğine başvurma ve şiddetsiz iletişim yer almaktadır. Ayrıca çocukların daha iyi yaşam alanları ve yaşam koşulları isteklerinde bulundukları, ayrımcılık ve şiddetin olmamasını diledikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Suriyeli çocukların çözüm önerisi olarak ise şiddetsiz iletişimi tercih ettikleri ulaşılan sonuçlar arasındadır. Benzer şekilde Gencer (209) yaptığı çalışmada çocukların yaşam alanlarında şiddet, ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalmaları çocuklarda ağlama, öfke, çaresizlik, üzülme gibi duygulara sebep olduğu sonuçlarını elde etmiştir. Aynı araştırmasında akran zorbalığı ve ayrımcılık ile karşılaşan Suriyeli çocukların korku, tedirginlik ve akranlardan kaçış gibi tepkiler verdiği de ortaya çıkarmıştır. Araştırmada görüşülen çocuklar bir problemle karşılaştıklarında aile bireylerinden destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Gencer'in (209) araştırması bu bulguyu destekler nitelikte olup, savaş ve göç süreçlerinde zorluklarla baş etme süreçlerinde aile desteğinin çocuklar açısından önemli bir destek mekanizması olduğunu göstermektedir. Aynı çalışmada çocukların yaşam alanlarında özgürce hareket edebilme, değer görme ve eşitlik konularında beklentilerinin bulunduğunu fakat ayrımcılık, dışlanma ve şiddet ile karşılaştıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu çalışmada da görüşülen çocuklar benzer beklentilerini dile getirmişlerdir. Ayrıca aynı çalışmada Suriyeli çocukların para, borçsuz bir hayat, iyi bir ev, güzel eşyalar, araba gibi ekonomik beklentilerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (209). Bu çalışmada da benzer şekilde görüşülen çocuklar daha güzel evler, kendilerine ait bir oda, güzel ve yeni kıyafetler, çeşitli güzel eşyalar ve oyuncaklar gibi ekonomik beklentilerini dile getirmişlerdir. Araştırma sonuçlarına benzer şekilde aynı çalışmada Suriyeli çocukların yaşam alanlarında ve toplumda ayrımcılığa maruz kalmamak, dışlanmamak, eşit muamele görmek gibi beklentilerinin olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Başka bir araştırmada da benzer şekilde Suriyeli çocukların güvenli ve barış ortamında parklarda arkadaşlarıyla oyun oynamayı özledikleri sonucuna ulaşılmıştır (201).

Tüm sonuçlar değerlendirildiğinde Suriyeli çocukların özellikle eğitim hakkı, beslenme hakkı ve sağlık hakkına yeterli düzeyde erişemedikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Çocukların çalışmak zorunda oldukları için eğitim hayatlarına devam edemedikleri de ortaya çıkarılan sonuçlardandır. Çocukların çalışma nedenlerinin ise ekonomik yetersizlik ve yoksulluk olduğu sonucu ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca okula devam etmemelerinin sebepleri arasında ayrımcılık ve dışlanmanın olduğu sonucu yer almaktadır. Diğer taraftan Suriyeli çocukların dil bariyeri ile karşılaştıkları, uyum konusunda zorlandıkları, yaşam alanlarında yerleşik kültürdeki insanlar tarafından ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıkları sonuçları ortaya çıkmıştır.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonuçlarına değinilerek ortaya çıkan durumlara yönelik öneriler sunulmuştur.

6.1. SONUÇLAR

Bu araştırma Türkiye'deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerini incelemek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Suriyeli çocukların çocuk haklarına yönelik farkındalıkları, yaşadıkları hak ihlalleri ve yaşadıkları hak ihlallerine dair ürettikleri çözüm önerileri/baş etme stratejilerine yönelik alt problemler çerçevesinde şekillendirilmiştir. Araştırma sonuçları alt problemlerin sıralaması çerçevesinde sunulmuştur.

Araştırmanın sonuçlarına göre Suriyeli çocuklar hak ihlallerine yönelik farklı deneyimler yaşamaktadır. Suriyeli çocukların çocuk haklarına yönelik farkındalıklarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların ekonomik nedenlerle çalışmak zorunda oldukları işlerden kaynaklı sürekli yer değiştirdikleri ve bu nedenle okula düzenli olarak devam edemedikleri, okula devam etmeme nedenleri arasında bunun yanı sıra ise ayrımcılık ve dışlanmanın olduğu sonuçlar arasındadır. Suriyeli çocukların çalışma nedenlerinin ekonomik yetersizlik ve yoksulluk olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Oyun oynamak, akranlarla bir arada olmak, okulda olmak ve olumlu öğretmen ilişkilerinin Suriyeli çocukların iyi olma hali üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yerleşik kültürdeki insanlarla kurulan olumlu ilişkilerin çocukların iyi olma halini olumlu etkilediği ulaşılan sonuçlar arasındadır. Diğer taraftan dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmanın, yaşam alanlarında şiddet ve çatışmanın olmasının, kendilerine uygun olmayan işlerde çalışmanın ve dil bariyerinin çocukların iyi olma halini olumsuz etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Suriyeli çocukların ortamdan kaçma/uzaklaşma davranışını, şiddetsiz iletişimi ve yetişkin desteğini problem bir durumun üstesinden gelme stratejisi olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Suriyeli çocukların çözüm önerisi olarak ise şiddetsiz iletişimi tercih ettikleri ulaşılan sonuçlar arasındadır. Suriyeli çocukların dil bariyeri ile karşılaştıkları, uyum konusunda zorlandıkları, yaşam alanlarında yerleşik kültürdeki insanlar tarafından ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıkları, eğitim, sağlık, barınma ve beslenme haklarına yeterli düzeyde erişim sağlayamadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Kırılgan bir grup olarak Suriyeli çocukların

temel haklarına erişemiyor olmaları çocukların hak ihlallerine maruz kaldıklarını ve temel gereksinimlerinin karşılanmıyor olması çocukların henüz gelişim süreçlerini tamamlamamış olması sebebiyle gelişimsel açıdan birtakım risklere sebep olmaktadır.

Suriyeli çocukların çocuk haklarına yönelik farkındalıkları ile ilgili bulgulara göre; sahip olunması gereken haklarına yönelik farkındalıklarının yüksek olduğu, eğitim hakkı, beslenme hakkı ve çocuk işçiliğine yönelik farkındalıklarının yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Görüşülen çocukların gelişim düzeyi olarak hak kavramını bildikleri düşünülmektedir. Görüşmeler sırasında çocuklar eğitim hakkının tüm çocuklar için eşit olması gerektiğine ve çocukların çalışmaması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Ayrıca görüşülen çocuklar tüm çocuklar için eşit ve erişilebilir beslenme hakkına da vurgu yapmışlardır. Bunun sebebinin çocukların deneyimlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü görüşülen çocuklar yerleşik kültürdeki çocukların hangi haklara ne düzeyde sahip olduklarını ne şekilde hangi şartlarda yaşadıklarını görerek aynı haklara ve aynı yaşam koşullarına sahip olmak istediklerini belirtmişlerdir.

Suriyeli çocukların çalıştıkları işlerin kendilerine uygun olmadığını, yorucu ve zor olduğunu belirttikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Suriyeli çocukların ekonomik nedenlerle mevsimlik tarım işleri gibi işlerde çalıştığı ve bu nedenle de okula düzenli olarak devam edemedikleri ulaşılan sonuçlar arasındadır. Ayrıca ayrımcılık ve dışlanmanın da okula devam etmeme nedenleri arasında yer aldığı ulaşılan dikkat çekici sonuçlar arasındadır. Görüşülen çocukların çalıştıkları işlerin zorluğu ve yoruculuğu çocukların fiziksel, sosyal ve duygusal gelişim alanlarını olumsuz etkilediği söylenebilir. Çocuk olmaları itibarıyla çalışmak yerine okulda, parklarda veya gelişimleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmayacak başka ortamlarda bulunmaları gerekmektedir. Okula düzenli devam edememeleri hem geleceklerini inşa etmeleri bağlamında bir engel oluşturmakta hem de akranlarıyla bir arada bulunup sosyalleşememeleri açısından büyük risk taşıdığı söylenebilir. Görüşülen çocukların ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalmaları okuldan ve sosyal ortamlarından uzaklaşmalarına sebep olabilmekte ve çocukların duygusal olarak zorluk yaşamalarına yol açabilmektedir.

Suriyeli çocukların gittikleri sağlık kuruluşlarında ayrımcılık ve kötü muameleyle karşılaştıkları, dil bariyerinden dolayı sorunlar yaşadıkları, kayıtlarının olmaması ve kendilerinden yüksek miktarlarda ücretler talep edilmesinden kaynaklı sağlık hizmetlerine erişemedikleri ulaşılan sonuçlar arasındadır. Görüşülen çocukların sağlık

hakkına yeterli düzeyde erişim sağlayamadıkları görülmektedir. Çocukların dil bariyerinden kaynaklı sorunlar yaşamaları sosyal ve duygusal açıdan gelişimlerini olumsuz etkilediği söylenebilir. Diğer taraftan çocukların sağlık hizmetlerine erişemiyor olması çocuklar için sağlık sorunlarını da beraberinde getirebilmektedir.

Oyun oynamak, akranlarla bir arada olmak, okulda olmak ve olumlu öğretmen ilişkilerinin Suriyeli çocukların iyi olma hali üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yerleşik kültürdeki insanlarla kurulan olumlu ilişkilerin çocukların iyi olma halini olumlu etkilediği ulaşılan sonuçlar arasındadır. Diğer taraftan dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmak, yaşam alanlarında şiddet ve çatışmanın olması, kendilerine uygun olmayan işlerde çalışmak ve dil bariyerinin çocukların iyi olma halini olumsuz etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca ev ve okul ortamında çocuk katılımının düşük düzeyde olduğu ulaşılan sonuçlar arasındadır. Görüşülen çocukların okulda akranlarıyla birlikte vakit geçirmelerinin ve öğretmenleriyle olumlu ilişkiler kurmalarının sosyal ve duygusal açıdan olumlu etkiler yarattığı ve bu durumun çocukların iyi olma halini olumlu etkilediği görülmektedir. Çocukların yerleşik kültürdeki insanlarla kurdukları olumlu ilişkilerinde kabul görmelerinin iyi olma halleri üzerinde olumlu etki yarattığı düşünülmektedir. Diğer taraftan yaşam alanlarında şiddet ve çatışma olması, bir işte çalışmak ve dil bariyerinin iyi olma halleri üzerinde olumsuz etki yaratmasının sebebinin kendilerini güvende hissetmemeleri, ait olmadıklarını düşünmeleri ve kendilerini ifade etmekte zorlanmaları olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine ilişkin bulgulara göre; çocukların eğitime erişemediği, akran zorbalığına maruz kaldıkları, dil bariyeri sebebiyle derslerde zorluklar yaşadıkları, yeterince sosyalleşemedikleri ve kendilerine uygun olmayan işlerde çalıştıkları, olumsuz öğretmen/müdür davranışları ile karşılaştıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Suriyeli çocukların pek çok hak ihlali ile karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Akranları tarafından zorbalığa uğramalarının sebebinin Suriyeli çocukların farklı kültürden olmaları ve yerleşik kültürdeki çocukların gündelik yaşamlarında kendilerinden olmayan çocuklara karşı farklı davranışlar sergilemeleri olduğu söylenebilir. Çocukların Türkçeyi okuma, anlama ve yorumlama anlamında yeterli düzeyde olmadıkları için derslerde zorlandıkları söylenebilir. Diğer taraftan dil bariyeri çocukların okul süreçleri ve akran ilişkileri üzerinde olumsuz etkiler yaratarak çocukların sosyal ve duygusal açıdan zorluk yaşamalarına neden olabileceği söylenebilir.

Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair ürettikleri çözüm önerileri/baş etme stratejilerine ilişkin bulgulara göre; Suriyeli çocukların ortamdaki kaçma/uzaklaşma davranışını, şiddetsiz iletişimi ve yetişkin desteğini problem bir durumun üstesinden gelme stratejisi olarak kullandıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Suriyeli çocukların çözüm olarak ise şiddetsiz iletişimi tercih ettikleri ulaşılan dikkat çekici sonuçlar arasındadır. Bunun sebebinin çocukların şiddetin bir çözüm olmadığına ilişkin örnekler deneyimlemeleri ve farkındalık sahibi bireyler oldukları düşünülmektedir. Ayrıca hayatlarında değişmesini istedikleri maddi ve sosyal isteklerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Maddi istekler arasında ev ve oda gibi kişisel alan, beslenme ve oyuncak gibi istekler yer alırken sosyal istekler arasında ise ayrımcılık olmaması, şiddetin olmaması, oyun oynamak, çalışmadan yaşamak ve daha iyi yaşam koşullarının yer aldığı ulaşılan sonuçlar arasındadır. Görüşülen çocukların maddi ve sosyal isteklerinin aslında karşılanamayan ve yaşamlarında eksikliğini hissettikleri gereksinimleri olduğu söylenebilir.

Araştırma sonuçlarında Suriyeli çocukların yaşamlarını sürdürürken pek çok hak ihlali ile karşı karşıya kaldığı ve temel haklarına erişmekte zorluk yaşadıkları görülmektedir. Temel haklara erişilememesi çocukların gelişimleri üzerinde olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir. Kırılgan bir grup olan Suriyeli çocukların temel ihtiyaçlarının zaten temel hakları olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çocukların haklarına erişimleri önündeki engellerin giderilerek ihtiyaç temelli değil hak temelli bir yaklaşımla haklara erişimleri sağlanmalıdır.

Araştırma sonuçlarına göre Suriyeli çocukların pek çok hak ihlali ile karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Çocukların ihlal edilen bu hakları BM ÇHS’de yer alan temel haklardır. Çocukların haklarına erişememeleri, çocukların gelişimleri üzerinde olumsuz etki yaratabilmektedir. Bu nedenle çocukların haklarına erişebilmeleri için devlet kurumları, STK’lar, meslek elemanları ve aileler sorumluluk alarak bunu bir görev bilinciyle yerine getirmelidir.

6.2. ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarından çocukların dil bariyeri nedeni ile zorluklarla karşılaştığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda mülteci ve göçmen çocukların dil öğrenme süreçlerini kolaylaştıracak mekanizmaların geliştirilmesi önemlidir. Mülteci ve göçmen çocukların sadece eğitim kurumlarında değil temel yaşam alanlarında da yerleşik kültürdeki akran gruplarıyla bir araya gelmeleri sağlanarak dil öğrenim süreçleri kolaylaştırılabilir. Suriyeli çocukların yerleşik kültürün dilini öğrenmeleri akranlarıyla sosyalleşebilmeleri, aktif bireyler olarak topluma katılabilmeleri, hizmetlere erişebilmeleri ve kendilerini ifade edebilmeleri için büyük önem taşımaktadır. Yerleşik kültürün dilini öğrenmek çocukları gelişimsel anlamda destekleyerek toplum tarafından kabul görmelerini kolaylaştırabilir. Oyun grupları, drama çalışmaları ve çeşitli spor aktiviteleri ile hem çocukların toplumla ve akranlarıyla bütünleşmeleri hem de çocukların gelişimsel anlamda desteklenmesi sağlanabilir. Böylece göçmen ve mülteci çocukların sosyal uyumları kolaylaştırılabilir. Sosyal uyum sorunu yaşayan çocukların aidiyet geliştirmesi sağlanabilir. Ayrıca okullarda çocuk gelişimcilerin ve sosyal hizmet uzmanlarının da yer aldığı psikososyal ve psikoeğitsel çalışmalar yapılarak sosyal uyum, akran zorbalığı ve bir arada yaşam kültürü konuları üzerine çalışmalar gerçekleştirilmesi önerilebilir. Böylece okul ortamı çocuklar için destekleyici hale getirilebilir. Kırılgan bir grup olan Suriyeli çocukların okullaşma oranı düşüktür ve okulda sorunlarla karşılaşmaları, okul ortamının çocuklar için kapsayıcı ve destekleyici olmaması çocukların okula devam etmemeleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle de sınıflarında göçmen çocuk bulunan öğretmenlere hak temelli yaklaşım ile ayırım gözetmeden çocuğun üstün yararını temel alan hizmet içi eğitimler verilerek eğitimde kapsayıcılık artırılabilir.

Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunlar beraberinde sağlık sorunlarını da getirebilmektedir. Çocukların sağlık sistemine erişimde karşılaştıkları ekonomik sorunlar, ayrımcılık ve dışlanma, dil bariyeri (iletişim sorunları) problemlerine karşı önlemler alınması çocuk hakları bağlamında önemlidir. Göç süreçlerine katılan çocuklar mutlaka sağlık sistemine kaydedilmelidir. Bununla beraber sağlık kuruluşlarında çalışan personellere kültüre duyarlı eğitimler verilmesi ve sığınmacı grubun dilini konuşabilen personellerin istihdam edilmesi önerilmektedir.

Araştırma yapılacak grubun kültürel özellikleri ve gündelik yaşam pratiklerine dair ön araştırma yapılması, önem taşımaktadır. Bu bağlamda Suriyelilerin aile yapısı,

çocuk yetiştirme biçimleri, gündelik yaşam pratikleri ve çalıştıkları işlerin bilinmesi araştırma tasarımı açısından önem arz etmektedir. Örneğin görüşmenin yapılacağı zamanın seçimi ve görüşme yapılacak ortamda aileden bir erkeğin bulunması, araştırmacı ekibinde Arapça bilen bir kadın bulunması gibi unsurlara dikkat edilmesi, kültüre duyarlı araştırma tasarımı açısından önerilmektedir. Çünkü kültürleri gereğince bazen erkek araştırmacılar kadın ebeveynlerle iletişim kurmakta zorlanabilirler. Bu nedenle tüm araştırma ekibi mutlaka çalışılan kültürün (bu çalışma için Arapça) en azından gündelik düzeyde (selamlaşma, günaydın, iyi günler, kolay gelsin, teşekkürler gibi) temel kelime kalıplarını öğrenmelidir. Araştırma ekibine mülteci ve göçmen çocuklarla görüşme yaparken dikkat edilmesi gereken bilgileri içeren eğitim verilmelidir. Çocukların istediklerinde ana dillerinde kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için araştırmacılar yanlarında mutlaka dile ve kültüre hâkim olan bir tercüman bulundurmalıdır. Görüşme sorularının doğru bir şekilde sorulması ve yeterli cevapların alınabilmesi için tercümana araştırma ve görüşme soruları detaylıca anlatılmalıdır. Gerekli görüldüğü durumlarda ise tercümana süpervizyon desteği verilmelidir. Kırılgan bir grup olan Suriyeli çocuklar zaten pek çok hak ihlali ile karşılaşmakta ve yaşamlarının farklı noktalarında zorluklar yaşamaktadırlar. Çocukların başka zorluklar yaşamalarına ve travmaya yol açabilecek, gelişimlerini olumsuz etkileyecek tüm riskler göz önünde bulundurulmalıdır. Mülteci ve göçmenlerin ağırlıklı olarak yaşadığı bölgelerde yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları iş birliği ile daha fazla psikolog, sosyal çalışmacı ve çocuk gelişimcinin yer aldığı göçmen çocuklara yönelik hak temelli, kapsayıcı ve destekleyici programlar geliştirilmelidir. Bu bağlamda özellikle çocuk gelişimciler önemli bir rol üstlenmelidir. Çünkü meslek elemanı olarak, çocukların gelişimlerini ve ihtiyaçlarını çok iyi bilmekte ve çocukların tüm gelişim alanlarını destekleyen programlar hazırlayabilmektedirler. Ayrıca çocukları odağına alan diğer meslek elemanlarının çalışmalarına katkı sunarak çocukların iyi olma hali üzerinde olumlu etki yaratabilirler.

Diğer yandan göç süreçlerinde çocukların öncelikli olarak korunmasını sağlayacak ulusal ve uluslararası mekanizmalar daha aktif olmalıdır. Çocuk olmalarından kaynaklı kırılganlık yaşamlarının yanında bir de göç süreçlerine dahil olmaları çocukları gelişimleri açısından daha da riskli bir grup haline getirmektedir. Bu noktada BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalayan tüm ülkeler, çocukları ve toplumun tüm kesimlerini çocuk hakları konusunda bilgilendirmeli ve gerekli politikaları uygulayarak çocukların haklarına erişimlerini sağlamalıdır. Bu bağlamda çocuk haklarına dair eğitimlerin başta

çocuklar, ebeveynler, öğretmenler, sosyal çalışmacılar ve sağlık personeli olmak üzere çocukla etkileşim halinde olan toplumun tüm kesimlerine verilmesi gerekmektedir.

Göç, savaş ve afet durumlarında çocukları risklere karşı korumak amaçlı acil müdahale planı hazırlanmalıdır. Bu plan kapsamında eğitimciler, çocukla çalışan uzmanlar, STK'lar ve devlet organları tarafından eğitimler verilerek kriz durumunda plan uygulamaya konmalıdır. Bu noktada çocuklarla çalışan uzmanlar göç, savaş, afet gibi kriz durumlarında neler yapılması gerektiği, nasıl ilerlenmesi gerektiği, nasıl bir eğitim ve psikososyal destek sürecinin işletilmesi gerektiği konusunda bilgi ve farkındalık sahibi olmalıdır.



KAYNAKLAR

1. Üstün, K., Vargün, B. (2022). Uluslararası Göç, Afgan Göçmenler Örneği. *Belgü*, (6), 76-86.
2. Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
3. Akgür, Z. G. (1997). *Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
4. Tutar, H., Özyakışır, D. (2013). Trakya Bölgesinden İstanbul’a Göç Hareketlerinin Nedenlerine İlişkin Bir Araştırma. *Sosyoloji Konferansları*, 47 (2013-1), 31-58.
5. Sayın, Y., Usanmaz, A., & Aslangiri, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31)
6. Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2013). Uluslararası Göç Hukuku, Göç Terimleri Sözlüğü. *Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Yayınları*, 31.
7. UNCHR. (İnternette) 2022, Erişim 05.12.2022, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>
8. Özyakışır, D. (2013). *Göç-Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama* (1. bs). Ankara: Nobel Yayın
9. Yazan, Y. (2016). *Avrupa Birliği’nin Yasadışı Göç Politikası: Türkiye Örneği Çerçevesinde İnsan Hakları Sorunsalı*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
10. Ortaylı, İ. (2006). Genel Göç Olgusu. *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler: 8-11 Aralık 2005* (s.17-22). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
11. Kutluhan, B. (2018). *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku Mülteci Statüsü ve Sığınma*. Legal Yayınevi.
12. Olcay, Z. İ. Y. A. (2012). Mülteci-göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99(232-233), 201.
13. Çelikel, A., & Gelgel, G. Ö. (2015). *Yabancılar hukuku*. Beta.
14. Goodwin-Gill, G. S., & McAdam, J. (2021). *The refugee in international law*. Oxford University Press.
15. Yılmaz D. & Günay M. A. (2022). Türk toplumunda suriyeli sığınmacı algısı, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 117-139.
16. Topkaya Y. & Akdağ H. (2016). Sosyal Bilimler Öğretmen Adaylarının Suriyeli Sığınmacılar Hakkındaki Görüşleri, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1): 767-786
17. Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2013). Uluslararası Göç Hukuku, Göç Terimleri Sözlüğü. *Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Yayınları*, 31.
18. TOPÇUOĞLU, R. A. (2019). Türkiye’de göçmen çocukların katılım hakkı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 408-430.
19. Mayer, E. Steven. (2003). *What is a Disadvantaged Group*, http://www.effectivecommunities.com/pdfs/ECP_DisadvantagedGroup.pdf, (11.5.2015).
20. UNESCO (1998), *Education Strategies for Disadvantaged Groups*, *UNESCO Working Documents in the Series IIEP Contributions*, <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001142/114204E.pdf>
21. Caillods, F. (1998). *Education Strategies for Disadvantaged Groups: Some Basic Issues*. *IIEP Contributions*.
22. UNHCR. (İnternette) 2023, Erişim 04.02.2023, <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>
23. Gürdoğan Bayır, Ö. (2019). Dezavantajlı Gruptaki Çocuklarla Eğitim Süreci: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşleri. *Journal of Social Sciences Eskisehir Osmangazi University/Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20.
24. Uslu Ak, B. (2021). Göç kavramı ve kuramları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(72), 1749-1758. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2579>
25. Barın, H. (2015). Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10-57.
26. Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*. 52(2), 241-305.
27. Ravenstein E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society*. 48(2), 167-235.
28. Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
29. Deniz, C., Ekinci, Y. ve Hülür, B. (2016). *Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu. Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı: Antep-Kilis Çevresi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
30. Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Güz, 17, 67-91.

31. Jackson, J. A. (2010). *Migration: Volume 2. Sociological Studies*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
32. Stouffer, A. S. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
33. Tatlıdil, E. (1993). Türkiye’de Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri. *Sosyoloji Dergisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
34. Güllüpınar, Fuat (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4: 53- 87.
35. Sert, D. (2016b). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. G. İhlamur Öner ve N. A. Şirin Öner (Ed.). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* (s. 29-47). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
36. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
37. Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
38. Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (3. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
39. Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
40. Günay, E., Atılğan, D., & Serin, E. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
41. Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*: 5 (20): 294-295
42. Arwen. (2008). Dünyadaki Göçlerin Nedenleri, <https://www.delinetciler.org>
43. Bayraklı, C. (2007). Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları’nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenler Örneği, 1-174
44. Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi
45. Başel, H. (2007). Türkiye’de Nüfus Hareketleri ve İç Göçün Nedenleri, 1 (53): 515-542
46. Gül, K.O. (2007). Doğu Türkistan Türkiye Göç İdaresi, www.goc.gov.tr
47. Başel, H. (2003). Sosyal Politika Açısından İç Göçler Sivas’tan İstanbul’a Göç Örneği, 1 (56): 316-390
48. Başel, H. (2007). Türkiye’de nüfus hareketlerinin ve iç göçün nedenleri. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 53, pp. 515-542).
49. Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi- Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme, *Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü*
50. Gök, G.O. (2016). Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvelik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü, www.kosbed.kocaeli.edu.tr
51. Akgür, Z. G. (1997). *Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik: (1970-1993)* (Vol. 201). Ankara: TC Kültür Bakanlığı.
52. Algan, N. ve Künçek, Ö. (1998). Transboundary Population Movements: Refugees, Environment and Politics. *The Turkish Yearbook of International Relation (Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı)*, No: XXVIII.
53. Koçak, Y. & Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
54. Tüfekci, S. (2002). Kırsal kesimlerden büyükşehirlere göç ve göçün aile yapısındaki meydana getirdiği değişiklikler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
55. Eraldemir, Z. (2013). Türkiye’de Göç Sorunu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Yansımaları İskenderun-Dörtüyük Örneği Yüksek lisan Tezi
56. Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme*. İstanbul: Ekin Kitabevi.
57. Erol, M., & Ersever, O. G. (2014). Migration crisis and migration crisis intervention. *Journal of Science Academy*, 24(1), 47-68.
58. Sağlam, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 5, 33-44.
59. Yıldırımoglu, H. (2005). Uluslararası emek göçü “Almanya’ya Türk emek göçü”. *Kamu-İş Dergisi*, 8(1), 1-24.
60. Şeker, B. D., Tunç, A. İ., & Şahin, E. (2010). Van ili örneğinde terör suçlarına karışan kişilerin iç göç, sosyal psikolojik ve eğitim açılarından değerlendirilmesi. *Terörün Sosyal Psikolojisi*, 229, 253.

61. Aydoğanoglu, E. (2007). Uluslararası Emek Göçü, Yasadışı Göç ve Göçmen İstihdamı, www.emekdunyasi.net
62. Aykaç, M., & Yertüm, U. (2006). Avrupa Birliği Göç Politikalarının Gelişimi: Misafir İşçi Kabulünden Mülteci Akınına. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (70), 1-29
63. Yıldırım, S. (2016). Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikaları Çerçevesinde Göç ve Göç Politikaları (1921-1960). *HÜTAD Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Arastirmalari Dergisi*, (24), 273-301
64. Kaya, M. (2003). Beyin Göçü/Erozyonu. *Üniversite ve Toplum*, 3(3), 18-34.
65. Çavuşoglu, H. (2006). Uluslararası Göç Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler, www.balgoc.org
66. Bozdağlıoglu, Y. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları. *Türkiye Sosyal Arastirmalar Dergisi*, 180(180), 9-32.
67. Tamer, M. (2020). Göç, göçün nedenleri ve uluslararası göç üzerine kavramsal bir analiz. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60), 2808-2818
68. Şahin Kütük, B. (2015). Türkiye’den Batı Avrupa’ya İşçi Göçünün Sosyolojik Çalışmalara Yansımaları. *Sosyoloji Konferansları*, 52(2), 391-436.
69. Koser, K. (2007). *International migration: A very short introduction*. New York: Oxford University Press.
70. Topçuoğlu, R. A. (2016). “Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama”. *İnsan Hakları Yıllığı*, 34, 1-20.
71. Van der Erf, R., Jandl, R. ve Reeger, U. (2005). International migration: Concepts and measurement. *Fassmann, H., Kohlbacher, J. and W. Sievers (Ed.): International Migration and Its Regulation*, 1-66.
72. Düvell, F. (2011), “The Pathways in and out of Irregular Migration in the EU: A Comparative Analysis”, *European Journal of Migration and Law*, Vol.13, No.3, s. 245-250.
73. Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
74. Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler barometresi 2019: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.
75. Kaya, A., Rottmann, S. B., Gökalp Aras, N. E., & Şahin Mencütek, Z. (2021). *Koruma, Kabul ve Entegrasyon Türkiye’de Mültecilik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
76. Gözübüyük, A., Duras, E., Dağ, H., ve Arıca, V. (2015). “Olağan Üstü Durumlarda Çocuk Sağlığı”. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, 6(3), 324-330.
77. Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of social issues*, 57(3), 615-631.
78. Gülmez, S. C., & Öztürk, A. (2018). Göç yaşantısı çerçevesinde çocukta psiko-sosyal uyum süreci üzerine bir inceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 449-481.
79. Motti-Stefanidi, F. (2019). Resilience among immigrant youths: Who adapts well, and why?. *Current Directions in Psychological Science*, 28(5), 510-517.
80. Oppedal, B., & Toppelberg, C. (2016). Culture competence: A developmental task of acculturation. *The Cambridge handbook of acculturation psychology revised*, 71-92.
81. Havighurst, R. J. (1972). *Developmental tasks and education*. New York: Dawid McKay Company
82. Manning, M. L. (2002). Havighurst's developmental tasks, young adolescents, and diversity. *The Clearing House*, 76(2), 75-78.
83. Masten, A. S. (2015). *Ordinary magic: Resilience in development*. Guilford Publications.
84. Motti-Stefanidi, F., & Masten, A. S. (2013). School success and school engagement of immigrant children and adolescents. *European Psychologist*.
85. Güngör, D. (2014). İkinci kuşak Avrupalı Türklerde psikolojik entegrasyon ve uyum: Çift boyutlu kültürleşme temelinde karşılaştırmalı bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 16.
86. Oppedal, B. (2006). Development and acculturation. *The Cambridge handbook of acculturation psychology*, 97-112.
87. Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K., & Vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective. *Journal of social issues*, 57(3), 493-510.
88. Motti-Stefanidi, F. (2018). Resilience among immigrant youth: The role of culture, development and acculturation. *Developmental Review*, 50, 99-109.
89. Liebkind, K., Jasinskaja-Lahti, I., & Solheim, E. (2004). Cultural identity, perceived discrimination, and parental support as determinants of immigrants’ school adjustments: Vietnamese youth in Finland. *Journal of adolescent research*, 19(6), 635-656.
90. Motti-Stefanidi, F., Berry, J., Chrysoschoou, X., Sam, D. L., & Phinney, J. (2012). Positive immigrant youth adaptation in context: Developmental, acculturation, and social-psychological perspectives.
91. Doğan, A., & Kağnıcı, D. Y. (2020). Göçmen Çocuk ve Ergenler: Kültürleşme, Uyum ve Eğitim.

92. Landsbergis, P. A., Grzywacz, J. G., & LaMontagne, A. D. (2014). Work organization, job insecurity, and occupational health disparities. *American journal of industrial medicine*, 57(5), 495-515.
93. Duncan, G. J., Brooks-Gunn, J., & Klebanov, P. K. (1994). Economic deprivation and early childhood development. *Child development*, 65(2), 296-318.
94. Coll, C. G., Crnic, K., Lamberty, G., Wasik, B. H., Jenkins, R., Garcia, H. V., & McAdoo, H. P. (1996). An integrative model for the study of developmental competencies in minority children. *Child development*, 67(5), 1891-1914.
95. Atasü-Topçuoğlu R. (2013). *Türkiye’de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması*. IOM.
96. Hadfield, K., Ostrowski, A., & Ungar, M. (2017). What can we expect of the mental health and well-being of Syrian refugee children and adolescents in Canada?. *Canadian Psychology/psychologie canadienne*, 58(2), 194.
97. Lustig, S. L., Kia-Keating, M., Knight, W. G., Geltman, P., Ellis, H., Kinzie, J. D., & Saxe, G. N. (2004). Review of child and adolescent refugee mental health. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43(1), 24-36.
98. Almqvist, K., & Broberg, A. G. (1999). Mental health and social adjustment in young refugee children y 3½ years after their arrival in Sweden. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38(6), 723-730.
99. Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266-282.
100. Crowley, C. (2009). The mental health needs of refugee children: a review of literature and implications for nurse practitioners. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 21(6), 322-331.
101. Porter, M., & Haslam, N. (2005). Predisplacement and postdisplacement factors associated with mental health of refugees and internally displaced persons: a meta-analysis. *Jama*, 294(5), 602-612.
102. Doğan, A., & Kağnıcı, D. Y. (2020). Göçmen Çocuk ve Ergenler: Kültürleşme, Uyum ve Eğitim.
103. UNICEF. *Kendi yurdunda kayıp (Lost at home)*. (İnternette) 2020, Erişim 05.05.2023, <https://www.unicef.org/reports/lost-home-2020>
104. Fazel, M., & Stein, A. (2002). The mental health of refugee children. *Archives of disease in childhood*, 87(5), 366-370.
105. Yayan, E. H. (2018). Post-traumatic stress disorder and mental health states of refugee children. *Archives of Psychiatric Nursing*, 32(6), 885-889.
106. Yayan, E. H., Duken, M. E., Ozdemir, A. A., & Celebioglu, A. (2020). Mental Health Problems of Syrian Refugee Children: Post-Traumatic.
107. Fazel, M., Wheeler, J., & Danesh, J. (2005). Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review. *The lancet*, 365(9467), 1309-1314.
108. Espino, C. M. (1991). Trauma and adaptation: The case of Central American children.
109. Garbarino, J., & Kostelny, K. (1996). The effects of political violence on Palestinian children's behavior problems: A risk accumulation model. *Child development*, 67(1), 33-45.
110. Smith, P., Perrin, S., Yule, W., Hacam, B., & Stuvland, R. (2002). War exposure among children from Bosnia-Hercegovina: Psychological adjustment in a community sample. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 15(2), 147-156.
111. Palic, S., & Elklit, A. (2011). Psychosocial treatment of posttraumatic stress disorder in adult refugees: A systematic review of prospective treatment outcome studies and a critique. *Journal of affective disorders*, 131(1-3), 8-23.
112. McMullen, J., O'callaghan, P., Shannon, C., Black, A., & Eakin, J. (2013). Group trauma-focused cognitive-behavioural therapy with former child soldiers and other war-affected boys in the DR Congo: A randomised controlled trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(11), 1231-1241.
113. Özer, S., Sirin, S. R., & Oppedal, B. (2016). *Bahçeşehir study of Syrian refugee children in Turkey*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.
114. Erdoğan, M. M. (2020). Suriyeliler barometresi 2019: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi. *Ankara: Orion Kitabevi*.
115. UNHCR. Global Trends in Displacement. (İnternette) 2023, Erişim 02.09.2023, https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/07/UNHCR-Turkiye-Operational-Update-June-23F_TR.pdf
116. GİGM. (İnternette) 2023, Erişim 05.10.2023, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
117. Topçuoğlu, R. A. (2012). Türkiye’de göçmen çocukların profili, sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri hızlı değerlendirme araştırması. *IOM (Uluslararası Göç Örgütü), İsveç Uluslararası Kalkınma ve İş birliği Ajansı Topics in Early Childhood Special Education*, 23(2), 65-76.

118. Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Journal of International Social Research*, 10(54).
119. Uyan Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Ekim Akkan, B., Kılıç, Z., Oy, B. ve Uran, Ş. (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun "İyi Olma Hali" ni Anlamak*: İstanbul Örneği. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
120. Peters, H. E., & Mullis, N. C. (1997). The role of family income and sources of income in adolescent achievement. *Consequences of growing up poor*, 340-381.
121. Sen, A. (2004). Capabilities, lists, and public reason: continuing the conversation. *Feminist economics*, 10(3), 77-80.
122. Yavuz, Ö., & Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199.
123. Coşkun, İ., & Emin, M. N. (2016). Education of Syrian children in Turkey: policies for basic education. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 1(2), 91-107.
124. Erbay, E. (2019). *Çocuk Hakları* (2. Baskı). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
125. Koschaker, P. (1997). *Roma özel hukukunun ana hatları*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:414, Ankara: Sevinç Matbaası.
126. Akyüz, E. (2013). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
127. Akyüz, E. (1980). Çocuk hakları bildirisi ve türk hukuk sistemi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 13(1), 339-365.
128. Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
129. Müftü, G. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesi. Milli Eğitim Dergisi, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/muftu.htm
130. Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151.
131. Tiryakioğlu, B. (2001). *Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku*. Ankara: Başbakanlık A.A.K. Bilim Serisi.
132. Akıllıoğlu, T. (1995). *İnsan hakları: kavram, kaynaklar ve koruma sistemleri*. AÜ SBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
133. Oktay, A. (1995). Çocuk hakları sözleşmesi ve okul öncesi eğitim. *Çocuk ve Biz Dergisi*, 1, 11-15.
134. UNICEF. *Annual report*. (İnternette) 2017, Erişim 05.08.2022, <https://www.unicef.org/reports/unicef-annual-report-2017>
135. UNICEF. *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. (İnternette), Erişim 02.05.2023, <https://www.unicef.org/turkey/crc/cr23c.html>
136. Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu. (2016). *Toplum Gözüyle Mülteci Çocuk Araştırması. Suriyeli Çocuklar Raporu*, Erişim 02.01.2021, <http://cocukhaklarinikorumaplatformu.org/en/>
137. İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi (ÇOÇA). (2015). *Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu*, Erişim 10.03.2021, <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf>
138. UNICEF. (2014). *Sayılarla Dünya Çocuklarının Durumu, Eşitsizliklerin Ortaya Konulması Çocuk Haklarının İleriyeye Götürülmesi, Her Çocuk Önemlidir*. (İnternette) Erişim 02.03.2023, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Unicef%20SOWC%202014%20web.pdf>
139. Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Çocuğun İyi Hali ve Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 85-93.
140. Jenson, J. M. ve Fraser, M. W. (2015). *Social policy for children and families: A risk and resilience perspective*: Sage Publications.
141. Candaş, A., Buğra, A., Yılmaz, V., Günseli, S. ve Çakar Yakut, B. (2010). *Türkiye'de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış*. (s. 2,3). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.
142. UNICEF. *Dünya Çocuklarının Durumu 2005: Çatışma Ortamlarında Çocuklar*. (2005). (İnternette) Erişim 02.04.2023, <https://www.unicef.org/turkey/pdf/dcd05c3.pdf>
143. UNICEF. *Türkiye'de çocuk ve genç nüfusun durumunun analizi*. (İnternette) 2012, Erişim 04.04.2023, <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/turkiyede-cocuk-ve-genc-nufusun-durumunun-analizi-2012>
144. Kalaycıoğlu, S. (2006). Dynamics of Poverty in Turkey: from a Specific focus on Welfare System and Social Inclusion in Turkey to Combat Rural/Urban Poverty and the Significance of Social Networks and Reciprocal Survival Strategies. Paper presented at the IRICS Conference, University of Vienna, Austria. http://www.inst.at/trans/16Nr/01_3/kalaycioglu16.htm
145. Çolak, Y. (2014). *Adil Kent Yaklaşımı ve Kentsel Dönüşüm*: İstanbul Esenler Örneği.

146. Demiröz, F., Erdoğan, M. ve Arkadaşları. (2016). *Suriye Acil Durum Müdahalesi Kapsamında Çocuk Dostu Alanlar*, İlk Bulguların Özeti Broşürü.
147. Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'ye Kitlemel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler* (M. M. Erdoğan ve A. Kaya Eds. 1 ed.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
148. Çobaner, A. A. (2015). Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili. *Marmara İletişim Dergisi* (24), 27-54.
149. Machel, G. (2001). *The Impact of War on Children: A Review of Progress Since the 1996 United Nations Report on the Impact of Armed Conflict on Children*: ERIC.
150. Boztaş, M. H., Kandemir, H., Günderci, A. ve Akgül, İ. F. (2015). Türkiye Psikiyatri Derneği Afet ve Ruhsal Travma Çalışma Birimi 27-28 Şubat 2015 Suroç Raporu. Ankara.
151. Öner, Ö. (2015). Çocuklar ve Savaş. A. D. Başterzi ve A. T. Aker (Eds.), *Barış Kitabı: Bireyden Topluma Savaşın ve Barışın Ruh Hali* (s. 175-183). Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları.
152. Sibley, D. (1995). *Families and Domestic Routines, Mapping the Subject: Geographies of Cultural Transformation* (S. Pile ve N. Thrift Eds.). New York: Routledge.
153. Uyan Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Ekim Akkan, B., Kılıç, Z., Oy, B. ve Uran, Ş. (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun "İyi Olma Hali" ni Anlamak*: İstanbul Örneği. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
154. Moss, P. ve Petrie, P. (2002). *From children's services to children's spaces: Public provision, children and childhood*: London: Routledge Falmer.
155. Coulton, C. J. ve Korbin, J. E. (2007). Indicators of child well-being through a neighborhood lens. *Social Indicators Research*, 84(3), 349-361.
156. Üçkardeş, E. A., Işık, E. ve Aker, A. T. (2015). *Göç, Yerinden Edilme ve Ruh Sağlığı*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği.
157. Verkuyten, M., Kinket, B. ve van der Wielen, C. (1997). Preadolescents' understanding of ethnic discrimination. *The Journal of Genetic Psychology*, 158(1), 97-112.
158. Woolley, J., Swann, W. ve Neff, K. (2003). Children's perceptions of discrimination: Antecedents and consequences.
159. Quintana, S. M. ve Vera, E. M. (1999). Mexican American children's ethnic identity, understanding of ethnic prejudice, and parental ethnic socialization. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 21(4), 387-404.
160. Uyan Semerci, P. (2013). *Ayrımcılık Bağlamında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. K. Çayır ve M. Ceyhan (Eds.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (s. 149-162). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
161. Yılmaz, H. (2013). Türkiye'de Suriyeli Mülteciler-İstanbul Örneği. İstanbul: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği. https://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf
162. Salman, F. (2009). Hep yenik başlama duygusu: Türkiye'de ayrımcılık uygulamaları: mağdurlar ve uzmanlar anlatıyor.
163. McDonnell, J. R. (2007). Neighborhood characteristics, parenting, and children's safety. *Social Indicators Research*, 83(1), 177-199.
164. Özer, S. ve Şirin, S. R. (2012). Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Aileleri. <https://bau.edu.tr/icerik/1769-suriyeli-multeci-cocuklar-ve-aileleri-arastirma-sonuclari>
165. Atasü-Topçuoğlu, R. (2014). Hayatı Değiştirmek İçin Yola Çıkanlar-Yola Çıkınca Değişen Hayatlar: Bir Müracaatçı Grubu Olarak Göçmen Çocuklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 89-107.
166. Karataş, K., Attepe Özden, S., Ege, A., Fırat, E., Erim, F. ve Aslan, H. (2016). *Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar*. Ankara: Anıl Grup Matbaacılık Yayıncılık.
167. Gültekin, M. N., Giritlioğlu, İ., Karadaş, Y., Soyudoğan, M., Leyla Kuzu, Ş., Gülhan, S. T., Doğanoglu, M., Utanır, A., Aslan, Ç. ve İncetahtacı, N. (2018). *Gaziantep'teki Suriyeliler: Uyum, Beklentiler ve Zorluklar*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
168. Seta ve Theirworld (2017). *Engelleri Aşmak: Türkiye'de Suriyeli Çocukları Okullandırmak*. Ankara: SETA Yayınları.
169. MEB. (2016). *Suriyeli Öğrenciler Türk Eğitim Sistemine Entegre Edilecek*. Erişim 04.05.2023, <https://meb.gov.tr/suriyeli-ogrenciler-turk-egitim-sistemine-entegre-edilecek/haber/11815/tr>
170. MEB. (2018). *Geçici koruma kapsamı altındaki öğrencilerin eğitim hizmetleri*. (İnternette) Erişim 01.02.2022, http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/03175027_03-12-2018_Ynternet_BYlteni.pdf
171. Afet, T. B., & Başkanlığı, A. D. Y. (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması*. (İnternette) Erişim 03.04.202, <https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25337/xfiles/17a->

172. Topçu, S., & Beşer, A. (2006). Göç ve sağlık. *CÜ Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(3), 37-42.
173. Speier, A. (2000). Disaster relief and crisis counseling. *Psychosocial Issues for Children and Adolescents in Disasters*.
174. Çeri, V., Beşer, C., Fiş, N. P. ve Arman, A. (2017). İstanbul'daki Mülteci Çocuklara Bakım Vermek Üzere Özelleşmiş Bir Çocuk Psikiyatri Ünitesinden Bulgular.
175. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
176. Merriam, S. B. ve Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative Research A Guide To Design Implementation*. San Francisco: Jossey-Bass.
177. Pamuk, İ., Öztürk, C. & Akengin, H. (2019). Geography courses in the identity construction and spatial belonging development of Turkish-origin students living in Germany. *Review Of International Geographical Education Online*, 9(1), 63-81.
178. Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Çev. Eds. M. Bütün & S. B. Demir) Ankara: Pegem Akademi.
179. Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Çev. Eds. M. Bütün ve S.B. Demir). İstanbul: Siyasal Kitabevi.
180. Neuman, W. L. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Pearson.
181. Van Manen, M. (2016). *Researching Lived Experience: Human Science for An Action Sensitive Pedagogy* (2. basım). New York: Routledge Taylor & Francis Group.
182. Büyüköztürk Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.
183. Strauss, A. & Corbin, J. (2014). *Basics Of Qualitative Research Techniques*. New York: Sage Publications.
184. Neuman, W. L. & Robson, K. (2014). *Basics Of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.
185. Morgan, D. L. (1996). *Focus groups as qualitative research* (C. 16). New York: Sage publications.
186. Johnson, B. ve Christensen, L. (2014). *Eğitim Araştırmaları: Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar* (Çev. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
187. Fossey, E., Harvey, C., McDermott, F. & Davidson, L. (2002). Understanding and evaluating qualitative research. *Australian And New Zealand Journal of Psychiatry*, 36(6), 717-732.
188. Hay, I. (2000). *Qualitative Research Methods in Human Geography*. UK: Oxford University Press.
189. Perakyla, A. & Ruusuvuori, J. (2018). *Analyzing Talk and Text*. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (ed.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Sage: SAGE Publications; 1163– 1201.
190. Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
191. Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş* (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoglu). Ankara: Anı Yayıncılık.
192. Büyüköztürk Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.
193. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
194. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
195. Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi. Kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
196. Tavşancıl, E. ve Aslan, E. A. (2001). *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
197. Yağcı, H. (2017). Zorunlu Göç Yaşamış 12-18 Yaş Çocukların Göç Yaşamamış Çocuklara Göre Sosyal Anksiyete Açısından Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
198. Karataş, K., Attepe Özden, S., Ege, A., Fırat, E., Erim, F. ve Aslan, H. (2016). *Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar*. Ankara: Anıl Grup Matbaacılık Yayıncılık.
199. Balcıoğlu, İ. (2007). *Sosyal ve psikolojik açıdan göç*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
200. Çakırer Özservet, Y. ve Sirkeci, İ. (2016). Çocuklar ve Göç. *Göç Dergisi*, 3(1), 1-4.
201. Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63.
202. Küçükcalay, A. M., Dulupçu, M. A. ve Turunç, Ö. (2000). Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşgücü İstihdamının Sorunları ve Önlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1).

203. Öztürk, A. (2008). Çocuk Yoksulluğunda Yaşama, Sağlık ve Beslenme Hakları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 67-80.
204. Buz, S. (2004). *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul: Mültecilik* (İlk Basım ed.). Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları.
205. ASAM ve UN Women. (2018). Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi: UN Women.
206. Türk Tabipler Birliği. (2016). *Savaş, Göç ve Sağlık*. Ankara.
207. Demiröz, F., Erdoğan, M. ve Arkadaşları. (2016). Suriye Acil Durum Müdahalesi Kapsamında Çocuk Dostu Alanlar, İlk Bulguların Özeti Broşürü.
208. Özer, S. ve Şirin, S. R. (2012). Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Aileleri. <https://bau.edu.tr/icerik/1769-suriyeli-multeci-cocuklar-ve-aileleri-arastirma-sonuclari>
209. Gencer, T. E. (2019). Göç süreçlerindeki çocukların karşılanamayan gereksinimleri, haklara erişimleri ve beklentileri: Ankara ve Hatay’da yaşayan Suriyeli çocuklar örneği.
210. UNICEF. *Riskler ve Çocuk Koruma*. (İnternette) 2012, Erişim 03.05.2023, <http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=22>
211. *Sosyal hizmet ve çocuk hakları: BM sözleşmesi profesyonel eğitim kitabı* (2004). (V. Duyan, Çev.) Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını no:007
212. Kılınç, F. E., Karayel, F., & Koyuncu, M. (2018). Türk ve Suriyeli çocukların göç kavramına ilişkin metaforlarının belirlenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 37-54.
213. Akça, R. P., & Aydoğdu, F. (2021). Mülteci Çocukların Resimlerinde Oyun Algısı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 58-69.
214. Aktın, K. (2018). Sığınmacı çocukların mutluluk temalı resimlerinden yansımalar. *Elementary Education Online*, 17(3).
215. Yıldırım, H., & Kurtuluş, E. (2022). Çocuk gözünden göç hikayesinin öyküsel terapi odağında incelenmesi: Suriyeli mülteci çocuklar. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 318-348.
216. Karaağaç, F. C., & Güvenç, H. (2019). Resmi ilkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 530-568.
217. Yenen, E. T., & Ulucan, P. (2020). Uzman görüşleri doğrultusunda türkiyede yaşayan mülteci çocukların sorunlarına yönelik çözüm önerileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 292-305.
218. Abdurrahman, A. B. A. Y., & Güllüpinar, F. (2020). Suriyeli çocukların eğitim ve uyum sorunlarının değerlendirilmesi: Kızıltepe örneği. *Muhakeme Dergisi*, 3(1), 37-60.
219. Kardeş, S., & Akman, B. (2018). Suriyeli Mültecilerin Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Ilkogretim Online*, 17(3).
220. Agcadağ Çelik, İ. (2019). Sınıf öğretmenleri gözünden suriyeli mülteci çocuklar. *Journal Of International Social Research*, 12(66).
221. Serkan Gunes & Oguz Guvenmez (2019): Psychiatric symptoms in traumatized Syrian refugee children settled in Hatay, *Nordic Journal of Psychiatry*, DOI: 10.1080/08039488.2019.1707282
222. Soykoek, S., Mall, V., Nehring, I., Henningsen, P., & Aberl, S. (2017). Post-traumatic stress disorder in Syrian children of a German refugee camp. *The Lancet*, 389(10072), 903-904.
223. Betancourt, T. S., Newnham, E. A., Layne, C. M., Kim, S., Steinberg, A. M., Ellis, H., & Birman, D. (2012). Trauma history and psychopathology in war-affected refugee children referred for trauma-related mental health services in the United States. *Journal of traumatic stress*, 25(6), 682-690.
224. Fazel, M., Wheeler, J., & Danesh, J. (2005). Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review. *The lancet*, 365(9467), 1309-1314.
225. Kolltveit, S., Lange-Nielsen, I. I., Thabet, A. A. M., Dyregrov, A., Pallesen, S., Johnsen, T. B., & Laberg, J. C. (2012). Risk factors for PTSD, anxiety, and depression among adolescents in Gaza. *Journal of traumatic stress*, 25(2), 164-170.
226. Chimbala-Kalenga, R., & Meda, L. (2016). “I Will Paddle My Own Canoe”: Experiences of Unaccompanied Refugee Children. *Journal of Human Ecology*, 54(3), 203-209.
227. Wihstutz, A. (2020). ‘I can’t sit here and cry with you, I have to play’. Strategies by very young children in refugee collective accommodation. *European Early Childhood Education Research Journal*, 28(1), 115-128.
228. Strelakova-Hughes, E., & Wang, X. C. (2019). Perspectives of children from refugee backgrounds on their family storytelling as a culturally sustaining practice. *Journal of Research in Childhood Education*, 33(1), 6-21.
229. Sözbilir, M. (2009). *Nitel Veri Analizi*. Erişim 10.01.2022, [Http://Fenitay.Files.Wordpress.Com/2009/02/1112-Nitel-Arac59f4b1rmada-VeriAnalizi.Pdf](http://Fenitay.Files.Wordpress.Com/2009/02/1112-Nitel-Arac59f4b1rmada-VeriAnalizi.Pdf)

230. Tanrıverdi, H. & Köksal, G. (2019). *Etnografik Araştırma. İçinde Ş. Aslan (ed.) Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri- Tasarımlar İçin Bir Rehber*. Konya: Eğitim Kitabevi; 245-254.
231. Guba, E. G. and Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2(105), 163-194.
232. Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for information*, 22(2), 63-75.
233. Sandelowski, M. (1986). The problem of rigor in qualitative research. *Advances in Nursing Science*, 8(3), 27-37.
234. Baxter, P. and Jack, S. (2008). *Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers*. The qualitative report, 13(4), 544-559.
235. Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. New York: Sage Publications, Inc.
236. Connelly, L. M. (2016). Trustworthiness in qualitative research. *Medsurg Nursing*, 25(6), 435-437.
237. Merriam, S. B., and Grenier, R. S. (2019). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
238. Silverman, D. (2016). *Qualitative research*. Sage.
239. Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
240. Kultas, E. (2017). *Türkiye’de bulunan eğitim çağındaki Suriyeli mültecilerin eğitimi sorunu (Van ili örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
241. Cırıt-Karaağaç, F. ve Güvenç, H. (2019). Resmi ilkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 530-568. DOI: 10.26466/opus.530733
242. Gazeller, P. (2014). *Göçe bağlı olarak ilk ve ortaokullarda yaşanan sorunlara ilişkin yönetici görüşleri (Karabağlar örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
243. Akalın, A. (2016). *Türkiye’ye gelen Suriyeli göçmen çocukların eğitim sorunları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)*. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
244. Santaş, E., Şahin, Ü. ve Çatalbaş, G. (2016). İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle karşılaşılan sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Ek1), 208-229.
245. Özdemir, Ç. (2016). *Sivas ilinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin okul iklimine etkisine ilişkin görüşlerin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)*. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
246. Tamer, M. G. (2017). Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli çocukların Trabzon devlet okullarındaki durumu. *Göç Dergisi*, 4(2), 119-152.
247. Karaman, B. Özçalık, M. (2009). Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü. *Yönetim ve Ekonomi*. Yıl:2007 Cilt:14 Sayı:1 s. 25-41. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.*
248. Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. ve Durmuş, G. (2017). *Çalışan Çocuk: Bağcılar ve Küçükçekmece Pilot Araştırması*.
249. Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi (GD)*, 3(1), 29-63.
250. Karataş, K. ve Acar, H. (2008). Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk ve Gençlerin Katılımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 19(1).
251. Acar, H. (2010a). Children Working In The Streets And In The Service Sector In Turkey “A Comparative Study”. *Journal of Human Sciences*, 7(1), 1009-1019.
252. Gün, Z. (2007). Psikolojide Göç Çalışmalarındaki Metodolojik Problemler Ve Çözüm Önerileri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 12, 27-41
253. Candappa, M. (2000). *Building a New Life: The Role of the School in Supporting Refugee Children*. MCT, 19(1), 28.
254. Rah, Y., Choi, S. ve Nguyễn, T. S. T. (2009). Building Bridges Between Refugee Parents And Schools. *International Journal of Leadership in Education*, 12(4), 347-365.
255. Oikonomidou, E. (2010). Zooming into The School Narratives of Refugee Students. *Multicultural Perspectives*, 12(2), 74-80.
256. Roxas, K. (2011). Tales From The Front Line: Teachers’ Responses to Somali Bantu Refugee Students. *Urban Education*, 46(3), 513-548.
257. Şeker, B. D. ve Aslan, Z. (2015). Eğitim Sürecinde Mülteci Çocuklar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 86-105.

- 258.Tanay Akalın, A. (2016). *Türkiye'ye Gelen Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Sorunları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 259.Erdoğan, M. M. ve Ünver, C. (2015). Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri. *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu*.
- 260.Yağcı, H. (2017). *Zorunlu Göç Yaşamış 12-18 Yaş Çocukların Göç Yaşamamış Çocuklara Göre Sosyal Anksiyete Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, İstanbul.



EKLER

EK-1.Bilgilendirilmiş Ebeveyn Onam Formu

Değerli ebeveyn,

Bu çalışma, İstanbul Sağlık Bilimleri Üniversitesi Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı yüksek lisans tezi kapsamında Dr. Öğr. Üyesi İrem PAMUK danışmanlığında, yüksek lisans tez öğrencisi Cafer KELEŞ tarafından yürütülmektedir.

Araştırma için sizin ve çocuğunuzun kimliğini belirleyici bilgiler istenmemektedir. Sizin ve çocuğunuzun vermiş olduğu tüm bilgiler tamamen bilimsel amaç ile kullanılacak ve cevaplar gizli tutulacaktır.

Bu araştırmanın amacı; Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerinin incelenmesidir. Araştırma için çocuğunuzun ortalama 20 dakika ayırması yeterli olacaktır. Formda yer alan soruların eksiksiz, kimsenin baskısı altında kalmadan doldurulması önemlidir. Çalışmaya katılmak gönüllülük esasına dayalıdır. Çocuğunuzun çalışmaya dahil olmasını istemezseniz çocuğunuzla görüşme gerçekleştirilmeyecektir.

Araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederiz.

☐ Araştırma hakkındaki bilgilendirmeyi okudum. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama araştırmacı tarafından yapıldı. Çocuğumun bu araştırmaya hiçbir baskı ve zorlama olmadan katılmasını kabul ediyorum.

*Görüşme sırasında ses kaydı alınmasını kabul ediyorum.

Evet ☐ Hayır ☐

Ebeveyn

Adı, soyadı:

İmza:

Tarih:

EK-2.Bilgilendirilmiş Çocuk Onam Formu

Değerli katılımcı,

Bu çalışma, İstanbul Sağlık Bilimleri Üniversitesi Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı yüksek lisans tezi kapsamında Dr. Öğr. Üyesi İrem PAMUK danışmanlığında, yüksek lisans tez öğrencisi Cafer KELEŞ tarafından yürütülmektedir.

Araştırma için kimliğinizi belirleyici bilgiler istenmemektedir. Diğer vermiş olduğunuz tüm bilgiler tamamen bilimsel amaç ile kullanılacak ve verdiğiniz cevaplar gizli tutulacaktır.

Bu araştırmanın amacı; Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaşadıkları hak ihlallerine dair deneyimlerinin incelenmesidir. Araştırma için ortalama 20 dakika ayırmanız yeterli olacaktır. Formda yer alan soruları eksiksiz, kimsenin baskısı altında kalmadan doldurmanız önemlidir. Çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayalı olup istediğiniz taktirde cevaplamayı bırakıp görüşmeyi sonlandırabilirsiniz.

Araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederiz.

☐ Araştırma hakkındaki bilgilendirmeyi okudum. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama araştırmacı tarafından yapıldı. Bu araştırmaya hiçbir baskı ve zorlama olmadan gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

*Görüşme sırasında ses kaydı alınmasını kabul ediyorum.

Evet ☐ Hayır ☐

Katılımcı

Adı, soyadı:

İmza:

Tarih:

EK-3.Kişisel Bilgi Formu

1. Yaşınız:
2. Cinsiyetiniz:
3. Kardeş sayınız
() 1 () 2 () 3 () 4 ve üstü () Kardeşim yok
4. Türkiye'ye ne zaman geldiniz?
5. Okula devam ediyor musunuz?
() Evet
() Hayır
6. Cevabınız evet ise kaçınıcı sınıfa gidiyorsunuz?
7. Hangi okula gidiyorsunuz?
() Geçici Eğitim Merkezi
() Devlet Okulu
() Diğer :.....
8. Burada kiminle birlikte yaşıyorsunuz?
9. Anneniz hayatta mı?
() Evet
() Hayır
10. Babanız hayatta mı?
() Evet
() Hayır
11. Annenizin mesleği nedir?
12. Babanızın mesleği nedir?
13. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı alabildiniz mi? Statünüz nedir? (Geçici koruma, sığınmacı, mülteci)

EK-4.Etik Kurul Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 26.08.2021-4198



T.C.
SAĞLIK BİLİMLERİ ÜNİVERSİTESİ
HAMİDİYE BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

Toplantı Tarihi : 20.08.2021
Toplantı Sayısı : 2021/27
Karar Sayısı : 27/3

Kurulumuza değerlendirilmek üzere sunulan, Dr. Öğr. Üyesi İrem PAMUK'un sorumlu araştırmacı, Arş. Gör. Cafer KELEŞ'in yardımcı araştırmacı olduğu, 21/544 kayıt numaralı *"Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Yaşadıkları Hak İhlallerine Dair Deneyimleri"* başlıklı proje önerisi kurulumuzun 20.08.2021 tarihli toplantısında değerlendirilmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur.

Aslı Gibidir
e-imzalıdır
Prof. Dr. Fatih GÜLTEKİN
Başkan

Prof. Dr. Günseli GÜVEN POLAT Başkan Yardımcısı	Doç. Dr. Selda RIZALAR Etik Kurul Üyesi
Doç. Dr. Yasemin AYDIN KARTAL Etik Kurul Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Banu BAYRAM Etik Kurul Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Elif GÜLTEKİN Etik Kurul Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Eray Metin GÜLER Etik Kurul Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Şükran ÖZDATLI KURTULUŞ Etik Kurul Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Merve KOLCU Etik Kurul Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Gamze TEMİZ Etik Kurul Üyesi	Doç. Dr. Erhan ALABAY Etik Kurul Üyesi

24.08.2021 Araştırma Görevlisi

Arş.Gör. Ronay COŞKUN

Evrakı Doğrulamak İçin : <https://www.turkiye.gov.tr/sbu-ebys?eD=BSN49LZKF4>

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZ GEÇMİŞ



